

Landschappelijk erfgoed in wateropgaven

Een interdisciplinair onderzoek naar het belang van
landschappelijk erfgoed in wateropgaven van het
Hoogheemraadschap van Rijnland, met als onderzoeksgebied
Boskoop.

rijksuniversiteit
groningen

Hoogheemraadschap van

Rijnland

Romée Woning

Eerste begeleider en lezer: dr. M. Schepers (Rijksuniversiteit Groningen)

Tweede begeleider: ir. C.C Mudde (Hoogheemraadschap van Rijnland)

Tweede lezer: dr. A.M. Conijn (Rijksuniversiteit Groningen)

Landschappelijk erfgoed in wateropgaven

Een interdisciplinair onderzoek naar het belang van landschappelijk erfgoed in
wateropgaven van het Hoogheemraadschap van Rijnland, met als onderzoeksgebied
Boskoop.

Romée Woning

Masterscriptie

Landschapsgeschiedenis

Rijksuniversiteit Groningen

Groningen, november 2022

Voorwoord

Beste Lezer,

Voor u ligt mijn masterscriptie over het belang van beleid voor landschappelijk erfgoed in wateropgave bij het Hoogheemraadschap van Rijnland (HHR). De titel van dit onderzoek luidt: 'Landschappelijk erfgoed in wateropgaven'. Om het landschappelijk erfgoed in het beheergebied van het HHR te onderzoeken heb ik het onderzoeksgebied 'Boskoop' gekozen.

Toen ik hoorde dat er vraag was naar een student die onderzoek wilde doen naar landschappelijk erfgoed bij het Hoogheemraadschap van Rijnland was ik meteen enthousiast. Hierin komt mijn liefde voor water en het landschap samen. Ik heb enorm genoten en geleerd van het schrijven van deze scriptie in opdracht van het HHR. Tijdens mijn onderzoek heb ik veel begeleiding en steun gekregen van mensen, waarvoor ik graag mijn waardering wil uitspreken.

Ik wil mijn begeleider van het HHR, Chris Mudde in het bijzonder bedanken voor deze afstudeeropdracht en het aanreiken van kansen tijdens het schrijven van mijn scriptie. De begeleiding en feedback hebben mij geïnspireerd en brachten mijn scriptie naar een hoger niveau. Tijdens het schrijven van deze scriptie voor het HHR ben ik in een warm bad terecht gekomen, waarvoor ik alle collega's en mede-afstudeerders wil bedanken. Ook wil ik Gertjan de Boer bedanken voor het enthousiasme, de tijd en het delen van je expertise met mij. Ik wil Ad Spruijt bedanken voor het belangeloos mogen gebruiken van zijn buitengewoon mooie foto's van Boskoop. Tijdens deze stage heb ik met veel gepassioneerde mensen gesproken, zonder wie ik dit onderzoek niet had kunnen uitvoeren. Grote dank aan iedereen die bereid was om met mij in gesprek te gaan.

Ik wil mijn scriptiebegeleider Mans Schepers in het bijzonder bedanken voor scherpe feedback en het vertrouwen tijdens het schrijven van deze scriptie. Mede dankzij dit vertrouwen heb ik mijn hele onderzoek vertrouwen in mijzelf gehad. Ik waardeer de tijd die je hebt genomen tijdens deze laatste stap in de master. Ook gaat mijn dank uit naar Theo Spek, doordat ik dankzij hem, in aanmerking ben gekomen voor deze afstudeeropdracht.

Met het afronden van deze scriptie is er een eind gekomen aan deze leuke, interessante en leerzame master. Ik heb enorm genoten van alle vakken, het veldwerk en de excursies. Dankzij deze master kijk ik anders en breder naar de omgeving, een vaardigheid die ik voor altijd goed kan benutten. Ik ben mijn leraren en medestudenten dankbaar voor de steun, gezelschap en voor het delen van jullie kennis die ik zal meenemen gedurende mijn hele loopbaan.

Met het afronden van deze scriptie komt er ook een eind aan mijn tijd in de schoolbanken. Ik heb enorm genoten van mijn tijd aan de Rijksuniversiteit van Groningen. Ik had dit niet kunnen doen zonder de onvoorwaardelijke steun van mijn ouders, mijn partner Jonno, mijn zus en haar partner Lars en mijn vriendinnen. Bedankt dat jullie altijd in mij hebben geloofd en mij hebben aangemoedigd het beste uit mijzelf te halen.

Roméé Woning

november 2022

Samenvatting

Binnen het Hoogheemraadschap van Rijnland (HHR), zijn er ontwikkelingen om het erfgoed in het beheergebied en in het bezit van HHR, te beheren en te ontsluiten. Het doel is om landschappelijk erfgoed mee te nemen aan de voorkant van planprocessen en ontwikkelingen. Op dit moment zijn vooral monumentale kustwerken goed in beeld, maar is er niet bekend wat er aan landschappelijk erfgoed binnen het beheergebied van het HHR aanwezig is en of het gewenst is dat het HHR beleid voor erfgoed formuleert. Landschappelijk erfgoed wordt gedefinieerd in dit onderzoek als: *landschappen, gebieden, elementen, structuren, patronen en gebruiken die herkenbaar zijn in het landschap die door de mens de moeite waard worden gevonden om te bewaren en door te geven aan volgende generaties*. In dit onderzoek is, om een beeld te krijgen van al het landschappelijk erfgoed, een casus gebruikt. Het onderzoeksgebied van deze casus is de plaats Boskoop. De landschappelijke opbouw van deze casus is onderzocht. Dit vormt vervolgens de basis voor het aanwijzen van landschappelijk erfgoed van de casus. Vervolgens wordt onderzocht wat de verantwoordelijkheid van het waterschap is ten aanzien van erfgoed, wat andere waterschappen voor beleid hebben en of er behoefte is binnen het HHR voor beleid voor landschappelijk erfgoed.

Boskoop is een laagveengebied. Vanaf de 9^e eeuw is het gebied ontgonnen in twee ontginningsrichtingen. Oorspronkelijk is het gebied ontgonnen voor een gemengde bedrijfsvoering, maar toen het gebied vernatte, dankzij oxidatie en klink, was alleen nog veeteelt mogelijk. Het gehele gebied moest uiteindelijk ingepolderd worden en door middel van bemaling drooggehouden worden. Het cultuurland van Boskoop is voornamelijk gevormd door de boomkwekerijcultuur vanaf de 13^e eeuw op deze veenontginningen. De veengrond bleek uitermate geschikt voor de teelt van planten. Uiteindelijk is Boskoop uitgegroeid tot een bekend boomkwekerijcentrum.

Naast de rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten in het gebied, bevat Boskoop de volgende kernkwaliteiten die waardevol zijn voor het landschap van Boskoop: De Gouwe en de bijbehorende watergerelateerde objecten, structuren en patronen, het ensemble Zijde Reijerskoop, de houtakkers, de sierteelt in de voortuinen, de verhouding tussen water en land, de bekweekte smalle langgerekte percelen, en het contrast met de omliggende gebieden. Het kleinschalige gesloten karakter, voornamelijk bepaald door de kwekerijen, beplanting, kassen, laanbomen en houtakkers, staat in groot contrast met de droogleggingen, verveningen en veenweidegebieden in het gebied. Dit gebied kan zonder de watergerelateerde objecten in het gebied niet bestaan. De noodzakelijkheid van een waterschap blijkt uit de landschapsgeschiedenis van het gebied. De verhouding tussen het water en land in Boskoop kan verklaren waarom en waar tegenwoordig wateroverlast voor komt. De verandering van bekweekte percelen naar veelal percelen met kassen of verharding kan inzicht geven in de veranderende waterkwaliteit en waterkwantiteit. In het gehele beheergebied van Rijnland is, concluderend uit de veelzijdigheid aan landschappelijk erfgoed in Boskoop, hoogstwaarschijnlijk veel landschappelijk erfgoed aanwezig. Kernkwaliteiten van een gebied kunnen het historische gebruik van het gebied zichtbaar maken, wat problemen in het huidige gebruik mede kan verklaren.

Met de komst van de Omgevingswet krijgt de overheid steeds meer verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor de fysieke leefomgeving waar erfgoed en landschap onder vallen. Naast de verplichting om betiteld erfgoed van het Rijk en de gemeente te onderhouden is er bij het HHR

aanvullend beleid nodig om binnen de werkpraktijk van het waterschap te zorgen dat landschappelijk erfgoed niet beschadigd raakt. Nadelige gevolgen aan de fysieke leefomgeving (waaronder erfgoed en landschap), moeten bij ingang van de omgevingswet zoveel mogelijk worden voorkomen. Om dit te voorkomen is aan te raden om beleid te maken hoe er om moet worden gegaan met landschappelijk erfgoed. Om goede invulling te kunnen geven aan beleid voor landschappelijk erfgoed is het nodig dat er budget is voor (landschappelijk) erfgoed en dat er iemand intern is die kennis heeft over landschappelijk erfgoed. Binnen het HHR is er vanuit de dijkgraaf behoefte aan beleid voor landschappelijk erfgoed omdat erfgoed volgens de dijkgraaf belangrijk is. Vanuit erfgoedbeheer en assets is er vooral behoefte aan duidelijkheid hoe er binnen het HHR omgegaan moet worden met erfgoed. Erfgoedbeheer is bezig met het opzetten van een erfgoedloket en voor dit loket beleid nodig hoe het HHR omgaat met dit erfgoed. Ook vanuit assetmanagement is er behoefte aan beleid voor erfgoed, maar vanuit een andere invalshoek. Vanuit assets is men vooral bezorgd om de veiligheidsrisico's van verwaarloosde functieloze assets. De resultaatmanagers hebben geen behoefte aan beleid, omdat er op dit moment geen budget en prioriteit is voor erfgoed. In toonaangevende projecten of projecten waar het nuttig is voor de haalbaarheid, kan in overleg nu erfgoed en het landschap worden meegenomen. Dit voldoet volgens de resultaatmanagers. Omgevingsmanagers kunnen eigen keuzes maken ten aanzien van het landschap en erfgoed en zij hebben geen behoefte om gebonden te zijn aan beleid voor landschappelijk erfgoed. Dit zorgt er echter wel voor dat landschappelijk erfgoed ad-hoc en niet uniform wordt meegenomen.

Uit literatuurstudie, interviews met andere waterschappen en interviews binnen het HHR, wordt aanbevolen dat het HHR beleid formuleert voor landschappelijk erfgoed. Het HHR heeft vanuit de Omgevingswet mede verantwoordelijkheid voor het erfgoed in het landschap. Het HHR kan zelf beleid maken voor erfgoed, maar kan er ook voor kiezen om verantwoordelijkheid te nemen door erfgoed voor te dragen aan de gemeente, zodat zij het erfgoed kunnen beschermen. Eén van de nadelen van het voordragen van erfgoed aan de gemeente is dat het HHR het gemeentelijk beleid dan moet volgen. Indien het HHR erfgoed aandraagt bij andere overheden, moet het met de ingang van de omgevingswet alsnog de gevolgen aan de fysieke leefomgeving van de werkpraktijk kunnen verantwoorden. Binnen het HHR is er behoefte aan duidelijkheid en een uniforme aanpak hoe er wordt omgegaan met erfgoed. Ook is er behoefte aan beleid voor erfgoed om te bepalen welke assets kunnen worden gesloopt en welke behouden en opgeknapt moeten worden, om zo veiligheidsrisico's door verwaarlozing te voorkomen. Het is aan te raden dat het HHR beleid maakt voor landschappelijk erfgoed om de volgende redenen:

1. om ervoor te zorgen dat landschappelijk erfgoed niet verloren gaat in projecten van het HHR;
2. om de verantwoordelijkheid van de fysieke leefomgeving bij ingang van de omgevingswet te waarborgen;
3. om veiligheidsrisico's door verwaarlozing bij functieloze assets te voorkomen;
4. om projecten ten aanzien van landschap en landschappelijk erfgoed uniform uit te voeren;
5. om duidelijkheid te geven over hoe er met erfgoed wordt omgegaan met de komst van een erfgoedloket.

Uit interviews met andere waterschappen en een intern project, waarin landschap is meegenomen, is gebleken dat beleid voor (landschappelijk) erfgoed, het HHR een aantal dingen kan opleveren. Beleid voor landschappelijk erfgoed kan concluderend uit de werkpraktijk het volgende opleveren:

1. inzicht in het historisch gebruik en problemen door het huidige gebruik;
2. een betere landschappelijke inpassing van projecten;
3. een beter integraal ontwerp in projecten;
4. met het landschappelijk erfgoed kan het (historische) verhaal van het waterschap worden onderbouwt;
5. meer draagvlak voor het waterschap;
6. ingelanden kunnen een positiever beeld hebben van het waterschap;
7. hergebruik van erfgoed;
8. het meenemen van cultuurhistorie kan zorgen voor koppelkansen (voornamelijk voor de ruimtelijke kwaliteit en recreatie);
9. duidelijkheid voor werknemers van het HHR, hoe er om moet worden gegaan met (landschappelijk) erfgoed;
10. Het project kan soepeler verlopen.

Als het HHR zelf beleid maakt is er budget en capaciteit nodig om het beleid uit te voeren. Aan het HHR is aan te raden om bestuurlijk kaders te stellen aan het erfgoed, dat in het erfgoedloket word opgenomen. Daarna is het van belang om regels op te stellen hoe er met dit erfgoed moet worden omgegaan binnen het HHR. Hiervoor is een inventarisatie en een waarde toekenning nodig van het erfgoed. Om dit te doen is een werknemer of iemand met een tijdelijke aanstelling met kennis over landschap nodig. Om kosten te besparen kan worden onderzocht of functieloze assets van cultuurhistorische en/of landschappelijke waarde ondergebracht kunnen worden bij stichtingen.

Het is aan te raden voor het HHR om nader onderzoek te doen naar de rol van het waterschap voor erfgoed en landschap als gevolg van de omgevingswet. Het is van belang om de verantwoordelijkheid voor de fysieke leefomgeving ook betrekken in het eigen handelen van het waterschap. Om als waterschap zorg te dragen voor de fysieke leefomgeving is het van belang te weten in welke verschillende landschappen het waterschap opereert. Het is daarom aan te raden om de verschillende landschappen in het beheergebied in kaart te brengen. Het is aan te raden om cultuurhistorie en landschap mee te nemen in wateropgaven omdat dit kan helpen bij het vinden van duurzame oplossingen. Het meenemen van cultuurhistorie en landschap in wateropgave in de werkpraktijk van waterschappen is nog in een beginstadium. Het is van belang dat kennis binnen en tussen organisaties wordt uitgewisseld.

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Samenvatting	5
1. Inleiding	9
1.1 Probleemstelling	10
1.2 Onderzoeksvragen.....	11
1.3 Afbakening van het onderzoek	12
1.4 Onderzoeksmethoden.....	16
1.5 Stand van het onderzoek	18
1.6 Theoretisch kader.....	22
2. Casus: de landschappelijke opbouw van Boskoop	30
2.1 Inleiding	31
2.2 De natuurlijke opbouw.....	31
2.3 Het cultuurland.....	35
2.4 Conclusie	57
3. Erfgoed van Boskoop.....	58
3.1 Inleiding	59
3.2 Beschermd erfgoed in Boskoop	60
3.3 Niet-beschermd erfgoed Boskoop.....	70
3.4 Analyse	81
3.5 Conclusie	83
4. Beleid.....	84
4.1 Inleiding	85
4.2 Verantwoordelijkheid voor het beheer en behoud van landschappelijk erfgoed	85
4.3 Beleid van andere waterschappen ten aanzien van landschappelijk erfgoed	89
4.4 Behoeft voor aanvullend beleid binnen het beheergebied van Rijnland voor landschappelijk erfgoed.	92
5. Conclusie, discussie en aanbevelingen	94
5.1 Inleiding	95
5.2 Conclusie	95
5.3 Discussie	99
5.4 Aanbevelingen	100
6. Lijst van geraadpleegde bronnen	102
7. Bijlage	114
7.1 Uitwerking van de interviews met andere waterschappen	115
7.2 Uitwerking van de interviews naar de behoefte van beleid binnen het HHR	134
7.3 Invulformulier voor het landschapsbelevingsonderzoek	140

1. Inleiding

Kwekerijen in Boskoop gelegen aan Den Ham.

1.1 Probleemstelling

Nederlandse landschappen hebben een lange, complexe geschiedenis waarin natuurlijke en menselijke processen een belangrijke rol spelen en speelden (Nijhuis, 2020). Al eeuwenlang leven Nederlanders met water en zetten zij het water naar hun hand. Het bodem- en watersysteem kan op veel plekken de impact van menselijk ingrijpen en klimaatverandering niet meer aan. Daarom worden water en bodem steeds meer sturend in ruimtelijke ordening. (Rijksoverheid, 2021; Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2022). Naast het water en de bodem moet de wisselwerking tussen de mens en een gebied niet worden vergeten. Hoe mensen in het verleden om gingen met water en een gebied kan de mens helpen om zich aan te passen aan het veranderende klimaat. In een seminar van de Erfgoed Deal op 8 maart 2022, genaamd 'De integrale wateropgave', pleit Maarten Ouboter ervoor om de gehele leefomgeving als erfgoed te beschouwen. Het landschap vertelt immers het verhaal over wat zich op deze plek (ooit) bevond, wat er gebeurde, welke keuzes zijn gemaakt en waar dat de bevolking heeft gebracht. Meerdere landschapselementen vertellen een verhaal over de relatie tussen de mens en het water (Ouboter, 2022, 51:50). In het huidige landschap wordt door de gevolgen van klimaatverandering nog eens extra de aandacht gevestigd op de relatie tussen de mens en het landschap. Om het landschap klimaatbestendig te maken moeten watersystemen geschikt worden gemaakt voor grote afvoeren en dient het fluctueren van het waterpeil te worden genormaliseerd. De gevolgen van klimaatverandering vormen ook een risico voor cultureel erfgoed dat aanwezig is in het landschap (Intergovernmental panel on climate change, 2022). In huidige en toekomstige opgaven moet zorg worden gedragen voor het landschap en moet voorkomen worden dat landschappelijke en culturele waarden onomkeerbaar worden aangetast.

Wateropgaven worden gezien als dominante landschapvormende processen (Sloot & Meijles, 2009; Projectbureau Belvédère, 2010). Voorkomen moet worden dat bij de realisatie van wateropgaven landschapswaarden worden vernietigd en cultuurhistorie verdwijnt (Sloot & Meijles, 2009). In wateropgaven kan gebruikgemaakt worden van erfgoed en kennis uit het landschap, zoals monumenten en landschappelijke historische systemen en tradities. Door informatie uit cultuurhistorie en aardkunde te gebruiken kunnen oplossingen worden gevonden die passen in het landschap en zo kan de identiteit van een gebied worden versterkt (Sloot & Meijles, 2009). Als tijdens werkzaamheden, aanpassingen en/of projecten in de fysieke leefomgeving rekening wordt gehouden met de landschapsgeschiedenis en de daarbij horende identiteit van een gebied, dan zorgt dit voor een verhoogde belevingswaarde en daardoor voor ruimtelijke kwaliteit.

Waterschappen zijn verantwoordelijk voor de waterveiligheid en waterkwaliteit in Nederland. Waterschappen kunnen het landschap en de ruimtelijke kwaliteit van deze landschappen met hun ingrijpen aanzienlijk veranderen. Op dit vlak bevinden zich kansen voor de ruimtelijke kwaliteit, als het landschappelijk erfgoed wordt betrokken aan het begin van waterschapprojecten. Het landschap wordt als kennisbron vaak vergeten. Om het landschap in de praktijk te kunnen gebruiken, is het noodzakelijk dat de volgende zaken bekend zijn voor het waterschap: dat landschappelijk erfgoed een kennisbron kan zijn, wat het landschappelijk erfgoed en de historische waarden in een gebied zijn, en hoe hier gebruik van kan worden gemaakt (RCE, 2021; Conijn & Van Hout, 2022).

Bij het Hoogheemraadschap van Rijnland (HHR) vinden ontwikkelingen plaats om het erfgoed in het beheergebied en in het bezit van HHR te beheren en te ontsluiten. Het doel hiervan is om erfgoed mee te nemen aan de voorkant van planprocessen en -ontwikkelingen. Op dit moment

zijn hierbij vooral monumentale kunstwerken goed in beeld. Voor het HHR is niet precies bekend wat er aan landschappelijk erfgoed in het beheergebied bestaat, waardoor het moeilijk is om de effecten van werkzaamheden op dit erfgoed af te wegen. Daardoor maakt dit erfgoed geen onderdeel uit van toekomstige planvorming. Daarnaast vraagt HHR zich af wat de waarde is van dit landschappelijk erfgoed, waar de verantwoordelijkheid ligt en of beleid nodig is voor dit erfgoed in het beheergebied. Als het belang en eventueel de meerwaarde van landschappelijk erfgoed zichtbaar gemaakt wordt, dan is de kans groter dat het onderdeel gaat uitmaken van de waterpraktijk, die niet alleen huidige opgaven omvat, maar ook de opgaven en ambities van de toekomst. Dit onderzoek richt zich op het landschappelijk erfgoed in het onderzoeksgebied Boskoop en welke meerwaarde dit kan opleveren voor de wateropgaven in het gebied. In het gebied Boskoop vinden veel waterproblemen plaats. Juist in dit gebied kan daardoor de kennis uit landschappelijk erfgoed relevant zijn. Daarbij gaat dit onderzoek in op de vraag waar de verantwoordelijkheid ligt voor het landschappelijk erfgoed en of HHR belangen heeft om beleid voor dit erfgoed op te stellen. Het doel van deze scriptie is om het HHR inzicht te geven in hoe het gebruik kan maken van en om kan gaan met landschappelijk erfgoed bij toekomstige projecten en plannen.

1.2 Onderzoeksvragen

Hoofdvraag:

Welke landschappelijke waarden zijn aanwezig binnen het beheergebied van het Hoogheemraadschap van Rijnland en hoe kan daar rekening mee worden gehouden bij behoud, bescherming, beheer, kennis en beleving?

Thema: casus de landschappelijke opbouw van Boskoop

2.1 Hoe is de natuurlijke ondergrond van Boskoop op hoofdlijnen ontstaan?

2.2 Hoe heeft het cultuurlandschap van Boskoop zich op hoofdlijnen ontwikkeld?

Thema: erfgoed van Boskoop

3.1 Wat is binnen het onderzoeksgebied aangemerkt als erfgoed?

3.2 Welke objecten, structuren, patronen en gebruiken zijn waardevol om aangewezen te worden als landschappelijk erfgoed binnen het onderzoeksgebied

Thema: beleid

4.1 Wie is verantwoordelijk voor het beheer en behoud van landschappelijk erfgoed?

4.2 Hebben andere waterschappen beleid over landschappelijk erfgoed?

4.3 Is er binnen het Hoogheemraadschap van Rijnland behoefte aan aanvullend beleid over landschappelijk erfgoed?

1.3 Afbakening van het onderzoek

1.3.1 Ruimtelijke afbakening

In dit onderzoek is de wijk Boskoop (Figuur 1.4) als onderzoeksgebied uitgekozen om een indicatie te geven van het landschappelijk erfgoed dat het HHR bezit. Boskoop ligt aan de rand van het Hollands-Utrechtse veenweidegebied en is aan weerszijden van de Gouwe gelegen in de provincie Zuid-Holland (Oerlemans, 1992).

Uit gesprekken met Manouk Sloothaak (procesleider bij het HHR die werkt met kwekers en de Greenport), Jos Rooden (hydroloog en adviseur bij het HHR) en Johan Tamerus (gebiedscoördinator van het gebied voor het HHR), is de volgende informatie verzameld over de rol van het HHR als waterschap in Boskoop.

In Boskoop zijn kwekers afhankelijk van de waterkwaliteit en -kwantiteit. Het is belangrijk dat het water in dit gebied op de juiste peilhoogte staat. De boomteelt is kapitaalintensief en het HHR is wettelijk verplicht om het water in het gebied te beheren en bewoners te beschermen tegen het water. In het gebied is sprake van een vast waterpeil. Kwekers dienen ervoor te zorgen dat hun percelen minimaal 35 cm uit het water liggen. Het kwetsbare watersysteem in Boskoop komt steeds meer onder druk te staan door gevolgen van de voortdurende klimaatverandering met boven normatieve buien of droogte. Vanouds is het veengebied waarin Boskoop is gelegen ontwaterd door sloten te graven en met de komst van kwekerij in het gebied is het slotenpatroon verdicht. Deze ontwatering zorgt voor oxidatie en inklinking van het veen, wat resulteert in bodemdaling. Door de bemalen drainage die kwekers gebruiken wordt de grondwaterstand kunstmatig laag gehouden, waardoor het veen nog meer wordt ontwaterd. Door de volle grond teelt van kwekers wordt de grond nog meer verlaagd. De kluit neemt een deel van de ondergrond mee, die vervolgens door geïmporteerd veen weer op het juiste niveau wordt gebracht. Als de kwekers het land niet ophogen, dan lopen zij op lange termijn meer kans op vernatting op hun kavel. Figuur 1.1 toont een foto waarin een perceel niet hoog boven het waterpeil ligt, wat betekent dat er sprake is van te weinig drooglegging.

In Boskoop vindt verharding van de grond plaats in de vorm van betonnen vloeren of kassen voor de kwekerijen. Bij de aanleg van een pot- en containerveld is een bassin van 1200 m³/ha wettelijk verplicht. Het water dat hierin wordt opgevangen kan worden gerecirculeerd. Het regenwater dat niet wordt opgevangen stroomt versneld af. Als een kweker een kavel wil verharden, dan moet dit deels (met 15% van de totale verharding) worden gecompenseerd door meer wateropslag te creëren door een kavel af te graven. In Figuren 1.2 en 1.3 zijn afgegraven kavels zichtbaar. Door de waterproblemen in het gebied worden momenteel overloopgebieden aangewezen waarin het overtollige water opgevangen kan worden. De overloopgebieden mogen het water voor maximaal 24 uur opvangen. Daarna dient het via de reguliere waterwegen af te stromen. Alleen gebieden die voor landbouw of tuinteelt ongeschikt zijn geworden, kunnen worden gebruikt als overloopgebieden. Het is in Boskoop ook noodzakelijk dat er altijd genoeg water is, zowel om het inklinken van het veen te voorkomen en om dit water te gebruiken voor de kwekerijen.

Naast de juiste waterhoeveelheid in de winter en zomer hebben de kwekerijen ook water van de juiste kwaliteit nodig. Het HHR monitort hoeveel zout er in het water zit dat via de Hollandse IJssel bij Gouda binnenkomt. Bij te veel verzilting wordt geen water vanaf Gouda in de Gouwe gelaten, maar wordt minder zout water aangevoerd vanuit de Oude Rijn via de sluis in Bodegraven. Dit is een alternatieve route die alleen onder voorwaarden wordt gebruikt. Toen

deze ontworpen werd, dacht men deze route eens in de 8 jaar nodig te hebben. Inmiddels is hij in 2003, 2011, 2018 en 2022 gebruikt. De verwachting voor 2050 is dan ook dat deze alternatieve route eens in de 2 jaar wordt gebruikt.

Figuur 1.1: Foto genomen tijdens de fietstocht met Johan Tamerus. De foto toont een voorbeeld van weinig drooglegging.

Bijkomend dient niet alleen rekening te worden gehouden met de boomkwekers in het gebied, maar ook zijn gemengde activiteiten in opkomst. Door de schaalvergroting worden percelen samengevoegd en worden overgebleven bedrijfswoningen gekocht door particulieren (Gemeente Alphen aan den Rijn, 2021). Overgebleven percelen blijven soms braak liggen doordat zij ongeschikt zijn voor veel functies, aangezien ze nat en klein zijn. In Figuur 1.2 is een kavel te zien die geen functie meer heeft. Op de achtergrond is te zien dat op een soortgelijke kavel, die in het verleden geen functie meer had, nieuwbouwwoningen zijn geplaatst. Op de achtergrond zijn ook plassen te zien. Deze plassen zijn gecreëerd als compensatie voor een verharding, om extra wateropslag te creëren. In Figuur 1.3 is te zien dat een andere kavel ook een woonfunctie heeft gekregen en dat de kavel daarnaast is afgegraven ter compensatie. Woningbouw op zulke natte gronden kan in de toekomst voor problemen zorgen. De fysieke omstandigheden in het gebied voldoen niet aan de ambities van de telers in het gebied. Door de druk vanwege de woonfunctie en de wens voor schaalvergroting vindt verrommeling plaats in Boskoop en blijven investeringen in dit gebied achterwege (Gemeente Alphen aan den Rijn, 2021).

Figuur 1.2: Foto die is gemaakt tijdens de fietstocht met Johan Tamerus. Op de foto zijn een functieloze kavel, een heringerichte kavel en een afgegraven kavel te zien.

Figuur 1.3: Foto die is gemaakt tijdens de fietstocht met Johan Tamerus. Op de foto is te zien dat op een door de boomteelt verlaten kavel, huizen zijn gebouwd. Naast deze kavel is een kavel afgegraven ter compensatie.

Doordat er in Boskoop een dringende vraag is naar oplossingen voor de waterproblematiek en doordat onderzoek ontbreekt over de ontstaansgeschiedenis van de Boskoopse sierbomenteelt, is Boskoop gekozen als onderzoeksgebied. Boskoop is een gebied waarin het HHR voor een aantal opgaven staat, waarbij kennis uit en gebruik van het landschappelijk erfgoed kan helpen.

Boskoop is sinds 2004 geen eigen gemeente meer maar onderdeel van de gemeente Alphen aan den Rijn. In dit onderzoek worden voor het onderzoeksgebied de grenzen aangehouden van de wijk Boskoop die het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in 2021 gedefinieerd heeft in de *Wijk- en buurtkaart*. Een wijk is een onderdeel van een gemeente en komt vaak overeen met een woonplaats of een deel van een grotere woonplaats. In dit geval komt de wijk overeen met de woonplaats Boskoop (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2021). Het studiegebied is met 17 km² aan oppervlakte bescheiden. Figuur 1.4 toont het onderzoeksgebied aan de hand van een topografische kaart. De Polder Middelburg en de Polder de Putte vallen binnen het onderzoeksgebied, maar worden aanzienlijk minder uitgebreid behandeld in dit onderzoek.

Figuur 1.4: Onderzoeksgebied aangegeven op de topografische kaart. Aalst, J.W. van (2020). Open topo [bewerkt door auteur].

1.3.2 Afbakening in de tijd

De natuurlijke context van een gebied is een essentieel onderdeel van het systeem en is bepalend voor het gebruik en de inrichting van het landschap. Het onderzoek begint daarom met de

natuurlijke ondergrond van het gebied, die voornamelijk is gevormd in het Holoceen. Na een kleine inleiding wordt dieper ingegaan op het cultuurland vanaf de ontginning van het onderzoeksgebied. De abdij van Rijnsburg heeft een belangrijke rol gespeeld in het ontstaan van de boomkwekerij in Boskoop (Vuyk, Verjaal & Fox, 1966). Hoe de abdij van Rijnsburg invloed heeft gehad op het ontstaan van de boomkwekerij in Boskoop komt in hoofdstuk 2 aanbod.

1.3.3 Thematische afbakening

De focus in dit onderzoek ligt op landschappelijk erfgoed, omdat dit op het gebied van waterbeheer, een belangrijk onderdeel van cultuurhistorie is (Bleuming & Neefjes 2018, Conijn & Hout, 2022). Onder landschappelijk erfgoed vallen de voor het waterschap belangrijke kennisbronnen waterschapserfgoed en watererfgoed. De natuurlijke context van een gebied is een essentieel onderdeel van het systeem en is bepalend voor het gebruik en de inrichting van het landschap. Deze natuurlijke context wordt vaak gekenmerkt door langzame processen die minder zichtbaar zijn op de korte termijn. Vaak heeft de mens het landschap naar zijn hand gezet op basis van de natuurlijke omstandigheden. De veranderingen die de mens heeft aangebracht in het landschap zijn afhankelijk van de economische en culturele geschiedenis (Nijhuis, 2020). De natuurlijke en menselijke veranderingen dienen centraal te worden gesteld om het landschap te begrijpen.

1.4 Onderzoeksmethoden

In dit hoofdstuk wordt beschreven welke methoden zijn gebruikt om de verschillende onderzoeksvragen te beantwoorden. Gebruikgemaakt is van primaire bronnen, zoals archieven, veldbezoeken en kaartmateriaal, maar ook van secundaire bronnen, zoals literatuur en deskundigen.

1.4.1 Casus: de landschappelijke opbouw van Boskoop

Een landschapsbiografie van een deelgebied binnen het HHR kan een waardevolle bijdrage leveren aan de kennis over het landschappelijk erfgoed in het gehele gebied (De Bont, 2009a). Daarom is ervoor gekozen om de natuurlijke ondergrond en het cultuurlandschap te onderzoeken. Hierbij is gebruikgemaakt van literatuur en kaartmateriaal. Voor het eerste onderdeel, waarin de natuurlijke opbouw wordt beschreven, vormt fysisch-geografische informatie de belangrijkste bron, maar ook is literatuur gebruikt om de natuurlijke opbouw te verklaren. Voor het tweede deel, het cultuurlandschap, is literatuur gebruikt als belangrijkste bron. Daarnaast zijn historisch-topografische kaarten gebruikt, is het museum over de ontstaansgeschiedenis van Boskoop bezocht, is met enkele bewoners gesproken en hebben veldbezoeken plaatsgevonden. Het doel hiervan was om erachter te komen waar het historische gebruik van het landschap nog zichtbaar is in het huidige landschap en welke ontwikkelingen in het heden in het landschap plaatsvinden.

1.4.2 Erfgoed van Boskoop

Om het tweede thema te onderzoeken, is gebruikgemaakt van veldbezoeken en interviews met inwoners van Boskoop. Tijdens deze veldbezoeken is het gebied geanalyseerd, is erfgoed bezocht en zijn karakteristieken en bijzonderheden in het gebied gefotografeerd. Met de interviews met bewoners is onderzocht wat zij van de kwaliteiten van hun leefomgeving vinden. Eerst is uitgezocht wat er in het gebied al een erfgoedstatus heeft zoals rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten. Hiervoor zijn de websites van het Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed (RCE) en de gemeente Alphen aan den Rijn bezocht. Daarnaast is gesproken met

Gesine Faken-Oudekerk, de deskundige op het gebied van erfgoed van de gemeente Alphen aan den Rijn en met Gertjan de Boer, de adviseur Erfgoed en klimaat bij de RCE. Ook is gebruikgemaakt van bestaande literatuur over dit onderwerp. Om nieuw landschappelijk erfgoed aan te wijzen, zijn vooral de observaties uit veldbezoeken en de interviews met de bewoners gebruikt. Daarnaast is gebruikgemaakt van de Algemene Hoogtekaart Nederland, de functie Street view van Google Maps en luchtfoto's.

Beleid

Om het derde thema te onderzoeken, is gebruikgemaakt van interviews, literatuur en een observatie. Literatuuronderzoek en het interview met Gertjan de Boer van de RCE zijn gebruikt om te bepalen welke verantwoordelijkheid het RCE en het waterschap hebben ten aanzien van landschappelijk erfgoed. Om erachter te komen wat het beleid is van andere waterschappen voor landschappelijk erfgoed, zijn systematische interviews gehouden en is literatuuronderzoek uitgevoerd. De interviews bestonden uit vijf hoofdvragen die in dezelfde volgorde bij elke geïnterviewde werden gesteld. Na deze hoofdvragen zijn vervolgvragen gesteld, zodat de geïnterviewden hun antwoorden konden verduidelijken. Ook zijn interviews gehouden met de resultaatmanagers, een beleidsadviseur, een juridisch adviseur, een assetregisseur, de erfgoedbeheerder en de dijkgraaf van het HHR, om te achterhalen of deze behoefte hebben aan beleid. Daarnaast is een ontwerpsessie bijgewoond van een project waarvoor een landschapsarchitectenbureau is ingehuurd.

Onderzoeksvraag	Methoden	Bronnen
Thema 1: casus: de landschappelijke opbouw van Boskoop		
1.1 De natuurlijke opbouw.	- kaartstudie; - literatuurstudie.	- Stouthamer, Cohen & Hoek, 2020 - Dino-loket.
1.2 Het cultuurland.	- veldonderzoek; - literatuuronderzoek; - historische-kaartenanalyse.	
Thema 2: erfgoed van Boskoop		
2.1 Beschermd erfgoed.	- literatuurstudie - interviews.	- Gesine Faken-Oudekerk (Gemeente Alphen aan den Rijn).
2.2 Niet-beschermd erfgoed.	- landschapsbelevingonderzoek; - veldonderzoek; - literatuurstudie; - inventarisatie met ArcGIS.	
Thema 3: beleid		
3.1 Verantwoordelijkheid voor het beheer en behoud van landschappelijk erfgoed.	- literatuurstudie; - interviews.	- Gertjan de Boer (RCE).
3.2 Beleid van andere waterschappen voor	- interviews; - literatuurstudie.	- interviews bij andere waterschappen met

landschappelijk erfgoed.		beleid voor landschappelijk- en water(schaps)erfgoed.
3.3 Behoeft aan aanvullend beleid binnen het beheergebied van het HHR voor landschappelijk erfgoed.	<ul style="list-style-type: none"> - interviews; - observatie. 	<ul style="list-style-type: none"> - interviews met werknemers van het HHR. - observatie bij ontwerpessie HHR.

Tabel 1.1: Tabel met daarin de deelvragen met de gebruikte methoden en bronnen om deze vragen te beantwoorden.

1.5 Stand van het onderzoek

1.5.1 Meerwaarde van landschappelijk erfgoed in wateropgaven

Sinds de Nota Belvedere (1999) zijn cultuurhistorie en landschap hoger op de agenda komen te staan. Landschap en erfgoed zijn niet de kerntaken van waterschappen. Desondanks zijn over de meerwaarde van cultuurhistorie en erfgoed in wateropgaven al een aantal onderzoeken uitgevoerd. Deze onderzoeken spitsen zich niet zozeer toe op landschappelijk erfgoed, maar meer op andere soorten erfgoed, algemeen erfgoed en/of cultuurhistorie. Deze onderzoeken zijn desalniettemin relevant voor dit onderzoek.

Het rapport ‘Erfgoedvereniging Heemschut en Waterschapserfgoed – een verkenning’ uit 2017, geschreven door De Vries-Oosterveen in opdracht van de Erfgoedvereniging Heemschut, brengt in kaart hoe de verschillende waterschappen zich verhouden tot erfgoed. De gegevens zijn verzameld in het voorjaar van 2017 (De Vries-Oosterveen, 2017).

Het boek *Peilwaarden: Omgaan met erfgoed in actuele wateropgaven* van Projectbureau Belvedere uit 2010 is speciaal voor waterschappen geschreven. Het boek bouwt voort op het eerder uitgebrachte *Belvedere.nu. Praktijkboek cultuurhistorie en ruimtelijke ontwikkeling*, dat voorbeelden geeft van hoe cultuurhistorie, kwaliteit en betekenis kan toevoegen aan ruimtelijke ontwikkeling. Het vervolgbok richt zich op waterschappen en hoe watererfgoed een rol kan spelen in ruimtelijke processen (Projectbureau Belvedere, 2010; Witsen et al., 2009).

In het *Handboek beken en erfgoed* uit 2018, geschreven door Bleuming en Neefjes voor de Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer (STOWA), is geprobeerd om waterbeheerders te laten zien hoe landschap en erfgoed meegenomen kunnen worden in beek- en beekdalherstel. Het landschap en erfgoed rondom beken komt hierin uitvoerig aan bod. Daarnaast proberen de auteurs in het handboek voor het gehele traject van een beek- en beekdalherstel aan te geven hoe cultuurhistorisch en landschappelijk onderzoek het project kan verrijken (Bleuming & Neefjes, 2018).

Verhoeven gaat in zijn masterscriptie Planologie, ‘Beekherstel & Erfgoed: sturen op integratie van ecologische en cultuurhistorische waarden’ uit 2018, in op hoe cultuurhistorie betrokken kan worden bij een beekherstelproject. Zijn onderzoek richt zich op de rol die cultuurhistorie speelt in een beekherstelproject, wat de houding is van betrokken actoren ten opzichte van

cultuurhistorie, welke problemen optreden bij het gebruik van cultuurhistorie en hoe om kan worden gegaan met cultuurhistorie. Verhoeven verspreidde een enquête onder werknemers van waterschappen in Pleistoceen Nederland om vast te stellen wat de houding is van deze werknemers tegenover cultureel erfgoed. Daarnaast heeft hij interviews met experts gehouden over hun motivatie om cultuurhistorie een plek te geven in het proces. Een belangrijk resultaat uit het onderzoek is dat waterschappen ervaren dat ze te weinig kennis en geld hebben om cultuurhistorie een plek te geven in de werkpraktijk (Verhoeven, 2018).

In 2022 hebben Conijn en Van Hout het ‘Eindrapport meerwaarde van cultuurhistorie in de waterpraktijk’ geschreven in opdracht van de RCE en de STOWA. Hierin is onderzoek verricht naar welke voordelen kennis over de bodem, de ondergrond, het (historische) watersysteem en de cultuurhistorie (gebouwd erfgoed, archeologie en historische geografie) kan opleveren voor de taken van de waterbeheerders. Het doel van het project Waterbeheer, waterveiligheid en cultuurhistorie, waar dit eindrapport uit voortvloeit, was om waterschappen te stimuleren om cultuurhistorie op een proactieve manier mee te nemen in de planvorming. Dit project probeert voort te bouwen op het eerdergenoemde *Handboek beken en erfgoed*. In het rapport wordt verwezen naar ‘cultuurhistorie’. Landschappelijk erfgoed is een essentieel onderdeel van cultuurhistorie. Juist op het gebied van waterbeheer is landschap een belangrijk onderdeel. Opvallend en waardevol is dat in dit onderzoek een verschil wordt gemaakt tussen de meerwaarde van cultuurhistorie voor vier verschillende landschappen. Voor het huidige onderzoek is het veenlandschap relevant. Ook worden in het eindrapport van Conijn en Van Hout nog een aantal voorbeeldprojecten behandeld. Uit het onderzoek is gebleken dat cultuurhistorie nog slecht verankerd is in de organisatie van het waterschap. In het rapport worden vijf verschillende soorten meerwaarde opgesomd:

1. *Intergenerationeel handelen*: het meenemen van cultuurhistorie zorgt voor een langetermijnperspectief op de problematiek en taken van waterschappen. Ook geeft cultuurhistorie inzicht in de gevolgen van keuzes uit het verleden. Het resultaat hiervan is dat sommige oplossingen niet meer geprobeerd hoeven te worden, omdat al eerder is gebleken dat deze niet het gewenste resultaat opleverden of negatieve bijkomende effecten hadden. Daarentegen kunnen andere oplossingen uit het verleden ook juist oplossingen zijn voor de huidige problematiek. Ook zorgt cultuurhistorie ervoor dat waterschappen zich bewust worden van de effecten van menselijk handelen, wat een grote rol speelt in wateropgaven (Conijn & Van Hout, 2022).
2. *Systeemdenken*: inzicht in landschapssystemen zorgt voor meer inzicht in de samenhang tussen verschillende elementen en processen in een gebied. Daarnaast zorgt het ook voor meer aandacht voor processen in plaats van gebeurtenissen. Cultuurhistorie leidt ook tot een meer interdisciplinaire aanpak. Hierdoor kan de opgave breder aangepakt worden met bijvoorbeeld meerdere overheidsinstanties en in een groter onderzoeksgebied, met als doel om een duurzame oplossing te hanteren (Conijn & Van Hout, 2022).
3. *Participatieve waardering*: cultuurhistorie kan zorgen voor (meer) draagvlak voor een project, doordat het inzicht geeft in het (historische) watersysteem en het belang van de ingreep. Als cultuurhistorie vanaf de start van het project wordt geïntegreerd, dan leidt dit sneller tot draagvlak voor het project. Cultuurhistorie kan ervoor zorgen dat alle belanghebbenden worden gehoord en erkend (Conijn & Van Hout, 2022).
4. *Kwaliteit van de leefomgeving*: cultuurhistorie kan zorgen voor waardering van de identiteitswaarde, belevingswaarde en gebruikswaarde van een gebied. Waterbeheer dat past

bij het natuurlijke landschap en de lokale eigenheid kan bijdragen aan de leefbaarheid van het gebied (Conijn & Van Hout, 2022).

5. *Eigenaarschap*: als waterschappen de verantwoordelijkheid nemen voor de cultuurhistorie, dan vergroot dit de trots en zichtbaarheid naar buiten. De cultuurhistorie in het gebied biedt kansen voor het versterken van de waterschapidentiteit van Nederland en kan meer draagvlak voor waterschappen creëren (Conijn & Van Hout, 2022).

In het boek *Adaptive strategies for water heritage: Past, present and future* uit 2020 wordt beschreven hoe mensen invloed hebben gehad op de loop, vorm en functie van water. Het boek is opgedeeld in vijf thema's: 1) drinkwater, 2) watergebruik in de landbouw, 3) waterbeheer van landaanwinning en verdediging, 4) rivier- en kustplanning en 5) havensteden en herstel van de waterkant. In het boek wordt aandacht besteed aan een gemeenschappelijke agenda en een geïntegreerd beleid, omdat deze kunnen helpen bij het behoud, de transformatie en het hergebruik van historische watergerelateerde structuren. Zo kan voortgebouwd worden op traditionele kennis en vaardigheden van historische structuren (Hein, 2020).

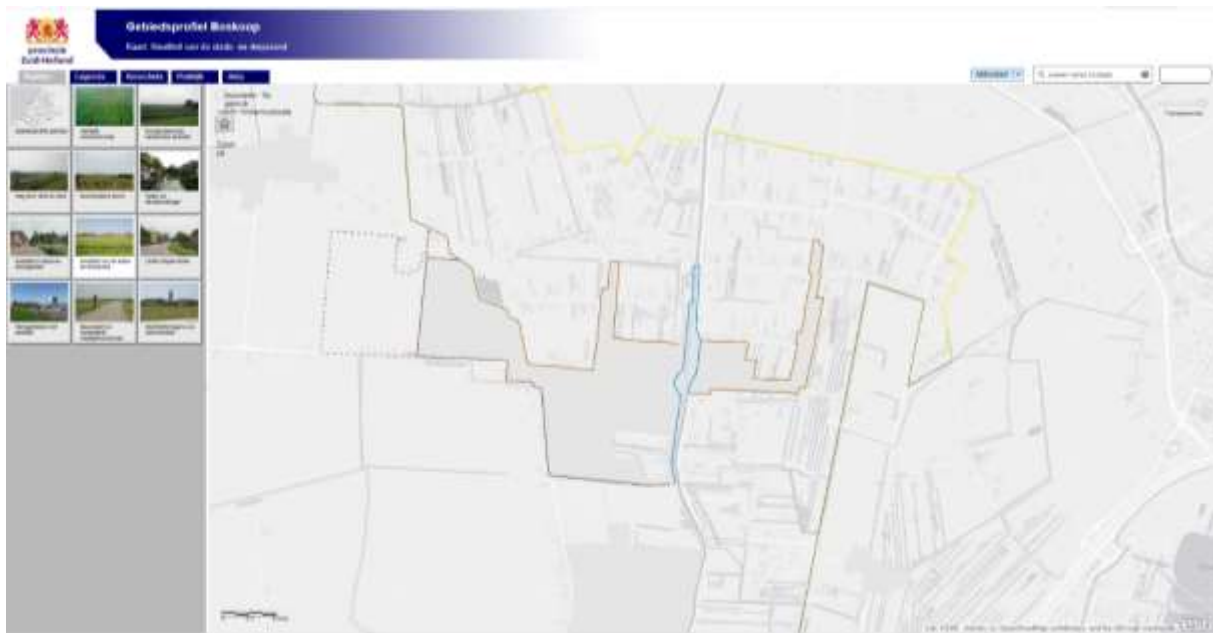
1.5.2 Het landschappelijk erfgoed van Boskoop

Over het onderwerp landschappelijk erfgoed in de omgeving van Boskoop is nog weinig gepubliceerd. Wel zijn ruimtelijke kwaliteiten van het gebied Boskoop aangewezen. Om erachter te komen of niet-geautoriseerd landschappelijk erfgoed in het gebied aanwezig is, kunnen wel boeken over de ontstaansgeschiedenis van Boskoop (als boomkwekerijcentrum) gebruikt worden. Veelvuldig is onderzoek verricht naar het historische waterbeheer in Nederland, maar ook specifiek voor het HHR, wat ook gebruikt kan worden om het landschap te begrijpen en mogelijk erfgoed aan te wijzen.

In de Erfgoedmonitor van de RCE zijn een aantal objecten binnen Rijnland als erfgoed aangewezen. Dit zijn een boerderij, een winkel met bovenwoning, een watertoren, een villa, twee hefbruggen, het tentoonstellingsgebouw Flora en het bijbehorende park met een rosarium en een koepel. Voor dit onderzoek is het relevant om vast te stellen waarom deze objecten als erfgoed zijn aangewezen en welke relatie deze objecten hebben met het landschap (RCE, g.d.c). De RCE heeft de opdracht gegeven om voor 78 regio's een regiobeschrijving te maken. Dit geldt ook voor de Rijn- en Gouwestreek waarin Boskoop ligt. In deze beschrijving worden de karakteristieken van het gebied, de ontstaansgeschiedenis van het natuurlijke landschap en de bewonersgeschiedenis beschreven (Raap, 2022).

In het 'Gebiedsprofiel Boskoop', opgesteld door de provincie Zuid-Holland in 2014, worden kernkwaliteiten aan Boskoop benoemd. In het tekstgedeelte genaamd 'Het verhaal van Boskoop' wordt aandacht besteed aan de geschiedenis van Boskoop. In het rapport dat bij het gebiedsprofiel hoort worden alinea's gewijd aan dezelfde onderwerpen: de veenontginningen, het watersysteem van Boskoop, het sierteeltcentrum, de groei van de sierteelt en de schaalvergroting die zich afspeelt, en de agrologistiek. Op de kaart (Figuur 1.5) die bij het gebiedsprofiel hoort kunnen verschillende lagen aan worden gezet. De lagen gaan over de infrastructuur, de sierteelt, het watersysteem, de kwaliteit in de stad en het dorpsgebied, de linten (bebouwingslinten, kanaaldijklint en het overgangsgebiedlint), de recreatielandschapselementen en de identiteitsdragers van Zuid-Holland (De Gouwe). Alle elementen op de kaart tonen de situatie in 2014. Bepaalde elementen worden in het rapport uitgebreider behandeld en uitgelegd. In het gebiedsprofiel worden ook nog twee casussen

uitgewerkt waarin het gebiedsprofiel in de praktijk kan worden gebruikt (Provincie Zuid-Holland, g.d., Provincie Zuid-Holland, 2014).

Figuur 1.5: Screenshot van het Gebiedsprofiel Boskoop met daarin de laag 'Kwaliteit van de stads- en dorpsrand'.

In het 'Bestemmingsplan Biezenlanden, Boskoop' dat de gemeente Alphen aan den Rijn in 2021 heeft opgesteld, wordt ook een hoofdstuk gewijd aan de ruimtelijke structuur van Boskoop. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen de landschappelijke structuur en de functionele structuur. Ook hierin worden een aantal kwaliteiten van Boskoop aangewezen, zoals de verkavelingsstructuur en de architectuur van karakteristieke kwekersvilla's (Gemeente Alphen aan den Rijn, 2021).

Jan van Wijk heeft in 1941 een onderzoek, genaamd 'Het sierteeltcentrum Boskoop', uitgevoerd. In dit onderzoek probeert hij om vanuit sociaalgeografisch oogpunt inzicht te krijgen in de problemen die zich in het sierteeltcentrum Boskoop afspelen. Hij geeft in dit onderzoek een historisch overzicht van Boskoop (Van Wijk, 1941).

In het boek *Boskoop: vijf eeuwen boomkwekerij*, geschreven door Vuyk, Verjaal en Fox in 1966, wordt de ontstaansgeschiedenis van Boskoop als boomkwekerijcentrum uitgebreid behandeld. Dit boek is relevant voor dit onderzoek omdat de ontstaansgeschiedenis van Boskoop als boomkwekerij kan helpen om het landschap van Boskoop te begrijpen en te koppelen aan bepaalde elementen in het landschap. Het boek is in chronologische volgorde geschreven. De hoofdstukken bevatten bepaalde tijdperiodes en de subhoofdstukken belichten specifieke onderwerpen binnen deze periodes. Het eerste hoofdstuk gaat over het ontstaan van Boskoop en omvat geen tijdsperiode (Vuyk, Verjaal & Fox, 1966).

In het boek *Landschappen in Zuid-Holland*, geschreven door Oerlemans in 1992, wordt een hoofdstuk gewijd aan het landschap Boskoop. Opvallend is dat de informatie in dit hoofdstuk soms niet overeenkomt met informatie in andere werken en dat dit werk minder de diepte

induikt, doordat het een overzichtsboek is van landschappen in heel Zuid-Holland (Oerlemans, 1992).

Van der Linden heeft in 1955 een boek gewijd aan de cope-ontginningen in de Hollands-Utrechtse laagvlakte. Het boek heet *De Cope: bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de openlegging der Hollands-Utrechtse Laagvlakte* en de ontginning van Boskoop wordt hierin beschreven (Van der Linden, 1955).

In *Leefbaar laagland*, geschreven door Van de Ven in 2003, wordt de geschiedenis van Nederlands waterbeheer en landaanwinning behandeld. In het eerste hoofdstuk komt de geologie van Nederland aan bod. Daarna wordt de waterbeheersing in verschillende tijdsperiodes beschreven. In de beschrijving van de waterbeheersing van 1800 tot het heden wordt onderscheid gemaakt tussen Laag- en Hoog-Nederland (Van de Ven, 2003).

Meerdere werken zijn geschreven over de (water)geschiedenis van het HHR, zoals *Historisch waterbeheer: een kwantitatieve benadering van historische watersystemen: definities en voorbeelden*, *Het Hoogheemraadschap van Rijnland: zijn recht en zijn bestuur van den vroegsten tijd tot 1857* en *Waterstaat in stedenland: Het hoogheemraadschap van Rijnland voor 1857* (Massol & Knol, 2005; Fockema Andreae, 1934; Tielhof & Van Dam, 1972).

1.6 Theoretisch kader

1.6.1 Erfgoed

Erfgoed is een begrip dat soms ongedefinieerd blijft. In deze scriptie wordt veel gebruikgemaakt van het begrip erfgoed en daarom is het van belang om uit te leggen wat daarmee wordt bedoeld. In dit hoofdstuk wordt geprobeerd om een beeld te schetsen van erfgoed en verschillende soorten erfgoed.

Het woordenboek Van Dale (2022a) definieert erfgoed als: ‘*Dat wat is overgebleven uit het verleden*’. Deze definitie is echter te kort door de bocht, aangezien niet alles uit het verleden tegenwoordig beschouwd wordt als erfgoed. Of iets erfgoed is hangt af van de waarde die eraan wordt gegeven (Bazelmans, 2012). Een onbelangrijk en niet gewaardeerd object van twee jaar geleden wordt bijvoorbeeld niet als erfgoed beschouwd. Mensen in het heden zijn de scheppers van erfgoed. Zij beslissen wat als erfgoed beschouwd moet worden met een blik vanuit het heden gericht op het verleden (Graham, Ashworth & Tunbridge, 2016). Tegelijkertijd kan het zijn dat niet iedereen hetzelfde erfgoed op dezelfde manier waardeert (Van Boxtel, 2009). Zo verschillen de meningen over of monumentenzorg en landschapsbescherming alleen een positief beeld van de geschiedenis moeten laten zien. Tegenwoordig wordt meer geneigd naar de mening dat monumentenzorg en landschapsbescherming ook ‘ongewenste’ geschiedenis moeten vertonen (Renes, 2010). Volgens Van Boxtel (2009) betreft erfgoed materiële en immateriële zaken die betekenis hebben voor mensen in het heden. De betekenis kan worden gegeven aan deze materiële en immateriële zaken omdat zij bijvoorbeeld kenmerkend zijn voor een bepaald gebied of een bepaalde periode of ontwikkeling, omdat zij als mooi worden beschouwd of omdat zij een herinnering in stand houden. De waarde van een individueel element kan omhooggaan als dit element deel uitmaakt van een bepaald ensemble. Elementen van verschillende aard die een bepaalde samenhang of onderlinge relatie hebben kunnen ruimtelijk gegroepeerd voorkomen en daardoor een ensemble vormen (Antrop & Van Damme, 1995).

Van Gorp (2000) probeert het begrip erfgoed te verklaren. Hij richt zich op cultureel erfgoed, maar volgens hem heeft dit veel overeenkomsten met het algemene begrip erfgoed. Erfgoed is volgens hem iets wat geërfd wordt. Echter, het is meer dan dat. Hij geeft antwoord op de vraag ‘wie erft wat van wie?’. Wat wordt geërfd wordt omschreven als objecten die bewust worden behouden (Van Gorp, 2000). Renes (2011a) geeft aan dat wat wordt geërfd sporen zijn uit het verleden. Deze sporen kunnen volgens hem concrete tastbare overblijfselen zijn, zoals gebouwen, archeologische vondsten en gehele landschappen, maar ook immateriële overblijfselen, zoals verhalen, herinneringen en tradities. Via verhalen en herinneringen kunnen verdwenen materiële objecten nog steeds een symbool vormen en daardoor als erfgoed beschouwd worden. Tegenwoordig kunnen volgens hem zelfs moderne materiële objecten die mensen doen herinneren aan het verleden tot erfgoed behoren. Echter, al deze soorten erfgoed moeten wel een minimum aan historische authenticiteit hebben. Renes geeft als voorbeeld dat een nieuwgebouwde wijk in de jaren-dertig-stijl een historisch gevoel kan geven en daardoor als (gecreëerd) erfgoed betiteld kan worden. Ook gerestaureerde gebouwen, replica’s van schilderijen en opnieuw uitgebrachte muziek zorgen volgens hem voor twijfel. Hijzelf vindt dat erfgoed iets anders moet zijn dan creaties van de huidige tijd (Renes, 2010). Hij geeft echter niet aan wanneer iets historisch genoeg is om als erfgoed beschouwd te worden. *Wie* erft zijn volgens Van Gorp de jongere generaties. *Wat* bewust wordt behouden en wat hierdoor erfgoed is wordt daarentegen bepaald door de oudere generatie. De waardering van erfgoed is subjectief en onder andere afhankelijk van de tijdgeest. Dit maakt erfgoed geen statische verzameling, maar iets wat kan veranderen met de tijd. Het is aan de leden van de jongere generatie om het erfgoed dat zij hebben geërfd te waarderen en te beslissen of zij dit in stand willen houden (Van Gorp, 2000). Het heden bepaalt wat van het verleden de moeite waard is. Erfgoed is hierdoor niet alles wat is overgebleven van het verleden, maar alles waarvan bepaald is dat het de moeite waard is om te bewaren. Alles kan wel erfgoed worden, zolang het als zodanig bestempeld wordt. Het antwoord op *wat* erfgoed is moet hierdoor worden gezocht in de beweegredenen van mensen om bepaalde objecten en gebruiken te betitelen als erfgoed (Halbertsma & Kuipers, 2014).

Erfgoed wordt soms als hetzelfde beschouwd als cultureel erfgoed. Dit is ook te merken aan de bovenstaande definities. Echter, vanouds wordt een onderscheid gemaakt tussen enerzijds natuurlijk of natuurerfgoed en anderzijds cultureel erfgoed (UNESCO, 2019).

De Atlas Natuurlijk Kapitaal (ANK) geeft de volgende definitie voor natuurlijk erfgoed: ‘*De erfenis van natuurlijke, niet door de mens gemaakte plaatsen, objecten en ontastbare kenmerken. Deze kunnen het platteland en de natuurlijke omgeving omvatten, met inbegrip van flora en fauna*’. Natuurlijk erfgoed bestaat bijvoorbeeld uit materiële objecten zoals fossielen, bodemlagen of pollen in de bodem die de begroeiing in het verleden kunnen verklaren, materiele objecten zoals landschappen, begroeiing, structuren en levende soorten en immateriële belevingen van de natuur (ANK, g.d.) Op de site van UNESCO wordt nog steeds gebruikgemaakt van een definitie uit 1972 voor Natural Heritage (UNESCO, g.d.). Deze definitie luidt als volgt: ‘*Natuurlijk erfgoed verwijst naar natuurlijke kenmerken, geologische en fysiografische formaties en afgebakende gebieden die het leefgebied vormen van bedreigde dier- en plantensoorten en natuurlijke sites van waarde vanuit het oogpunt van wetenschap, natuurbehoud of natuurlijke schoonheid. Het omvat particuliere en publiekelijk beschermde natuurgebieden, dierentuinen, aquaria en botanische tuinen, natuurlijke habitatten, mariene ecosystemen, heiligdommen, reservoirs enz.*’ (UNESCO, 1972).

In hoeverre natuurlijk erfgoed ‘echt natuurlijk’ is kan worden bediscussieerd. Natuur wordt in de Van Dale omschreven als *“alles op aarde wat niet door de mens is gemaakt: de planten, dieren, bergen”* (Van Dale Uitgevers, 2022b). Beschermde natuurgebieden, dierentuinen en aquaria uit de definitie van UNESCO zijn duidelijk door de mens gemaakt en kunnen daardoor niet als natuurlijk worden beschouwd. Natuurgebieden, parken, tuinen en begraafplaatsen zijn daarentegen wel te definiëren als *‘groen erfgoed’*, waaronder al het historisch aangelegde groen valt (RCE, 2014). Echter, de vraag is of het bij ‘natuurlijk’ alleen om zaken gaat die niet door de mens zijn gemaakt of ook zaken die niet door de mens zijn beïnvloed. Natuur kan zonder mensen bestaan, maar natuur kan alleen betiteld worden als natuur door mensen. Bovendien worden ook alle ecosystemen beïnvloed door menselijke activiteiten, waardoor de vraag blijft in hoeverre natuur afzonderlijk van de mens gezien kan worden (Renes, 2018).

De interpretatie van cultureel erfgoed en de zorg voor cultuuroederen in overheidsbezit zijn vastgelegd in de Erfgoedwet (RCE, g.d.a). Cultureel erfgoed wordt in deze wet gedefinieerd als *“uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden”* (Overheid.nl, g.d.).

Tegenwoordig bepaalt de overheid wat bewaard moet worden en wat daardoor geclassificeerd moet worden als het Nederlandse culturele erfgoed. Echter, deskundigen kunnen hier een bijdrage aan leveren. Van Gorp geeft hierbij aan dat wat het cultureel erfgoed is in de huidige samenleving wordt opgelegd door een culturele of politieke elite. Het gevaar hierbij is dat deze elite kiest voor een dominante cultuur, waardoor cultureel erfgoed van andere culturen kan worden vergeten. Door lokale of individuele acties kan dit vergeten cultureel erfgoed meer waardering krijgen onder een breder publiek en daardoor ook erkenning krijgen (Van Gorp, 2000). Ashworth (1997) geeft aan dat in de praktijk wordt aangenomen dat alleen artistieke smaakleiders met hun vaardigheden kunnen bepalen wat de moeite waard is om te behouden. Deze artistieke smaakleiders kunnen door overheden geraadpleegd of gevolgd worden bij het aanwijzen van erfgoed.

Het bovenstaande verschil tussen de verschillende soorten erkenning van erfgoed kan gedefinieerd worden als een verschil tussen geautoriseerde waarde en niet-geautoriseerde waarde. Erfgoed van geautoriseerde waarde, zoals door de overheid vastgestelde rijks- en gemeentelijke monumenten, beschermde gezichten en bijzondere landschappen, kunnen een beleidsmatige vertaling krijgen en daardoor ook financiering (Dosker, 2017). Erfgoed hoeft niet betiteld te zijn als erfgoed om alsnog als erfgoed beschouwd te kunnen worden.

Cultuurhistorie en erfgoed worden vaak naast elkaar gebruikt. Cultuurhistorie is waarschijnlijk ontstaan als het tegenovergestelde van de term ‘natuurlijke historie’. Cultuurhistorie heeft in de huidige tijd de betekenis: *“Materiële overblijfselen uit het verleden die een rol spelen in de ruimtelijke ordening en daarmee als de combinatie van archeologische, architectuurhistorische en historisch-geografische objecten”*. De betekenis van cultuurhistorie is daardoor beperkter dan die van erfgoed, wat ook uit museale en immateriële sporen van het verleden kan bestaan (Renes, 2011a).

1.6.2 Landschappelijk erfgoed

Het landschap wordt pas sinds de twintigste eeuw als erfgoed beschouwd (Renes, 2011b). Om landschappelijk erfgoed te definiëren, is het belangrijk om vast te stellen wat bedoeld wordt met landschap. Volgens The Council of Europe (2000) kan landschap worden gedefinieerd als: *‘‘Het landschap maakt deel uit van het land, zoals waargenomen door lokale mensen of bezoekers, dat in de loop van de tijd evolueert als gevolg van beïnvloeding door natuurkrachten en mensen’’*. Het landschap wordt niet alleen waargenomen, maar ook wordt in het landschap geleefd.

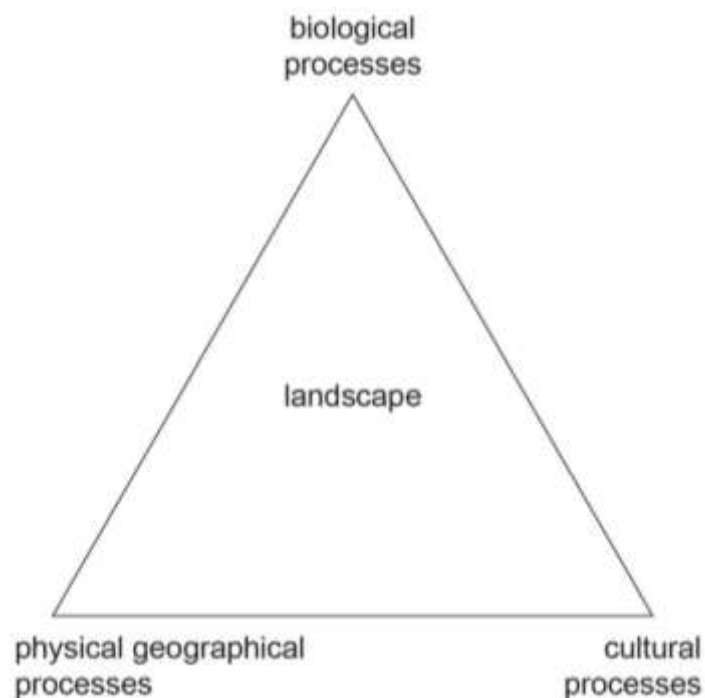
In het *Handboek beken en erfgoed* wordt cultureel erfgoed onderverdeeld in drie categorieën: 1) archeologische waarde, 2) bouwkundige waarde en 3) historisch-landschappelijke waarde. Historisch-landschappelijke waarde lijkt deels overeen te komen met landschappelijk erfgoed. De historisch-landschappelijke waarde betreft immers *‘‘(het ontstaan van) het landschap door vroegere menselijke activiteit’’*. Volgens Bleuming en Neefjes (2018) kan het hierbij gaan om elementen, structuren, lijnen, en punten, maar ook om gehele gebieden. Landschappelijk erfgoed kan hierdoor gehele landschappen omvatten, maar ook onderdelen ervan. De RCE (2014) geeft aan dat cultuurlandschappen op verschillende schaalniveaus kunnen worden bestudeerd en gewaardeerd. Dit zorgt ervoor dat landschappelijk erfgoed volgens de RCE, ook al benoemt deze dit niet zo, kan bestaan uit landschapselementen (zoals paden en houtwallen), patronen en structuren (zoals verkavelingspatronen en wegenstructuren) en regionale landschapstypen (zoals het West-Nederlandse veenlandschap). Wel moet de aandacht zijn gevestigd op de onderlinge ruimtelijke samenhang tussen de hiervoor genoemde onderdelen en de samenhang met het landschap (RCE, 2014).

Van Gorp (2000) wijst erop dat landschap soms niet gecategoriseerd wordt als onderdeel van cultureel erfgoed. Anderen betrekken het landschap wel bij cultureel erfgoed. Dit is volgens hem logisch, want het landschap kan of moet worden gezien als een cultuuruiting. Schepers, Meijles, Bakker en Spek (2021) voegen hieraan toe dat het landschap een samenspel is tussen cultuur, ecologie en fysieke geografie. Later volgt een uitgebreidere toelichting. In de Handreiking begrippenkader cultureel erfgoed van de Omgevingswet (2020) wordt onderscheid gemaakt tussen cultuurlandschappen en natuurlandschappen. Cultuurlandschappen zijn *‘‘stukken land en watergebieden die door menselijk ingrijpen aanzienlijk zijn veranderd’’*. In 2014 gaf de RCE een uitgebreidere verklaring voor het cultuurlandschap. Het cultuurlandschap omvatte volgens de RCE namelijk destijds zowel het landelijke als het stedelijke gebied, zowel het boven- als het ondergrondse cultuurlandschap en zowel het terrestrische als het maritieme deel van het Nederlandse grondgebied (RCE, 2014). Het tegenovergestelde van een cultuurlandschap is een natuurlijk landschap. In een natuurlijk landschap *‘‘hebben menselijke ingrijpen, als daar sprake van is, geen belangrijke ecologische consequenties voor het gebied als geheel’’* (RCE, 2020, RCE, g.d.b).

Renes probeert een beeld te schetsen van de geschiedenis van cultuurlandschappen als erfgoed. Landschappen zijn door een wisselwerking tussen natuur en de mensheid ontstaan en zijn door de jaren heen veranderd. Bestaande structuren in een landschap kunnen worden afgebroken of verwaarloosd en nieuwe elementen kunnen aan landschappen worden toegevoegd. Dit alles maakt een historisch landschap complex. Renes wijst op het onderscheid dat vaak wordt gemaakt tussen natuurlijke landschappen en cultuurlandschappen. Natuurlandschappen worden eerder beschouwd als erfgoed dan cultuurlandschappen, ondanks dat vaak betwist kan worden

of deze natuurlandschappen volledig zonder menselijke activiteit zijn ontstaan. Als een (natuurlijk) gebied als een natuurgebied wordt aangewezen, dan ontstaat een cultuurlandschap. Vaak moeten deze natuurgebieden worden onderhouden om in de gewenste staat te blijven. De visie over hoe om moet worden gegaan met landschappen is in de loop der jaren behoorlijk veranderd. Voorheen werd gedacht dat het historische landschap een statisch beeld was van het landschap tot 1900. De visie was om deze landschappen, die waren ontwikkeld vanaf de middeleeuwen tot 1900, zoveel mogelijk te behouden. Vanaf de jaren 80 kwam hier verandering in. Er kwam meer oog voor de grotere dynamiek van historische ontwikkeling. De gedachte was dat het landschap was opgebouwd uit elementen van verschillende tijden en met ieder een eigen historisch verhaal. Echter, de samenhang van het landschap kwam hierin te weinig naar voren. Daarom ontstond vanaf het begin van de 21^e eeuw een meer dynamische kijk op de omgang met erfgoed. Hierbij kunnen volgens Renes de onderzoeksmethode van een landschapsbiografie en het metafoor historische gelaagdheid helpen om grip te krijgen op de complexiteit van cultuurlandschappen (Renes, 2011b).

In verschillende disciplines wordt onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten landschappen en de mate waarin deze landschappen worden beïnvloed door menselijke activiteiten. Door landschap in te delen in verschillende soorten, lijkt het of het landschap onder de ene of andere soort valt. Echter, een landschap is veel complexer. Het helpt hierdoor niet om het landschap als natuur of cultuur te definiëren (Schepers et al., 2021). Schepers, Meijles, Bakker en Spek (2021) beargumenteren dat een landschap wordt gevormd door een samenspel tussen fysieke geografie, ecologie en cultuur. Deze diachrone driehoekbenadering van (erfgoed) landschappen kan helpen om bewustzijn te creëren over alle factoren die samenkomen bij het ontstaan van een landschap. In Figuur 1.6 is het diachrone driehoekige landschapsmodel te zien. Dit samenspel is een constant proces door de tijd heen. Dit biedt voor het beheer een hanteerbaar uitgangspunt om keuzes te maken. Doordat dit samenspel continu aan de gang is,

Figuur 1.6: Het diachrone driehoekige landschapsmodel van Schepers, Meijles, Bakker & Spek (2021).

kan er in het heden ook invloed op worden uitgeoefend. Cultuur heeft in deze voorgestelde landschapsdriehoek betrekking op alle menselijke activiteiten. Wanneer een landschap wordt gewaardeerd als natuurlijk of cultureel, dan worden andere processen die een rol hebben gespeeld genegeerd. De eerdergenoemde historische gelaagdheid is onderdeel van deze driehoek, doordat wordt benadrukt dat er restanten kunnen zijn uit het nabije en verre verleden in het landschap. De verhouding tussen de drie componenten van een bepaald landschap kan verschillend zijn in verschillende periodes. Ook kan een gelijkwaardig landschap op verschillende geografische locaties steeds een andere verhouding hebben (Scheepers et al., 2021).

1.6.3 Conclusie

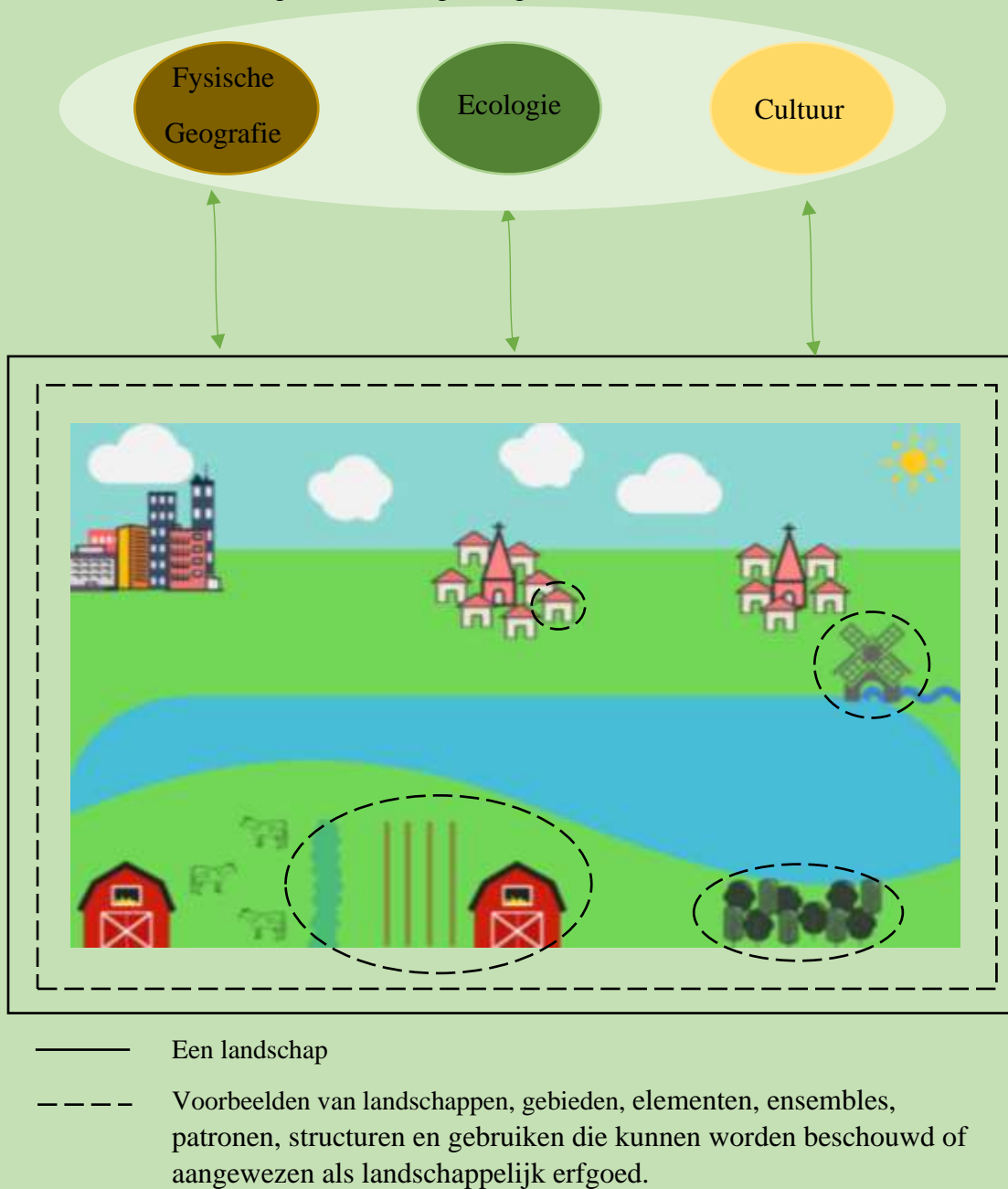
Landschappelijk erfgoed is een moeilijk definieerbaar begrip. Visies op het landschap zijn net als het landschap zelf voortdurend in ontwikkeling. Landschappen worden vaak ingedeeld in cultuurlandschappen en natuurlandschappen. Het komt niet of nauwelijks voor dat de mens geen directe of indirecte invloed heeft gehad op het landschap. De definities van landschap omvatten dan ook vaak een element van invloeden van de mens. Landschappen lijken hierdoor geassocieerd te worden met cultuur in plaats van natuur. Echter, bij het waarderen en beheer van landschappen moet juist rekening worden gehouden met de wisselwerking door de tijd heen tussen de ecologie, fysische geografie en cultuur van het gebied. Het is aan de mens om keuzes te maken over wat deze aan wil wijzen als erfgoed en wil beschermen. Ondanks dat er soms overeenstemming is over hoe erfgoed wordt gewaardeerd, is er geen geaccepteerde methode om landschappelijk erfgoed aan te wijzen. Het historische landschap bestaat uit een gelaagd landschap uit verschillende historische perioden. Bij het aanwijzen van landschappelijk erfgoed is het aan de leden van de huidige generatie om te bepalen wat zij van het landschap willen bewaren en wat zij willen opofferen voor nieuwe ontwikkelingen. Ondanks dat het landschap een samenspel is van verschillende factoren, kan ervoor worden gekozen om het gehele gebied te beschermen of alleen bepaalde elementen, structuren, punten en gebruiken van dit landschap. Hierbij is het belangrijk om het landschap te beschouwen als een holistisch geheel, waarin alles in relatie staat met elkaar en waarbij landschap ontstaat door een samenspel tussen ecologische, fysisch-geografische en culturele processen. Het blijft ondanks deze landschapsdriehoek mogelijk om binnen een gebied, element, structuur of patroon meer waardering te hechten aan een bepaald proces, maar daarbij moeten de andere processen die een rol spelen bij de vorming niet worden vergeten. Als het gaat om de omgang met en de waardering van landschappelijk erfgoed, moet hierdoor aandacht besteed worden aan de veranderlijkheid, complexiteit, verwevenheid, ensembles en gelaagdheid van het landschap. Dit in acht nemend kan meer inzicht in het landschap ontstaan, waardoor aandachtig kan worden omgegaan met landschappelijk erfgoed.

In Figuur 1.7 is een conceptueel model te zien van landschappelijk erfgoed. Hieruit blijkt dat zowel een landschap zelf als componenten van dit landschap als landschappelijk erfgoed kunnen worden beschouwd. Landschappelijk erfgoed betreft hierdoor niet alleen de inventarisatie van historische elementen, maar ook een integrale visie op het landschap en de historische elementen, patronen en structuren daarin. Componenten kunnen als ensemble worden gewaardeerd, maar ook individueel. Een ensemble is hierbij bijvoorbeeld een boerderij met akker en houtwal, terwijl één component een molen kan zijn. Ook kunnen componenten van dit landschap die afkomstig zijn uit verschillende tijden op hetzelfde moment als erfgoed beschouwd worden. Wat in deze figuur als landschappelijk erfgoed beschouwd wordt, is

afhankelijk van wie dit bepaalt en in welke tijd dit bepaald wordt. In Figuur 1.7 is daardoor geprobeerd om de complexiteit van en verscheidenheid aan landschappelijk erfgoed uit te beelden. Daarnaast laat het zien dat het landschappelijk erfgoed onderdeel is van het begrip erfgoed, maar dat landschappelijk erfgoed sporen moet hebben achtergelaten of nog steeds aanwezig moet zijn in het landschap zelf. Bij landschappelijk erfgoed gaat het er voornamelijk om dat het erfgoed een duidelijke ruimtelijke associatie heeft en van culturele of natuurlijke waarde is.

Erfgoed: Immateriële en materiële zaken die de mens de moeite waard vindt om te bewaren en door te geven aan volgende generaties.

Landschappelijk erfgoed: Landschappen, gebieden, elementen, structuren, patronen en gebruiken *die herkenbaar zijn in het landschap* die de mens de moeite waard vindt om te bewaren en door te geven aan volgende generaties.

Figuur 1.7: Een conceptueel model van het landschappelijk erfgoed zoals beschouwd in deze scriptie (R. Woning, 2022).

2. Casus: de landschappelijke opbouw van Boskoop

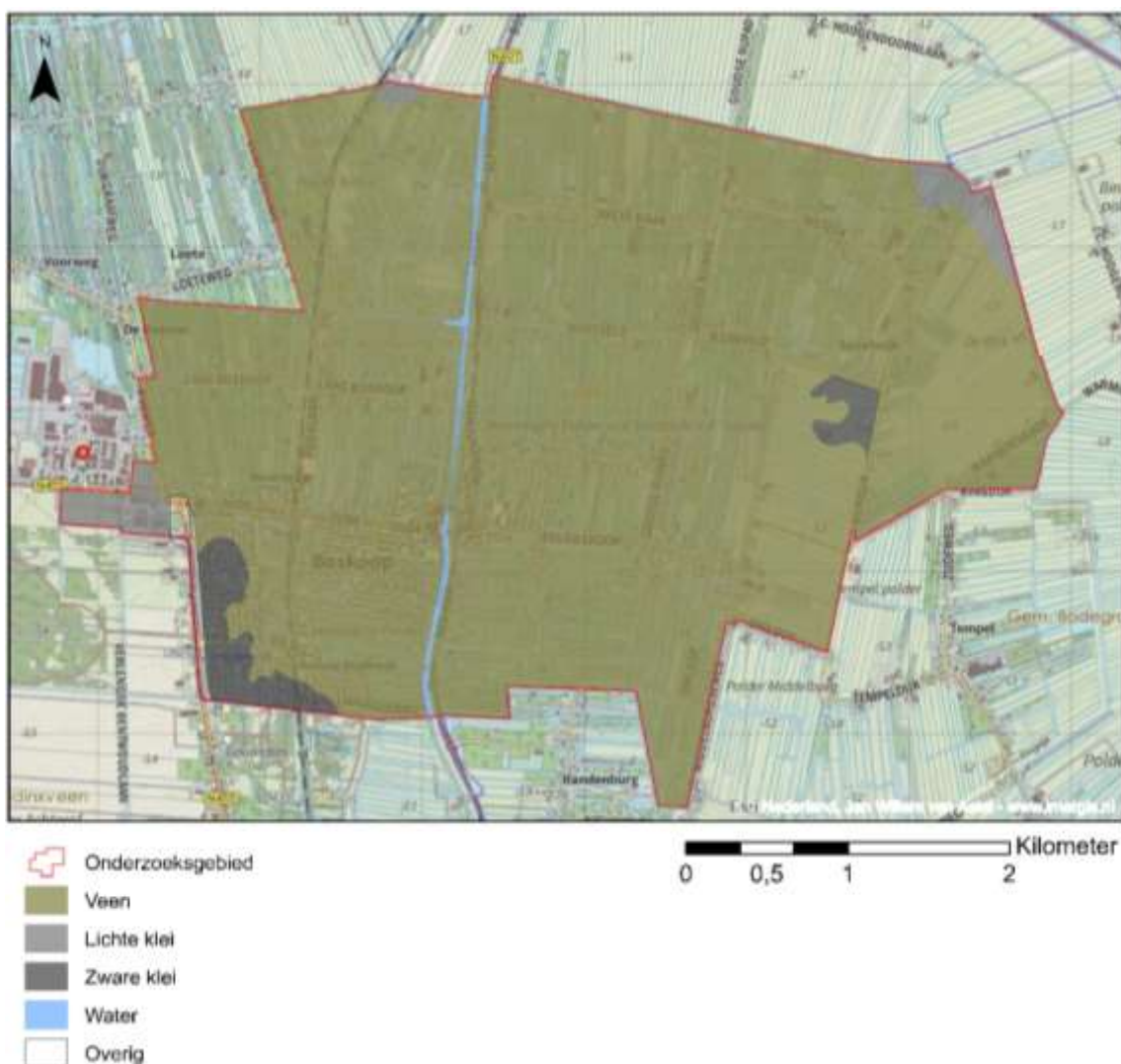
Schouw op Boskoopse wateren.

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt in hoofdlijnen de landschappelijke opbouw van het onderzoeksgebied Boskoop beschreven. In paragraaf 2.2 wordt ingegaan op de deelvraag: ‘*Hoe is de natuurlijke ondergrond van Boskoop op hoofdlijnen ontstaan?*’. In paragraaf 2.3 wordt vervolgens ingegaan op de deelvraag: ‘*Hoe heeft het cultuurlandschap van Boskoop zich op hoofdlijnen ontwikkeld?*’. De natuurlijke opbouw en het cultuurlandschap worden onderzocht om uiteindelijk het landschappelijk erfgoed in Boskoop aan te kunnen wijzen.

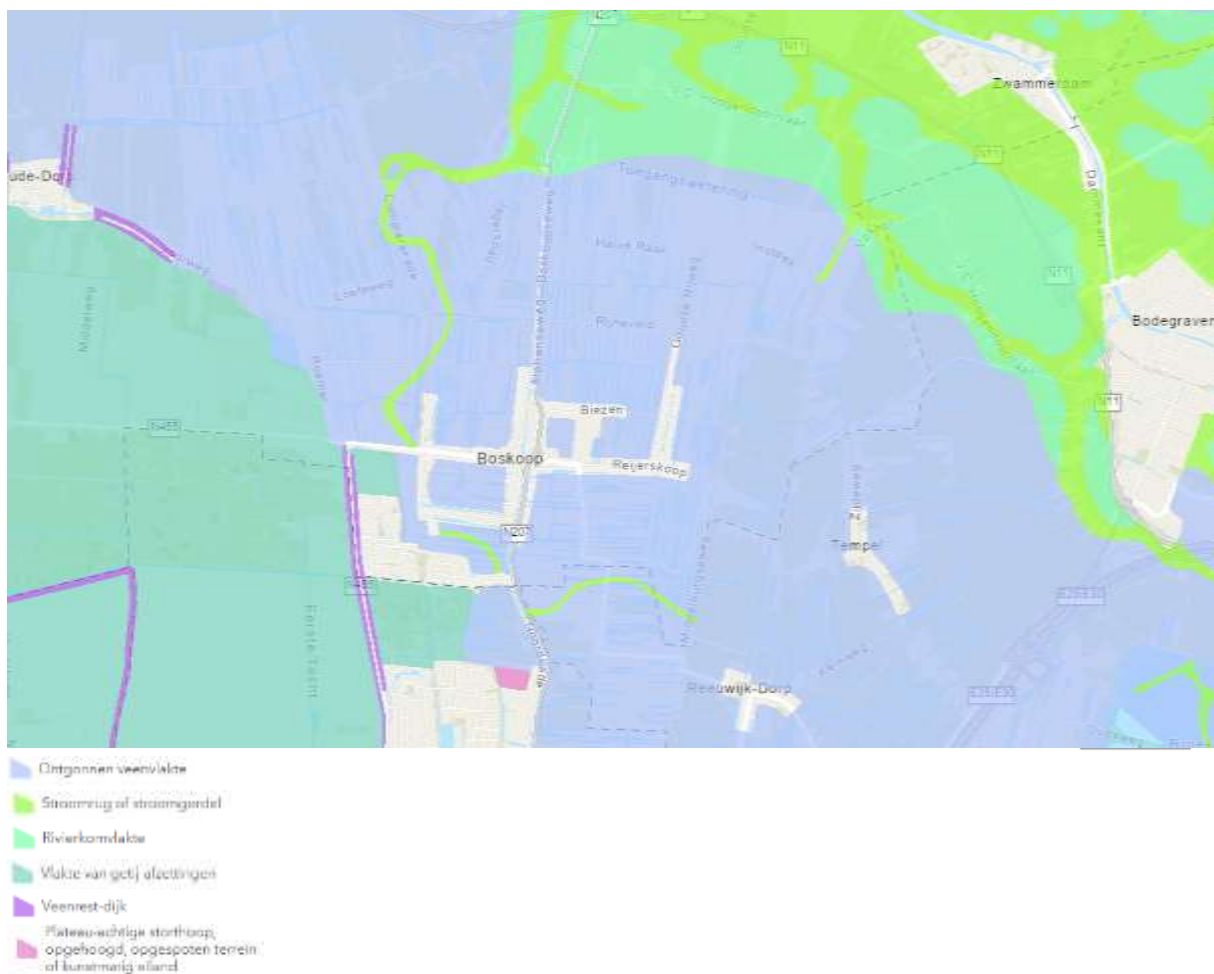
2.2 De natuurlijke opbouw

De ondergrond van Boskoop bestaat voornamelijk uit veen. Aan de randen van het onderzoeksgebied is ook lichte en zware klei te vinden. In Figuur 2.1 is het onderzoeksgebied weergegeven, met daarbij een grove weergave van de ondergrond. Deze gegevens zijn afkomstig van het HHR.

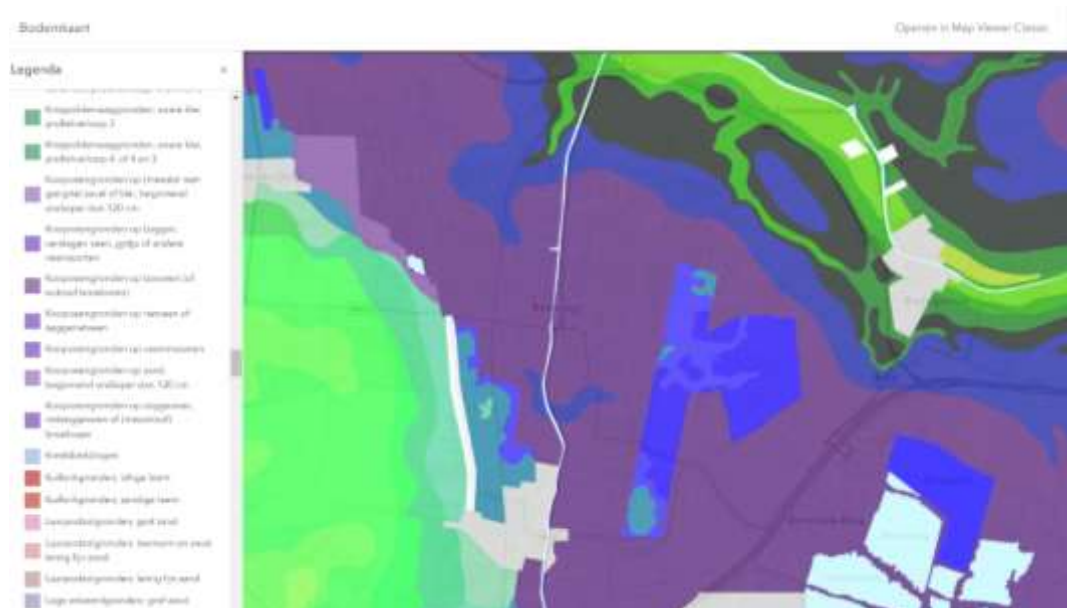
Figuur 2.1: Ondergrond van het onderzoeksgebied Boskoop op de topografische kaart. Data afkomstig van het HHR. Aalst, J.W. van (2020). Open topo [bewerkt door auteur]. Ondergrond gegevens van het HHR.

Het onderzoeksgebied Boskoop ligt in de fysisch-geografische regio dat het 'laagveengebied' wordt genoemd (Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, 1997). Ten westen van het onderzoeksgebied ligt een zeekeleigebied en ten oosten van het gebied ligt een rivierengebied (Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, 1997). Op de geomorfologische kaart (Figuur 2.2) van Nederland wordt het gebied aangeduid als een ontgonnen veenvlakte. Het gebied heeft een vlaklandreliëf met lokaal maximale hoogteverschillen van 0 tot 0.25 meter. Daarbij wordt aangegeven dat dit veen bedekt of opgevuld kan zijn met klei (fluviatiel) en/of dekzand. Dit is te verklaren door het historisch dynamische karakter van het zeekeleigebied en rivierengebied waartussen Boskoop ligt (Koomen & Maas, 2004). In het onderzoeksgebied is een stroomrug te vinden als resultaat van het voorheen dynamische karakter van de Oude Rijn.

Figuur 2.2: Geomorfologische kaart met daaronder de topografische kaart (Koomen & Maas, 2004).

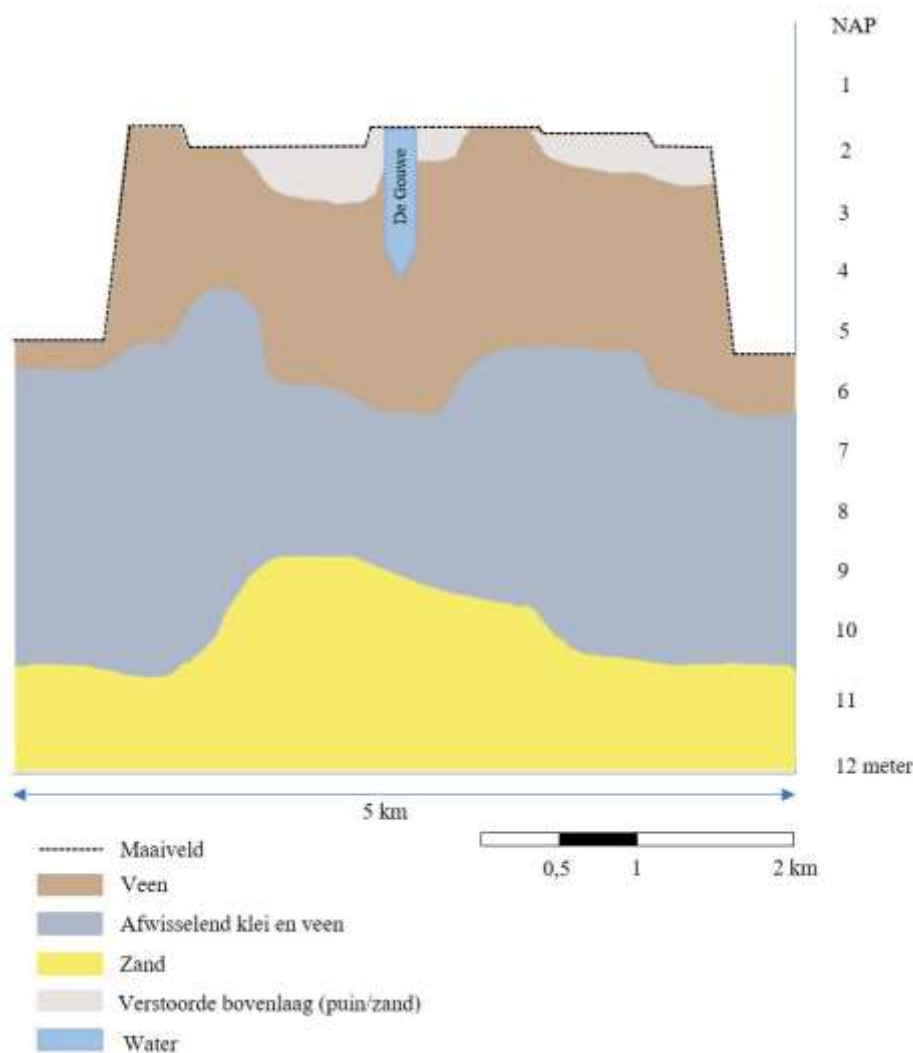
De bodemkaart (Figuur 2.3) van het Environmental Systems Research Institute (Esri) Nederland laat zien dat het gebied van Boskoop vooral bestaat uit koopveengrond op bosveen (venige klei op bosveen). 'Koop' in de benaming van deze ondergrond wijst op een cope-ontginning. Het Utrechts-Hollandse veenlandschap wordt doorsneden door rivieren. Het rivierklei overdekt het veengebied. Dit kleidek wordt dunner naarmate het verder van de rivier af ligt en gaat uiteindelijk over in venig klei. Het veengebied waarin Boskoop is gelegen kan worden getypeerd als een eutrofe veenvlakte, die bestaat uit voornamelijk bosveen (De Bakker & Edelman-Vlam, 1976).

Figuur 2.3: Screenshot van de bodemkaart in de map viewer van Arcgis in eigendom van Esri Nederland (ArcGIS, 2021). De data in de Bodemkaart zijn beschikbaar gesteld door Wageningen Environmental Research (Alterra) en maken onderdeel uit van de Basisregistratie Ondergrond (BRO).

De ondergrond in Boskoop is voornamelijk tot stand gekomen in het huidige geologische tijdvak: het Holocene. Ongeveer 11.700 jaar geleden begon het Holocene. Dit geologische tijdvak begon na het einde van de laatste ijstijd, toen de temperatuur op aarde steeg. Door de temperatuurstijging ging het landijs smelten, wat resulteerde in een stijging van de zeespiegel. Een gordel van strandwallen ontstond langs de kust van Zeeland en Holland toen de zeespiegelstijging aflakte. Door deze strandwallen verdwenen de getijdeninvloeden in de lagunes en konden de lagunes verzoeten. In de natte gebieden achter de strandwallen ontstond grootschalige veengroei door de zeespiegelstijging, de grondwaterstijging en een neerslagoverschot. Veengroei ontstaat wanneer de afbraak van planten langzamer verloopt dan de ophoping ervan. Veengroei die gevormd is onder de waterspiegel wordt laagveen genoemd en veengroei die gevormd is boven de waterspiegel wordt hoogveen genoemd. Aan de veengroei achter de strandwallen langs de Zeeuwse en Hollandse kust kwam pas een eind vanaf de Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen, toen de mens de gebieden intensief ging gebruiken. Sommige veengebieden achter de Hollandse kust zijn verdwenen door natuurlijke erosie van zee, maar de mens heeft door veen te ontginnen ook de kwetsbaarheid voor erosie vergroot (Stouthamer, Cohen & Hoek, 2020, pp. 219-231). De bovenste laag van de ondergrond is ontstaan door sterke menselijke invloed. De oorzaak ligt in de bemesting van de bodem. Duinzand, een menging van bagger, stalmest en stadsvuil, werd gebruikt om de grond te bemesten (De Bakker & Edelman-Vlam, 1976; BoschSlabbers Landschapsarchitecten et al., 2020). Uit de sloten visten de kwekers ook kroos en slootvuil op om deze als meststof te gebruiken (Vuyk, Verjaal & Fox, 1966; Schaum, 1908). Onder de veenondergrond ligt een dekzandlandschap met zandruggen, -koppen en -vlaktes. Dit landschap is ontstaan in het Weichselien, de laatste ijstijd in het Pleistoceen (Melman, 2019). De dekzandafzettingen zijn hier terechtgekomen door eolische processen. De fijnkorrelige afzettingen konden vooral tijdens het Midden-Weichselien eenvoudig via de wind worden verspreid, vanwege het koude en droge klimaat en het ontbreken van begroeiing (Stouthamer, Cohen & Hoek, 2020, pp. 200-202).

In Figuur 2.4 is een schematische doorsnede van Boskoop te zien. Deze doorsnede is tot stand gekomen aan de hand van een aantal boringen (B31C0674, B31C0027, B31C0029, B31C0675, B31C0189, B31C0682, B31C0685, B31C2068, B31C0688) van het DINO-loket ter hoogte van de Zijde-Reijerskoop. In de doorsnede is te zien dat sprake is van behoorlijke hoogteverschillen in het gebied. Aan de rechterkant van de doorsnede wordt de polder Middelburg weergegeven, die circa 5 meter onder het NAP ligt. Aan de linkerkant van de doorsnede wordt de oorspronkelijke polder De Putte weergegeven. Ook deze polder ligt aanzienlijk lager dan de rest van het onderzoeksgebied, circa 5 meter onder het NAP. Laag-Boskoop, dat ten westen ligt van de Gouwe, ligt net iets lager dan Hoog-Boskoop, dat ten oosten van de Gouwe ligt. De bovenlaag, die bestaat uit zand en/of puin, is waarschijnlijk door mensen aangebracht om de ondergrond te verstevigen en/of op te hogen. De ondergrond wordt gevormd door een veenlaag (Formatie van Nieuwkoop). Het veenpakket wordt gevolgd door een kleilaag (Formatie van Naaldwijk), waarin af en toe nog lagen veen voorkomen. Deze laag laat met deze afwisselingen het dynamische karakter van het gebied zien. Na de kleilaag volgt een laag met dekzand uit het Weichselien.

Figuur 2.4: Doorsnede van Boskoop ter hoogte van de Zijde en Reijerskoop. (R. Woning, 2022)

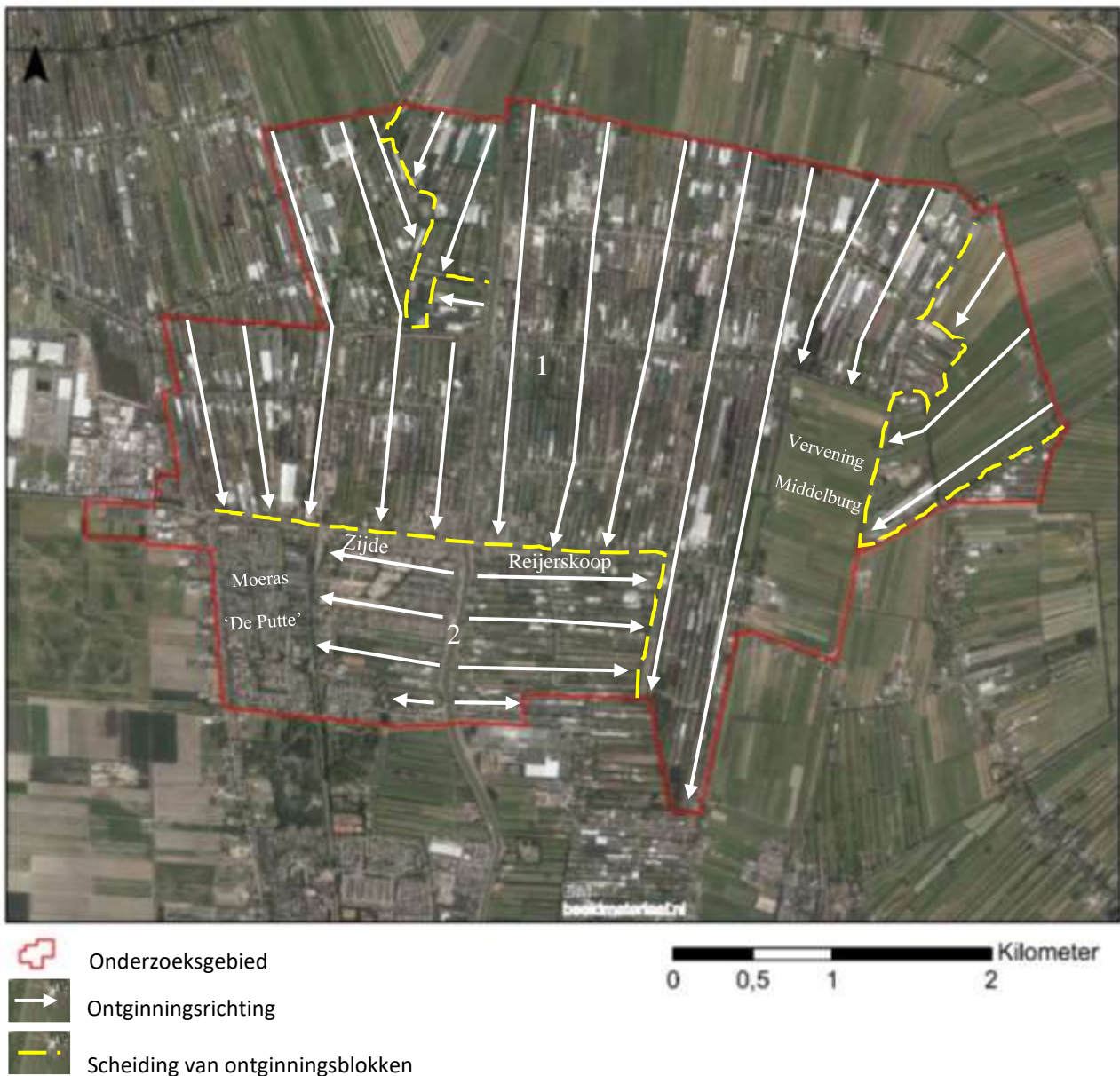
2.3 Het cultuurland

2.3.1 Veenontginning

De eerste grote menselijke ingrepen in het gebied Boskoop begonnen toen het veengebied werd ontgonnen. Voor die tijd woonden mensen vooral op de hogere gronden, zoals de strandwallen langs de kust, de oeverwallen langs de grote rivieren en de stuwwallen en dekzandruggen meer landinwaarts (De Bont, 2009a). Aan het einde van de tiende eeuw begonnen mensen met het ontginnen van de uitgestrekte veengebieden tussen de oeverwallen van de rivieren. Als ontginningsbasis van waaruit de ontginning plaats ging vinden, werd gekozen voor een waterloop, weg of ander recht element. Haaks op deze ontginningsbasis werden op regelmatige afstand van elkaar sloten gegraven om het veen te ontwateren. Om het stuk veen te beschermen tegen water van onontgonnen stukken veen, werd het stuk ontgonnen veen begrensd door zijkaden, achterkaden en soms zijwendes. Zijwendes zijn stukken veen aan de rand van het ontginningsblok die minder worden afgewaterd, waardoor deze stukken minder dalen. Hierdoor ontstond vanzelf een zijkade (De Bont, 2009a). Door het ontginnen van veengebieden ontstaat een slagen- of strokenlandschap dat wordt gekenmerkt door strookvormige percelen die evenwijdig aan elkaar in dezelfde richting strekken (BoschSlabbers Landschapsarchitecten et al., 2020). Figuur 2.5 geeft een luchtfoto van Boskoop weer, waarin duidelijk de strookvormige percelen te zien zijn. Door de bochtige loop van de rivieren ontstonden soms ingewikkelde verkavelingspatronen met veel ‘gerende’ kavels: ontginningsblokken die tegen elkaar aan botsen. In Figuur 2.6 is te zien dat verschillende veenontginningen in het onderzoeksgebied Boskoop tegen elkaar botsen, waardoor ze gerend zijn.

Figuur 2.5: Foto vanuit de lucht ter hoogte van het Zwarte Pad in Boskoop. (Ad Spruijt, 20 december 2020)

Figuur 2.6: Ontginningsrichtingen en ontginningssscheidingen binnen het onderzoeksgebied op een luchtfoto. Luchtfoto afkomstig van Arcmap [bewerkt door auteur].

Aan weerszijden van de oude rijn lag een hoog en nat veenkussen dat via natuurlijke veenstromen afwaterde op de rivieren (BoschSlabbers Landschapsarchitecten et al., 2020). Het gebied tussen de Oude Rijn en de Hollandse IJssel watert af op een van deze rivieren, afhankelijk van de kant van de helling waaraan het gebied ligt. In het veen rond Boskoop ontsprong de veenrivier de Gouwe, die afwaterde op de Hollandse IJssel (Overbeek, 2004). Met uitzondering van veen langs het veenriviertje de Gouwe en de landscheiding met Schieland is nagenoeg het gehele veengebied binnen Rijnland ontgonnen tussen de negende en het begin van de twaalfde eeuw. De oeverwallen van de rivieren vormden veelal de vertrekbasis van de ontginningen in het groene hart, met als uitzonderingen een aantal donken (Beusekom, 2007). In het onderzoeksgebied zijn duidelijk twee soorten ontginningen terug te vinden. Enerzijds is er sprake van optrekkende verkaveling met als ontginningsbasis de Oude Rijn (1 in Figuur 2.6). Hiervan is sprake ten noorden van de wegen Zijde en Rijerskoop. De kavelrichting is van noord

naar zuid en staat haaks op de oude Rijn en parallel aan de Gouwe. Ten zuiden van de wegen Zijde en Rijerskoop is de Gouwe gebruikt als ontginningsbasis, waardoor de kavels hier haaks op de Gouwe staan (2 in Figuur 2.6). Volgens Oerlemans (1992) zijn de twee verschillende ontginningsrichtingen ontstaan doordat de Gouwe aan het noorden ontbrak als ontginningsbasis. Aan het zuiden is de Gouwe als ontginningsbasis gebruikt; doordat de Gouwe aan het noorden ontbrak, diende daar de weg Zijde-Rijerskoop als ontginningsbasis. Ook bestaat de theorie dat de ontginning is begonnen vanaf de top van een veenkoepel die er lag (Ingen et al., 1999). Het is waarschijnlijker dat de noordelijke verkavelingsrichting in het onderzoeksgebied is ontstaan door een optrekkende verkaveling vanuit de Oude Rijn, in tegenstelling tot wat Oerlemans en Ingen et al. (1999) aangeven. De reden hiervoor is dat de ondergrond van Boskoop bestaat uit laagveen en hier dus geen sprake kan zijn geweest van een veenkoepel. De ontginningen vanaf de oeverwallen begonnen al in de tiende eeuw, terwijl de cope-ontginning waarbij de weg Zijde-Reijerskoop is aangelegd pas begon in 1222. Vanuit Gouda liggen verschillende ontginningsblokken naast elkaar, met als ontginningsbasis de Gouwe. De opstreckende verkaveling met als ontginningsbasis de Oude Rijn behoort tot de eerste fase van ontginningen (de negende tot het begin van de twaalfde eeuw). Daarentegen behoort de ontginning ten zuiden van de weg Zijde-Rijerskoop tot de zogenaamde jonge ontginningen, genaamd cope-ontginningen, die pas in de dertiende eeuw begonnen. In Figuur 2.7 zijn verschillende fases van de theorie van De Bont te zien van zo een oude ontginning op een veen- of klei-op-veen-vlakte vanuit de oeverwallen van een rivier. De eerste fase begint bij een rivier zoals de Oude Rijn. Vervolgens wordt begonnen met de eerste ontginningsstrook. Hierna volgen meer ontginningsstroken met eventueel eigen bebouwingen. In Figuur 2.8 is een grenskaart uit 1985 te zien van de Riethoornse polder. Dit is een polder die zich bevindt tussen de Oude Rijn en Laag-Boskoop. Hierin is duidelijk de opstreckende verkaveling te zien vanaf de Oude Rijn tot Laag-Boskoop. Tijdens de vroege ontginningen ontstonden meerdere ontginningsstroken die resulteerden in de volgende nederzettingen: Oudshoorn, Alphen aan den Rijn, het oude Aarlanderveen, Koudekerk aan den Rijn en Hazerswoude-Rijndijk (BoschSlabbers Landschapsarchitecten et al., 2020). Vanaf de elfde eeuw begon de graaf van Holland ermee om de ‘wildernis’ uit te geven om te ontginnen. Deze grootschalige, systematische ontginningen staan bekend als cope-ontginningen (De Bont, 2009b). Cope is de naam voor de overeenkomst tussen de vorst en ontginners en komt overeen met het tegenwoordige woord ‘koop’ (Oerlemans, 1992; Vuyk, Verjaal, Fox, 1996). De ‘copers’ vormden een groep kolonisten die na de ontginning het land mochten gebruiken. De uitgegeven kavels hadden een vaste lengte van circa 1250 meter en een breedte van circa 110 meter. Het ontginningscontract van Boskoop stamt uit 1222 (Van Tielhof & Van Dam, 2006). Het verschil tussen de twee ontginningsrichtingen is nog steeds duidelijk waarneembaar in het Boskoopse landschap. Vanaf de weg de Omloop liggen deze twee ontginningsrichtingen naast elkaar, waardoor ze duidelijk waarneembaar zijn. In Figuur 2.9 is een foto te zien van deze weg, met op de voorgrond de noord-zuidgeoriënteerde kavels en links op de achtergrond de oost-westgeoriënteerde kavels. In Figuur 2.6 zijn de ontginningsrichtingen en scheidingen tussen verschillende ontginningsblokken en -stroken zichtbaar op een luchtfoto van het onderzoeksgebied.

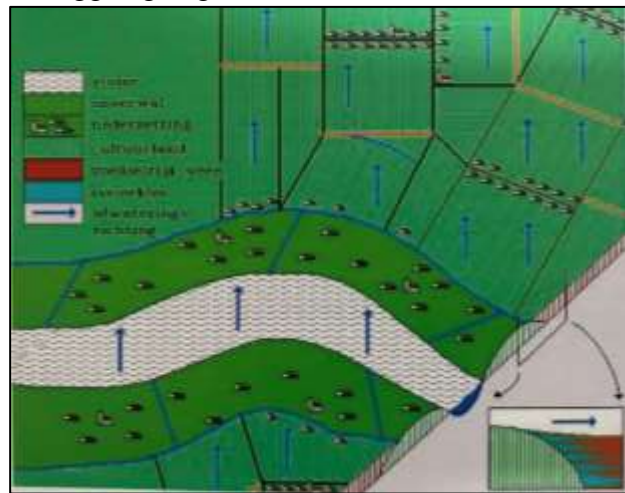
Begin fase (1) rond 800 voor Christus.

Fase 3: Meerdere ontginningsblokken maar met een natuurlijke afwatering naar de laaggelegen gebieden.

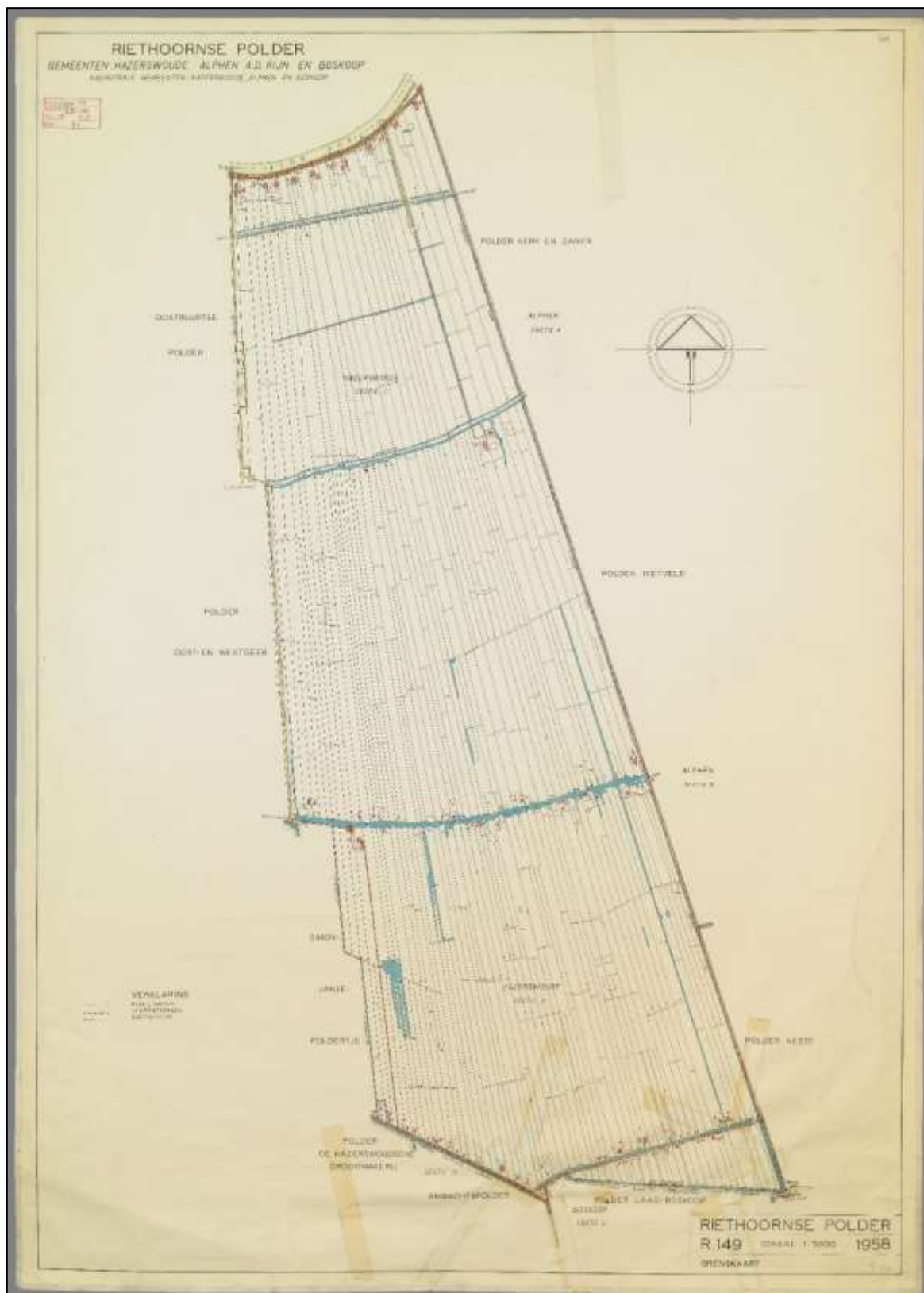

Fase 2: Eerste ontginningsfase, waarin aan beide kanten van de rivier één ontginningsblok is uitgewerkt.

Fase 5: Een afgeronde ontginning. Door reliëf inversie werden speciaal gegraven afwateringsloten of met elkaar verbonden oudere afwateringsloten gebruikt voor de afwatering waardoor één afwateringsrichting dominant is.

Figuur 2.7: Fases van een ontginning van een veen- en klei-op-veen-vlakte volgens de theorie van Chris de Bont. De afbeeldingen zijn ontleend uit het boek Vergeten land: ontginning, bewoning en waterbeheer in de west-Nederlandse veengebieden (850-1350)', geschreven door Chris de Bont (De Bont, 2009b).

Figuur 2.8: Grenskaart van de Riethoornse polder uit 1958 (Hoogheemraadschap van Rijnland, Leiden (NL-LdnHHR), Kartografische documenten en technische tekeningen. P-0250).

Figuur 2.9: Foto genomen vanaf de weg de Omloop in Boskoop. (Ad Spruijt, 2021)

De Gouwe ontsprong oorspronkelijk ter hoogte van Boskoop. De Gouwe is gekanaliseerd en verlengd tot aan Alphen aan den Rijn. De nieuwe hoofdafwatering in de eerste helft van de dertiende eeuw paste goed in het ontginningsproject van Boskoop van de graaf van Holland. Door deze verlegging en kanalisering kon het water beter worden afgevoerd vanuit de veengebieden (Van Tielhof & Van Dam, 2006). Daarnaast ontstond een internationale vaarroute vanaf de Hollandse IJssel naar het IJ. Deze route werd een binnenlands alternatief voor de handelsschepen die vanuit Frankrijk naar de Oostzee voeren (Overbeek, 2004). In de negentiende eeuw zijn enkele bochten van de Gouwe afgesneden om de bevaarbaarheid ervan te bevorderen (Giebels, 2002).

De naam Boskoop komt op veel verschillende wijzen voor: Buckescope, Buckiscope, Buschcoep, Buscoop, Boschcoep, Boskoop, Boschcoop en nog meer. De naam Buckiscope werd het eerste genoemd in 1237. Het onderdeel 'koop' in de naam is afkomstig van 'cope'. Veel kolonisten waren afkomstig uit Friesland. De uitbreiding van de Zuiderzee ten koste van de (West-)Friese gebieden was een reden van deze migratiebeweging. Onder de Friezen waren de namen Bukjo, Bokko, Bucke of Bokke zeer algemeen. Het onderdeel 'Bos' in de naam zou hierdoor kunnen verwijzen naar de persoonsnaam van een Friese ontginning (Schaum, 1908; Van Tielhof & Van Dam, 2006; Vuyk, Verjaal & Fox, 1996). Volgens Oerlemans (1992) bestond het gebied Boskoop voorafgaand aan de ontginning uit een groot woud. Bos zou verwijzen naar dit woud. Deze mogelijke reden voor de naam lijkt onwaarschijnlijker, omdat gebieden vaker werden vernoemd naar de ontginning en omdat de spelling van de vroegere plaatsnaam lijkt op een bekende Friese voornaam.

Door het veengebied te ontwateren, konden mensen het in gebruik nemen. In eerste instantie deden ze dit voor akkerbouw, maar toen bodemdaling ontstond door oxidatie en klink, veranderden de gemengde bedrijven met akkerland en weidegrond in boerderijen die vooral gericht waren op veeteelt (De Bont, 2009b). Voordat de kwekerij een rol ging spelen, bestond het land in Boskoop voornamelijk uit bouwland. Vooral vlas, graan en hennep werden geteeld

en daarnaast werden koeien vetgemest. De hennepsteelt zorgde voor de verontreiniging van het slootwater in Boskoop, dat werd gebruikt in de huishouding, maar ook als drinkwater. Nadat bewoners erover hadden geklaagd in 1559, verdween de hennepsteelt uit Boskoop. Toen het veen verder inklonk en oxideerde, vond door de vernatting bijna geen akkerbouw meer plaats en gingen de boeren over op veeteelt (BoschSlabbers Landschapsarchitecten et al., 2020). Ondanks de bloei van tuinteelt in het gebied bleef op mindere gronden de veeteelt plaatsvinden. Tegenwoordig zijn er nog steeds een aantal percelen met veeteelt en boerderijen. Naast akkerbouw en veehouderij ontwikkelde zich ook schipperij, dankzij de ligging van de Gouwe (Van Straaten van Nes & Moerlands, 1925). Rond 1750 waren er in Boskoop een twintigtal schippers en in de 19^e eeuw bevonden zich in Boskoop ook scheeptimmerwerfjes en een houtzaagmolen. Op mindere gronden bleef veeteelt ondanks de tuinbouw van belang. Nijverheid en industrie hebben zich daarentegen slechts in geringe mate in Boskoop gevestigd. Toch waren er rond het midden van de 19^e eeuw smeden, klompenmakers, kleine producenten van tuingereedschap, een leerlooierij, een korenmolen en een grutterij (Ingen et al., 1999).

Aanvankelijk begonnen de bewoners van de hoger gelegen gebieden met het ontginnen van het veengebied. Op deze hoger gelegen gebieden ontstond dan een lint aan bebouwing met achter iedere bebouwing een strook ontgonnen veen (opstreckende verkaveling). Soms ging de ontginning zo ver het veen in dat nieuwe boerderijstroken in het veen ontstonden, van waaruit de ontginning verder verliep. In Boskoop is deze lintbebouwing nog steeds zichtbaar in het landschap, wat typisch is voor veenontginningsgebieden. Van oudsher vestigden de bewoners van Boskoop zich voornamelijk langs wegen en wateren, waardoor een karakteristiek streekdorp ontstond (De Bakker & Ederlam-Vlam, 1976). Door de opstreckende verkaveling zijn hier ook meerdere ontginningsassen achter elkaar te vinden. In Figuur 2.10 is een luchtfoto van Boskoop te zien waarin deze lintbebouwing en opvolgende ontginningsassen zichtbaar zijn. Volgens Vuyk, Verjaal en Fox (1966) stonden de boerenwoningen langs beide kanten van de Laagboskoperweg, aan weerszijden van Reijerskoop en de Biezen. De Zijde, een waterkering

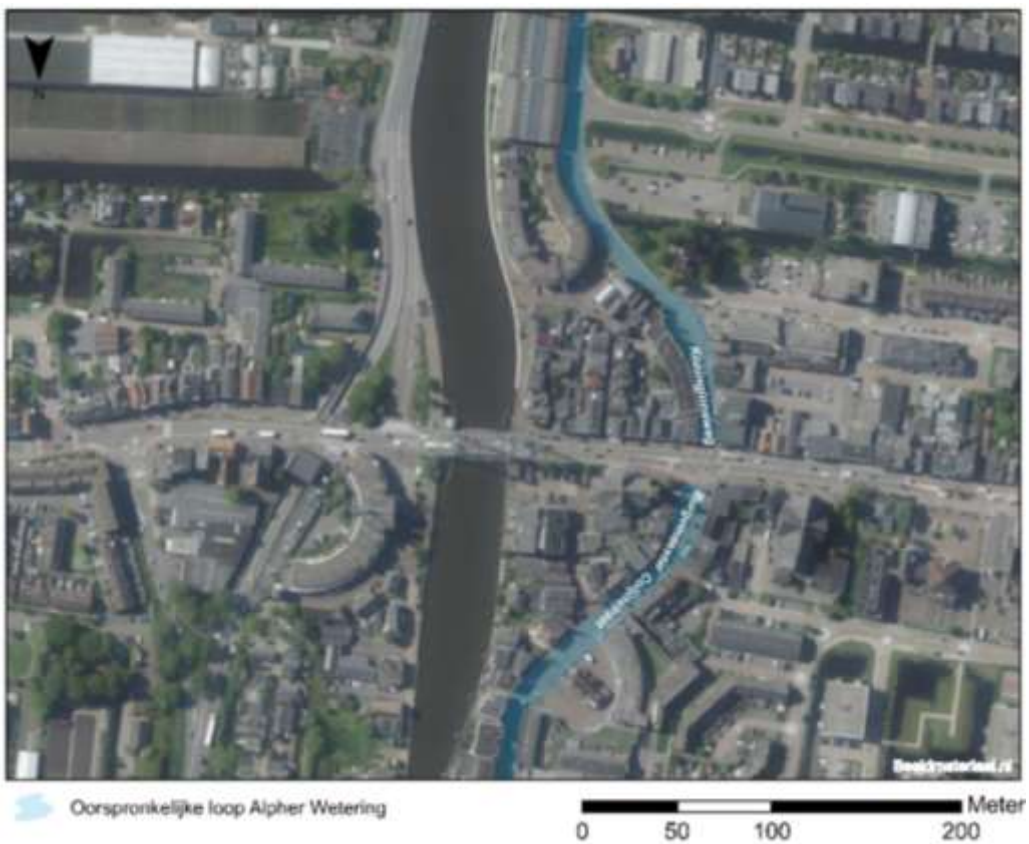
Figuur 2.10: Lintbebouwing en ontginningsassen in de rode cirkels weergegeven op een luchtfoto van Boskoop (Boskoops.nl, g.d.) [bewerkt door auteur].

tussen de twee polders, was toen nog niet gebouwd. Later vormden de Zijde en Rijerscoop de hoofdstraat van het dorp Boskoop (Ruyter, 1904).

Door de ontwatering van de veengebieden begonnen de veenpakketten in te klinken en vond oxidatie plaats. Hierdoor trad inversie op: een omkering van het reliëf (OKRA landschapsarchitecten, 2011). Het veen kwam lager te liggen dan de Gouwe en de afwatering werd moeilijker. De afwatering stroomde niet meer natuurlijk af naar de Gouwe, waardoor weteringen en sloten deze functie moesten overnemen (De Bont, 2009b). In 1351 verleende de graaf van Holland een vergunning voor het graven van een wetering ten westen van de Gouwe. De wetering werd aan de Hollandse IJssel afgesloten door een sluisdeur, die zich bij laag water in de Hollandse IJssel opende en bij hoog water dichtging. Zo kon het water uit de Gouwepolders worden geloosd op de IJssel. Deze wetering, genaamd de Alphenwetering, kwam van het noorden door de Nesselolder, liep om de Otweg heen en volgde de westkant van de Gouwe. De Burgemeester Colijnstraat en de Koninginnenweg zijn tegenwoordig overblijfselen van deze wetering. In Figuur 2.11 is de Alphenwetering te zien, zoals die op de kaart is gezet door Jan Pieterszoon Douw in 1609. In Figuur 2.12 is te zien waar de Alphenwetering oorspronkelijk liep in het landschap, wat tevens weergeeft dat de Burgemeester Colijnstraat en de Koninginnenweg deze oude loop goed weerspiegelen. In beide kaarten is het zuiden georiënteerd aan de bovenkant van de kaart. Eenzelfde wetering als de Alphenwetering werd gegraven ten oosten van de Gouwe. Deze wetering liep via de toenmalige ambachten Spoelwijk, Nieuwkoop, Foreest en Middelburg en kwam via de oostkant van Gouda in de Hollandse IJssel terecht (Vuyk, Verjaal & Fox, 1996).

Figuur 2.11: Kaart gemaakt door Jan Pieterszoon Douw in opdracht van Gerrit van Poelgeest in 1609. Op de kaart is Boskoop afgebeeld, tussen de Gouwe en de Alphenwetering in (Jan Pieterszoon, 1609).

Figuur 2.12: Luchtfoto van het centrum van Boskoop met daarin de oorspronkelijke loop van de Alphenwetering. (Luchtfoto afkomstig van Arcmap [bewerkt door auteur]).

Toen het land verder zakte, was ook de natuurlijke afwatering naar de weteringen niet voldoende en was het noodzaak om het veengebied in te polderen. In eerste instantie kon Hoog-Boskoop, ten oosten van de Gouwe, door zijn hogere ligging nog voldoende afwateren, maar Laag-Boskoop, ten westen van de Gouwe, kreeg al eerder problemen. In 1486 werd de Laag-Boskoopse polder gecreëerd en in 1576 de Verenigde Polder aan de oostzijde van de Gouwe. Door het hoogteverschil konden mensen alleen nog via sluisen op de Gouwe komen en vice versa. Dijken langs de Gouwe moesten het water keren. Zonder deze dijken zou Boskoop veranderen in een grote waterplas. Dit is tot op heden nauwelijks veranderd. De Gouwe ligt duidelijk hoger dan de polder Boskoop en alleen via sluisen kunnen schippers vanuit Boskoop de Gouwe bereiken. In Figuur 2.13 is het hoogteverschil tussen de Gouwe (voorground) en de sloten van de Boskoopse polder (achtergrond) zichtbaar.

Figuur 2.13: Foto genomen van de sluis tussen de Otwegwetering en sloot van de Boskoopse Polder (R.Woning, 2022).

Toen het land nog verder oxideerde en inklonk, moesten de percelen opgehoogd worden en moesten mensen overgaan op het kunstmatig drooghouden van de polders door bemaling. Vanaf de vijftiende eeuw was dit mogelijk door windmolens. Tot ver in de negentiende eeuw werd dit gedaan door deze windmolens (OKRA landschapsarchitecten, 2011). Bij veel neerslag en een langere tijd van windstilte steeg het water tot zo hoog dat de lagere tuinen onderliepen. Dit zorgde ervoor dat de kwekers soms met mankracht de molen moesten draaien of met emmers het water terug naar de Gouwe brachten (Vuyk, Verjaal & Fox, 1966). Daarna werden

de molens vervangen door stoomgemalen en later door diesel- en elektrogemalen (OKRA landschapsarchitecten, 2011).

2.3.2 Boomkwekerijenlandschap

In 1222 kreeg de abdij van Rijnsburg zeggenschap over het gebied (Provincie Zuid-Holland 2014). Vrouwe Petronella van Saksen, de gemalin van graaf Floris II, stichtte in 1133 het klooster in Rijnsburg. Naast de abdij van Egmond was de abdij van Rijnsburg een aanzienlijke abdij in Holland. De abdij bezat veel huizen en grond in Boskoop. Naast het nonnenklooster was er een abdijskerk, een broederhuis, een herberg, het nyehuis (woning voor ouders en familieleden), stallen voor paarden, honden en valken, en hoender- en duivenhokken. De veengrond bleek erg geschikt te zijn voor boomteelt. Daarom gaf de abdij van Rijnsburg geen toestemming om het veen af te graven voor turfwinning. Daarnaast lag Boskoop ook verder van de afzetmarkten voor turf en was de ondergrond, veen met een inmenging van klei, minder geschikt voor turf. Aanvankelijk werden vooral de boomgaarden van de abdij uitgebreid (Provincie Zuid-Holland, 2014). De kloosters waren in de Middeleeuwen de verspreiders van cultuur en leerden waarschijnlijk de kunst van het enten aan de toenmalige boeren (Vuyk, Verjaal & Fox, 1966). Begin 1500 had de abdij hoofdzakelijk alleen nog land in eigendom en slechts enkele boerenhofsteden (Schaum, 1908). Van de abdij van Rijnsburg is nauwelijks iets terug te vinden in het gebied, behalve dat de veengrond dankzij de abdij niet is afgegraven om turf te winnen. Ook hebben de boeren kunnen voortbouwen op de kwekerijkennis van de abdij. Mede hierdoor is Boskoop uitgebloeid tot het tuinteeltcentrum van nu.

De boomkwekerij is typerend voor Boskoop. Aan beide zijde van de Gouwe vindt teelt plaats. Aanvankelijk kweekten de boeren bomen en struiken voor nutsdoeleinden, zoals voor schaduw, windschutten of heggen. Volgens Schaum (1908) zijn vanuit Gouda en Leiden sinds 1573 kwekerijen geleidelijk naar Boskoop verplaatst. De pachten en gronden lagen lager in gebieden die zich verder van de stad af bevonden. In de achttiende eeuw werd ook de ligging ten opzichte van Amsterdam belangrijker dan de ligging ten opzichte van Leiden, omdat de Leidse bevolking sterk achteruitging. Daarnaast bleek de locatie Boskoop geschikt te zijn voor de boomkwekerij: de vruchtbare grond was eenvoudig om te bewerken en producten konden eenvoudig met een schouw over de Gouwe worden vervoerd (Van Tielhof & Van Dam, 2006; Vuyk, Verjaal & Fox, 1966). Echter, in Boskoop zelf bevonden zich voor die tijd ook al kwekerijen, doordat de abdij van Rijnsburg 'de kunst van het kweken' had overgedragen aan de boeren in het gebied (Schaum, 1908). Volgens Oerlemans (1992) en Schaum (1908) werden pas in de achttiende eeuw de tuinbouw en de teelt van fruitbomen de hoofdactiviteit van boeren. Voor die tijd vormden deze tuinbouw en teelt een nevenactiviteit bij het gewone boerenbedrijf. De aardbei werd als eerste een lucratief product (Oerlemans, 1992). Doordat de aardbeienverkoop zo winstgevend bleek te zijn, gingen boeren zich steeds meer op de kwekerij richten. De tuin kreeg bijnamen zoals de wildernis, het land en de west- en oosttuin. De handel ontwikkelde zich geleidelijk. Aanvankelijk kwamen Noordwijkers langs om vruchten op te kopen en handel te drijven. Al snel reisden Boskoopse handelaren naar markten in grote steden om klandizie te vinden. Vanaf de vijftiende eeuw kweekten kwekers naast vruchtbomen ook andere bomen en sierplanten. In de negentiende eeuw nam de sierteelt dit proces bijna geheel over. Immers namen de vruchtbomen in moeilijke tijden, zoals oorlogen, soms weer tijdelijk de overhand. Hierdoor kwam de export van de boomteelt op gang, waardoor Boskoop zich ontwikkelde tot een welvarend sierteeltcentrum (Oerlemans, 1992; Provincie Zuid-Holland, 2014; Vuyk, Verjaal & Fox, 1966). De export van producten gaf de ontwikkeling van het kwekerijenlandschap een grote impuls. De export leidde ertoe dat grotere loodsen en kassen

werden gebouwd (BoschSlabbers Landschapsarchitecten et al., 2020). Vanaf deze periode probeerden kwekers via tuinbouwtentoonstellingen om de aandacht voor de boomkwekerijproducten van Boskoop te vergroten. Ook de oprichting van een eigen tuinbouwhogeschool droeg bij aan de ontwikkeling van Boskoop tot een sierteeltcentrum. In 1898 werd de Rijks Tuinbouw Winterschool opgericht. Later werd de Rijks-Middelbare Tuinbouwschool gesticht, omdat er sprake was van weinig vooruitgang in technieken, het assortiment en de handel. Voor die tijd bestond al langer onderwijs dat kinderen volgden totdat zij ongeveer 10 jaar waren. Vanaf 1840 werd ook een kostschool opgericht, waar onder andere les werd gegeven in vreemde talen, wat van belang was voor de export in de boomkwekerijsector (Van Straaten van Nes & Moerlands, 1925; BoschSlabbers Landschapsarchitecten et al., 2020).

De groei van de boomkwekerij werd aangejaagd door nieuwe opvattingen over stedenbouw en groeiende welvaart. De aanleg van siertuinen deed bovendien de vraag naar bomen en planten sterk toenemen. In de jaren 1918 tot en met 1932 trad opnieuw een bloei op door stadsuitbreidingen en de aanleg van ‘tuinwijken’. Dit kwam tot uitdrukking door de bouw van royale huizen door kwekers, de bouw van pakloodsen en kweekkassen en de bouw van huizen van een meer bescheiden maat door de kleinere kwekers (Ingen et al., 1999; Vuyk, Verjaal & Fox, 1966). Overblijfselen van de vroege bloei van de boomkwekerijsector in het huidige landschap zijn de verschillende jugendstil-panden, tuinderswoningen met grote voortuinen, houten boomkwekersloodsen (Figuur 2.15), houtakkers (Figuur 2.14), laanbomen (Figuren 2.16 en 2.17) en vele sloten en vaarten. Na de Tweede Wereldoorlog ontstond naast de vollegrondsteelt de pot- en containerteelt. Ondanks dat de boomkwekerijen niet meer afhankelijk waren van de veengrond, ontstond een grote expansie van kwekerijen tot over de grenzen van Boskoop heen (Ingen et al., 1999; Provincie Zuid-Holland, 2014; RRog stedenbouw en landschap, 2011). Deze expansie is nog steeds aan de gang. Deze wordt voornamelijk gedreven door innovatie, intensivering, schaalvergroting en herstructurering (BoschSlabbers landschapsarchitecten et al., 2020).

Toen boomteelt in Boskoop de belangrijkste bedrijfstak werd, werden kavels speciaal ingericht voor kwekerijen. Om de bodems geschikter te maken voor de kwekerijen en een betere hoogteligging te creëren, werden sloten gebaggerd en verbreed. De bagger uit de sloten werd gebruikt om de grond op te hogen (BoschSlabbers Landschapsarchitecten et al., 2020). De planten en bomen werden geordend naar soort en naast elkaar geplant. Dit zorgde voor een afwisseling van bijvoorbeeld lage struiken, piramidevormen, leibomen en stambomen. Houten naambordjes werden geplaatst om soorten uit elkaar te houden. Om de bomen en planten in het vlakke laagveenlandschap te beschermen, beplantten mensen aan de westzijde van een perceel tuingrond een strook met wilgen-, essen- en elzenhakhout. Deze bomenrij beschermde het landschap tegen de veelvoorkomende westenwind in Nederland. Het akkerhout kon naast windverdediging ook geriefhout leveren. Deze rijen bomen op een smal perceel werden houtakkers genoemd. Om de tuin via beide kanten met de schouw te bereiken, groef men tussen de strook hakhout en de tuin een sloot. Deze sloot werd de ‘binnensloot’ genoemd. In Figuur 2.14 is een voorbeeld van een houtakker te zien, gelegen bij het boomkwekerijmuseum Boskoop. Langs de slootkant van de percelen en achter de loods hadden kwekers soms nog een aantal vruchtbomen voor eigen gebruik (Vuyk, Verjaal & Fox, 1966).

kenmerkend is voor de tuinbouw, is dat hiervoor intensief gebruikgemaakt wordt van de grond, waardoor relatief weinig grond nodig is voor een rendabel bedrijf. Dit effect werd versterkt toen de glastuinbouw opkwam (Giebels, 2002). Voor knechten was het hierdoor mogelijk om voor zichzelf te beginnen. Daarbij was genoeg grasland te pachten in het gebied. Aanvankelijk werkte de knecht op zijn eigen land na zijn reguliere baan. Daarna bouwde deze de hoeveelheid dagen dat hij werkzaam was als knecht langzaam af, totdat het rendabel was om volledig eigen baas van zijn eigen kwekerij te zijn (Giebels, 2002; Vuyk, Verjaal & Fox, 1966). De schaalverkleining die de omslag naar tuinbouw met zich meebracht zorgde ervoor dat in 1939 de gemiddelde bedrijfsgrootte daalde tot onder 1 ha. Door de versnippering van percelen ontstond een onoverzichtelijke structuur in een groen landschap (Ingen et al., 1999). Een voorbeeld van deze versnippering is te zien in het gebied dat is afgebeeld op de Bonnekaart uit 1875 (Figuur 2.18) en de actuele topografische kaart (Figuur 2.19). Een verschil tussen beide kaarten is dat zich op de Bonnekaart woongebieden bevinden aan de Biezen en niet aan het Rijnveld. Op de huidige kaart zijn de meeste percelen tussen deze wegen in tweeën gesplitst en is er bewoning langs beide wegen. Ook is het waternetwerk verdicht doordat een extra watergang is gegraven tussen beide percelen.

Figuur 2.14: Op de voorgrond is een voorbeeld van een houtakker te zien bij het Boomkwekerijmuseum in Boskoop. Gefotografeerd tijdens een bezoek aan dit museum (R.

© Ad Spruijt Fotografie

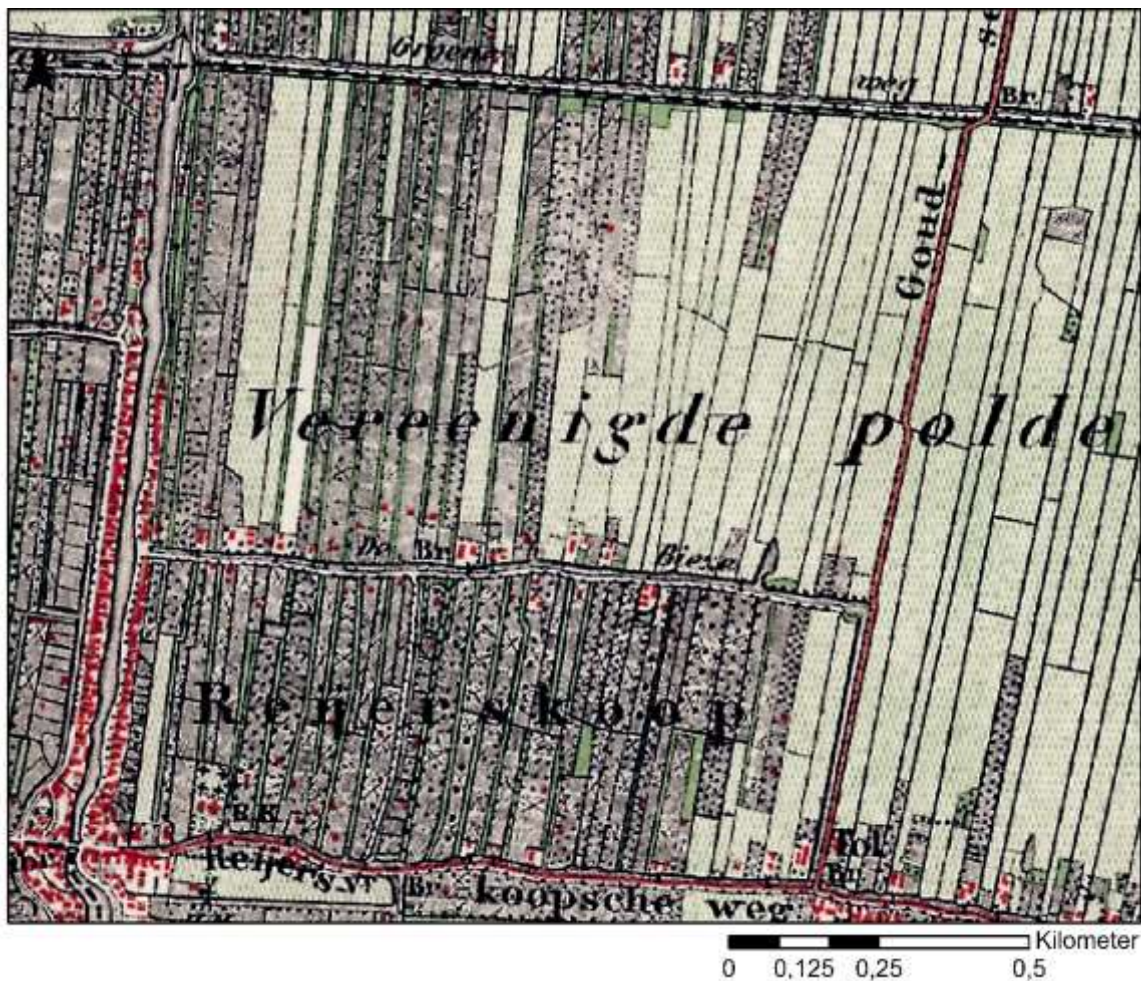
Figuur 2.15: Voorbeeld van een houtenloods gelegen aan de Zijdwijk (Ad Spruijt, 2022).

Figuur 2.16: Laanbomen aan de parkweg (R.Woning, 2022).

Figuur 2.17: Laanbomen bij meerdere opritten van woonhuizen op de Reijerskoop (R.Woning, 2022).

Figuur 2.18: Bonnekaart uit 1875 van een gedeelte van Boskoop (Bonnekaarten uit 1875 afkomstig uit Arcmap).

In Boskoop werken grote kwekers en kleine kwekers. De eerstgenoemde verkochten zelf hun bomen buiten Boskoop en gingen daarvoor op reis. De kleine boomkwekers produceerden uitsluitend en verkochten hun producten aan handelaars. Tussen de kwekers en handelaren was sprake van een aanzienlijk standsverschil. De handelaren bezochten grote steden op marktdagen. Tijdens deze marktdagen kwamen boerenfruitteilers, de tuinbazen van buitenplaatsen en andere kopers naar de stad. De Boskopers hadden ieder een vaste herberg of 'koffyhuys' waar afnemers hen wisten te vinden. Om kopers passend te kunnen ontvangen in Boskoop zelf, hadden de kwekers een 'plaisiertuyn' en een 'speelhuys'. De plaisiertuyn was een kleiner stuk tuin waarin verschillende soorten bomen en planten waren geplant om hiermee te pronken. In het speelhuys, dat bestond uit een houten koepel, handelden de kwekers met de kopers onder het genot van een drankje. De woorden playsiertuyn en speelhuys zijn ontstaan doordat de kwekers hun geheime manier van verkopen probeerden te vermommen. Hierdoor deden ze alsof ze het huisje en de tuin gingen gebruiken voor hun plezier en om in te spelen met de kinderen. Tegenwoordig hebben veel tuinders nog steeds een sierlijke voortuin. Toen mij dit opviel tijdens een fietstocht met Johan Tamerus, de gebiedscoördinator van het HHR en tevens een bewoner van Boskoop, vertelde hij dat de tuinders de voortuin gebruiken als marketing voor hun producten. Deze sierlijke voortuinen vloeien hierdoor voort uit de pleziertuinen.

Figuur 2.19: Actuele topografische kaart van een gedeelte van Boskoop (Open Topo afkomstig uit Arcmap).

Het beroep van een boomkweker werd overgegeven van vader op zoon. De zoon bracht zijn leerjaren door op de kwekerij van zijn vader. Vrouwen werkten alleen in de aardbeientijd op de kwekerij van hun vader of echtgenoot. Wanneer een kweker overleed en geen erfgenaam had of failliet ging, werd zijn bezit verkocht via een bomenboelhuizen, oftewel een veiling. Doop- en trouwplechtigheden en ook begrafenissen zorgden voor een afwisseling in het dorpsleven. Families die het zich konden veroorloven maakten hier echte feesten van (Vuyk, Verjaal & Fox, 1966; Schaum, 1908). Het grote evenement voor de Boskoopers was de kermisweek. In deze week werden de jaarrekeningen betaald en ontvangen, want bijna alle gekochte bomen en planten werden éénmaal per jaar betaald. Veel kwekers waren en zijn verbonden door familiebanden, maar ook zijn verschillende verenigingen opgericht waarin de kwekers verbandingen aangingen. Deze verenigingen behartigden de belangen van de kwekers (Vuyk, Verjaal & Fox, 1966). In de negentiende eeuw leefden de burgers in Boskoop eenvoudig. Arbeiders kwamen door de hogere lonen dan die van een boerenknecht en de kans op een eigen kwekerij graag naar Boskoop. De arbeiders maakten lange dagen en namen thee, gemaakt van slootwater, en boterhammen, in hun 'stikkezak', mee. De gewone kost bestond hoofdzakelijk uit melk en meelpappen of blommepap, wat van tarweblom was gemaakt en met zoete melk was gekookt. Later aten burgers meer rijstebrij of karnemelk met grutjes en stroop, gedroogde bonen en erwten. Met Sinterklaas genoten ze vooral van met rozijnen en sukade gevulde koeken. Elke gegoede burger slachtte eenmaal per jaar zelf (Schaum, 1908). Toen er nog minder

huizen langs de sloten stonden, was de waterkwaliteit beter, waardoor nog volop gevestigd kon worden. De arbeidswoningen en woningen van kleine kwekers waren eenvoudig. Ze bestonden uit een kamer met een bedstede, een keuken en een zolder waar de kinderen sliepen. Achter of voor het huisje bevond zich een sloot of de Gouwe, die bewoners gebruikten voor het huishouden en om zich te wassen. De huizen van de woningbouwvereniging zorgden later voor betere woonomstandigheden (Vuyk, Verjaal & Fox, 1966). In Boskoop loopt een duidelijke scheiding tussen het katholieke en protestantse geloof. Vanouds is de bevolking ten westen van de Gouwe overwegend protestants en ten oosten van de Gouwe overwegend katholiek (BoschSlabbers Landschapsarchitecten et al., 2020).

Doordat vervoer over de weg in Boskoop destijds nog moeilijk was door de natte ondergrond en doordat wel veel waterwegen beschikbaar waren, verliep al het vervoer met de schouw over het water. Oorspronkelijk was het moeilijk en tijdrovend om naar Oost- of West-Boskoop te reizen aan de andere kant van de Gouwe. Daarom werd afgesproken om de planten op vaste plaatsen neer te zetten, waar kopers ze konden afhalen. De overschepping van deze planten bracht Boskoop veel levendigheid. Soms werden planten tot laat in de avond gebracht en gehaald. Eenmaal aangekomen in Gouda of Alphen werden de planten soms overgeladen in wagens om verder vervoerd te worden. In Boskoop zelf werden bomenkarren gebruikt voor het vervoer van de planten over land (Ruyter, 1904). Tot de jaren zestig van de twintigste eeuw was in het eilandrijke kwekerijenlandschap van Boskoop het vervoer over water dominant. Daarna namen de trein en voornamelijk de (vracht)wagen het vervoer van de planten over (Provincie Zuid-Holland, 2014). Hiervoor zijn de smalle bruggen en smalle tuinpaden verbreed en verhard en zijn veel sloten gedempt en kavels samengevoegd (BoschSlabbers Landschapsarchitecten et al., 2020; Vuyk, Verjaal & Fox, 1966). De Gouwe heeft hierdoor zijn rol als levensader van het dorp verloren. Tegenwoordig zijn de verstevigde bruggen en verharde wegen noodzakelijk en beeldbepalend. Desondanks is het waterrijke landschap van Boskoop nog steeds aanwezig. In Boskoop zijn de vele bruggetjes over de sloten richting de woonhuizen en tuinen nog steeds aanwezig. De vele nog aanwezige draaibruggen in het gebied herinneren mensen aan de noodzaak om de waterwegen te kunnen gebruiken. Uit een gesprek met een bewoner aan de Reijerskoop blijkt dat de draaibruggen (Figuur 2.20) en ophaalbruggen nog

Figuur 2.20: Illustratie van bewoner in Boskoop van het gebruiken van een draaibrug (R. Woning 2022).

steeds nodig zijn, omdat incidenteel wordt gevaren over de sloten. De draaibrug die deze bewoner heeft, bedient hij met een stok. In Figuur 2.20 is een demonstratie te zien van hoe dit in zijn werk gaat. Een andere bewoner aan dezelfde weg geeft aan dat zijn brug vervangen is en momenteel niet eenvoudig open kan. Dit is volgens deze bewoner ook niet nodig. Een groot aantal van de vele ophaalbruggen is verdwenen door het dempen van vaarten en het verbreden van wegen (Ingen et al., 1999).

Tegenwoordig vervaagt het beeld dat hierboven wordt geschetst. Sloten worden gedempt, veel houtakkers zijn verdwenen en er worden veelal dezelfde soorten planten gekweekt, wat zorgt voor een monotoon karakter. Het dempen van sloten is mogelijk doordat moderne drainagetechnieken worden gebruikt, waardoor de sloten niet meer noodzakelijk zijn voor de afwatering. In Figuur 2.21 zijn drie oorspronkelijke percelen zichtbaar. Links is een perceel bebouwd met woningen en rechts zijn twee percelen aan elkaar verbonden door de sloot (nu onverharde weg) te dempen. Deze twee percelen zijn recent nog in gebruik geweest als boomkwekerijen, maar staan inmiddels leeg. Dit figuur toont de verbreding van kavels en de verrommeling in het centrum van Boskoop. Johan Tamerus is de gebiedscoördinator van het HHR en een bewoner van Boskoop. Hij geeft aan dat hij als inwoner de schaalvergroting van de kwekers opmerkt, doordat steeds meer bedrijven het centrum van Boskoop verlaten en zich vestigen aan de randen van Boskoop of over de grenzen heen. Hierdoor krijgen andere functies de mogelijkheid om zich te vestigen in dit tuinbouwgebied. Het verschil tussen de Bonnekaarten uit 1875 (Figuur 2.18) en de huidige situatie (Figuur 2.19) laat dit verschil ook duidelijk zien. Op de Bonnekaart vindt in het centrum van Boskoop langs de weg Zijde-Reijerskoop veel tuinbouwteelt plaats, terwijl in de huidige situatie minder tuinbouwteelt plaatsvindt. Zowel Figuur 1.2 als Figuur 1.3 geeft verrommeling van de oorspronkelijke inrichting van Boskoop weer. De bouw van nieuwe woningen op kavels resulteert ook in een verplichte afgraving van een ander stuk veen, waardoor het oorspronkelijke ontginningspatroon verandert.

Figuur 2.21: Drie oorspronkelijke percelen die zichtbaar zijn langs de Reijerskoop in Boskoop (R. Woning, 2022).

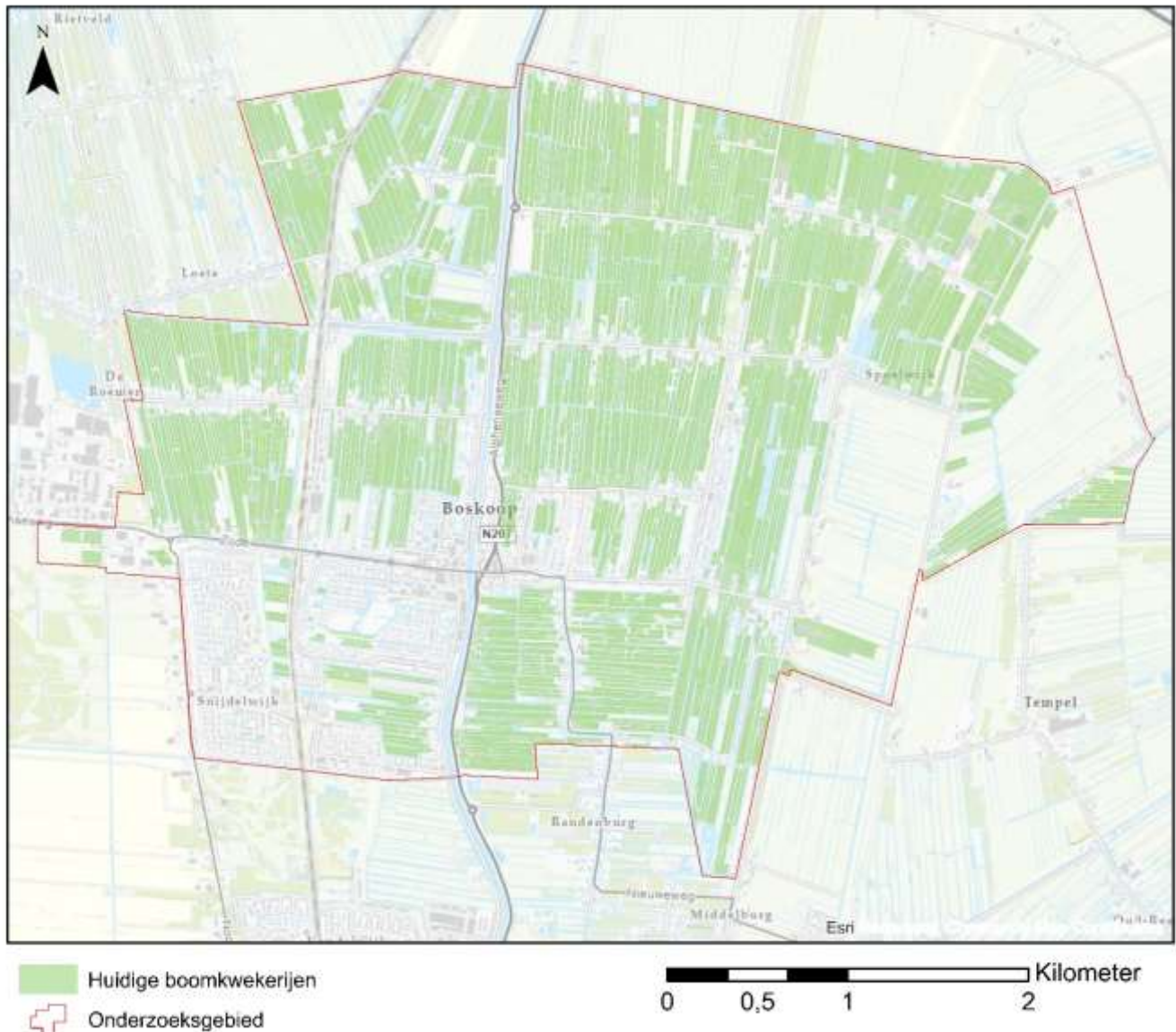
 Onderzoeksgebied

0 0,5 1 2 Kilometer

Figuur 2.22: Bonnekaarten uit 1875 met daarop het onderzoeksgebied (Bonnekaarten uit 1881 afkomstig van Arcmap [bewerkt door auteur]).

In Figuur 2.22 is de Bonnekaart uit 1875 te zien, waarop gemarkeerd staat waar zich boomkwekerijen bevonden. De ietwat donkergroene percelen met rondjes geven de boomkwekerijen weer. In Figuur 2.23 zijn verder de huidige boomkwekerijen in het onderzoeksgebied zichtbaar. Deze kaart is voornamelijk gemaakt aan de hand van gegevens van het HHR die Jos van Rooden heeft verzameld. Deze data zijn aangevuld met informatie uit luchtfoto's en het Landelijk Grondgebruiksbestand Nederland (LGN). Voor een efficiëntere bedrijfsvoering worden kwekerijen verplaatst naar de randen van Boskoop, waar de percelen groter zijn en waar vrachtwagens beter kunnen komen. Dicht bij het dorp zijn de kavels korter,

Figuur 2.23: De huidige boomkwekerijen in het onderzoeksgebied op een topografische kaart (TopoRD afkomstig van Arcmap [bewerkt door auteur]).

sloten breder en bedrijven kleinschaliger. Ook komen hier veel houtakkers voor. Verder van het dorp is de structuur grootschaliger en is sprake van een minder besloten karakter. De percelen zijn hier groter, de bewoningslinten zijn minder dicht bebouwd en er zijn nauwelijks houtakkers te vinden. Tussen de percelen zijn in het gele gebied af en toe wel plassen ontstaan door het afgraven van veen als gevolg van verharding van andere kavels. In Figuur 2.24 is een voorbeeld te zien van een grootschalige kwekerij aan de rand van Boskoop. Daarnaast is te zien dat veelal dezelfde soorten planten worden gekweekt vanwege de schaalvergroting en intensivering. In Figuur 2.25 is te zien dat bij een kleinschaligere kwekerij dicht bij het centrum sprake is van een meer afwisselend beeld van teelt. Aan de randen van Boskoop breiden kwekerijen zich uit, terwijl in het centrum kwekerijen vertrekken en verstedelijking plaatsvindt. In Figuur 2.26 is te zien hoe de nieuwbouw in het centrum van Boskoop zich steeds verder uitbreidt, wat ten koste gaat van de kleinschalige kwekerijen in het centrum.

Figuur 2.24: Grootschalige kwekerij aan de rand van Boskoop (R. Woning, 2022).

Figuur 2.25: Kleinschaliger perceel dichtbij het centrum van Boskoop, met een afwisselde teelt (R. Woning, 2022).

Door de vollegrondsteelt van de boomteelt in Boskoop verdween aarde. De planten werden bij vollegrondsteelt samen met de kluit uit de grond gehaald, waardoor ook een deel van de aarde verloren ging. Door dit verlies van aarde en het inklinken van het veen kwamen de percelen steeds minder hoog boven het waterpeil van de Gouwe en Oude Rijn te liggen, waardoor sprake was van weinig drooglegging. Het slotenpatroon werd soms verdicht om de vernatting tegen te gaan. Met de grond die hierbij vrijkwam werden de percelen opgehoogd. In het onderzoeksgebied ligt ook een deel van de polder Middelburg en een gebied dat voorheen een moerasgebied was, genaamd De Putte. Tussen 1325 en 1350 stelden de graven van Holland de polder Middelburg beschikbaar voor ontginning. In 1802 werden grote delen van Middelburg, Foreest en Nieuwkoop afgegraven voor turfwinning. Het veen uit deze polder werd gebruikt om de percelen op te hogen, als meststof op het land, maar ook voor turfproductie. De verveners waren verplicht om het land droog te malen na de vervening, zodat het gebruikt kon worden voor veeteelt. Na de vervening ontstond een waterplas die daar enkele jaren ongebruikt lag, totdat de plas in 1868 werd drooggemalen. De polder Middelburg was in 1870 drooggemalen en de Tempelpolder in 1878. Een laag restveen bleef achter op het kleidek, maar dit veen verloor volume door klink en oxidatie (Ingen et al., 1999). Gedeeltelijk is daardoor de klei aan de oppervlakte gekomen (Figuur 2.1). Het oorspronkelijke moeras De Putte is in 1873 drooggemaakt (Archief HHR, Inv.nr. 2.3.6.1.1.). Doordat de Voorofsche Polder eerder werd uitgeveend en drooggemalen, hoorde De Putte eerst bij de Achterofse Polder. De kleibodem die

vrijkwam werd voornamelijk in gebruik genomen als weiland (Ingen et al., 1999). Tegenwoordig ligt de bebouwde Snijdelwijk op de minder waardevolle grond van de polder De Putte. Het verschil tussen de veenpolder Boskoop en de droogmakerijen is goed zichtbaar in het landschap aan het hoogteverschil. Daarnaast contrasteert de openheid van de polder Middelburg-Tempel met de beslotenheid van Boskoop (L&O architecten, 2022; Provincie Zuid-Holland, 2014). De droogmakerijen en heringerichte verveningen hebben een grotere, gelijkwaardige kavelmaat ten opzichte van de karakteristieke langwerpige slagenverkaveling van de veenontginningen.

Om erachter te komen wat de waterknelpunten in het gebied zijn, heb ik aan Jos van Rooden gevraagd om dit uit te leggen. Hij geeft aan dat de bodem nog steeds daalt in Boskoop en dat daardoor sommige kwekerijen onderlopen als er veel regen valt. Deze daling ontstaat door oxidatie, klink en het verlies aan aarde door de tuinteelt. Met de kwekers, de gemeente en het HHR is vastgesteld dat de percelen 35cm boven het waterpeil moeten liggen. De kwekers zijn zelf ervoor verantwoordelijk om hun land op te hogen. Waar ze dat vroeger deden met veen uit omliggende gebieden, importeren ze het veen nu vaak uit het buitenland. Volgens Manouk Sloothaak zijn de kwekers zich er bewust van dat dit mogelijk in de toekomst wordt verboden of dat het aanbod zal verminderen. Zij zijn daarom aan het experimenteren met of bagger ook de vruchtbaarheid van de grond voldoende kan verhogen. Met het hoge grondwaterpeil wordt geprobeerd om de inklinking te beperken (Beusekom, 2007).

Figuur 2.26: Een foto van een kleinschalige kwekerij dicht bij het centrum van Boskoop en op de achtergrond nieuwbouw met een rode cirkel belicht (R. Woning, 2022).

2.4 Conclusie

De ondergrond van Boskoop bestaat voornamelijk uit veen. De vorming van deze ondergrond heeft voornamelijk plaatsgevonden in het Holoceen. Doordat dit veengebied is doorsneden door rivieren, de Gouwe en de Oude Rijn, wordt het veen dicht bij deze rivieren soms overdekt met klei of is er sprake van weinig klei. Door het vroegere dynamische karakter van de Oude Rijn is ook nog een oude stroomrug in het onderzoeksgebied aanwezig. De bovenste laag van de ondergrond is ontstaan door sterke menselijke invloed, namelijk bemesting. Onder de veenondergrond ligt een dekzandlandschap met zandruggen, -koppen en -vlaktes. Dit landschap is ontstaan in het Weichselien.

Het cultuurland Boskoop is ontstaan als veenontginningsgebied met twee ontginningsrichtingen. Dankzij de Abdij Rijnsburg wisten de boeren in het gebied hoe ze moesten enten. Toen de gronden in Gouda en Leiden duurder werden, trokken de kwekers uit deze gebieden ook richting Boskoop. De veengrond, de ligging dicht bij verveningpolders en de ligging langs de Gouwe maakten Boskoop een ideale plek om zich te ontwikkelen tot tuinteeltcentrum. De teelt begon vanaf oudsher voor eigen gebruik, maar toen de verkoop lucratief bleek te zijn, werden al snel meer en meer delen van percelen in Boskoop ingericht voor de boomkwekerij. Dit resulteerde in het graven en verbreden van sloten en een versnippering van percelen. In het begin werden veelal vruchtbomen geteeld, maar vanaf de negentiende eeuw heeft de sierteelt dit bijna geheel overgenomen. Tegenwoordig wordt het cultuurland gekenmerkt door innovatie, intensivering, schaalvergroting en herstructurering.

3. Erfgoed van Boskoop

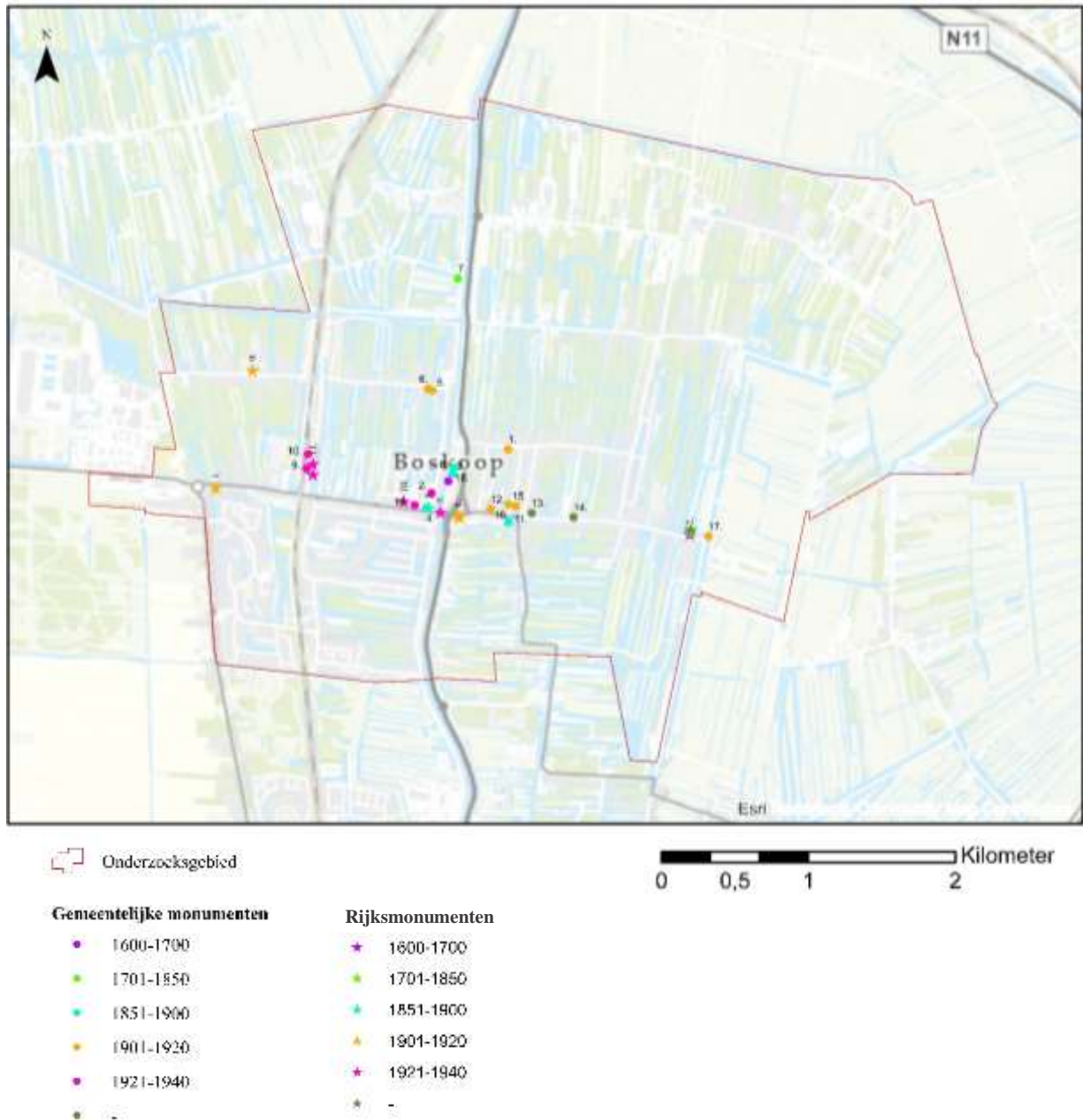
De Hefbrug in Boskoop, gezien vanaf Rijerskoop.

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van het erfgoed in Boskoop dat al beschermd wordt en wordt aangegeven welke objecten, structuren en patronen aangewezen kunnen worden als landschappelijk erfgoed in Boskoop. Het landschappelijk erfgoed in Boskoop is onderzocht om zo voor het HHR te indiceren welk landschappelijk erfgoed binnen zijn beheergebied gewaardeerd dient te worden en om te onderzoeken welke bijdrage dit landschappelijk erfgoed kan leveren aan wateropgaven. In paragraaf 3.2 wordt antwoord gegeven op de vraag: *Wat is binnen het onderzoeksgebied aangemerkt als erfgoed?* Daarna wordt in paragraaf 3.3 onderzocht welke objecten, structuren, patronen en gebruiken in het landschap van waarde zijn en als waarde worden beschouwd om te bewaren voor volgende generaties. Deze objecten, patronen en gebruiken kunnen hierdoor als landschappelijk erfgoed worden beschouwd. Hierdoor wordt antwoord gegeven op de vraag: *Welke objecten, structuren, patronen en gebruiken zijn waardevol om aangewezen te worden als landschappelijk erfgoed binnen het onderzoeksgebied?*

3.2 Beschermd erfgoed in Boskoop

In Boskoop zijn aan aantal rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten aangewezen. Figuur 3.1 toont de locatie en de tijdsperiode van de bouw van de rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten op de topografische kaart van het onderzoeksgebied.

Figuur 3.1: De topografische locatie en tijdsperiode van de bouw van rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten in het onderzoeksgebied op de topografische kaart. (Topografische kaart afkomstig uit Arcmap [bewerkt door auteur]).

3.2.1 Rijksmonumenten

In Boskoop liggen twaalf objecten die het rijk heeft betiteld als rijksmonumenten. Het groen nabij een rijksmonument is formeel ook beschermd. Om dicht bij een rijksmonument te bouwen of het landschap dichtbij te wijzigen, is een vergunning nodig. Welke afmetingen behoren tot ‘nabij’ is niet vastgelegd. Hieronder volgt een lijst van deze twaalf monumenten met steeds een korte beschrijving.

1. Watertoren.

De watertoren (Figuur 3.2) is gebouwd in 1908 naar ontwerp van J. Schotel. De watertoren is van algemeen belang vanwege zijn architectuur- en cultuurhistorische waarde als intact bewaarde watertoren met torenopbouw, uitgevoerd in de art-nouveau-stijl (RCE, g.d.d.). De gemeente is in 2022 in gesprek gegaan met de eigenaar van de watertoren omdat deze is verwaarloosd (Studio Alphen, 2022).

Figuur 3.2: Watertoren in Boskoop (R. Woning, 2022).

2. **Boerderij Reijerskoop 196**

Dit is een boerderij van het krukhuistype uit de zeventiende eeuw. Deze boerderij is van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische en architectuurhistorische waarde van een streekarakteristieke krukhuisboerderij die in goede staat is. De boerderij is beeldbepalend gelegen aan de Rijerskoop en heeft samen met de schuur en hooiberg op het perceel een ensemblewaarde (RCE, g.d.d.). In Figuur 3.3 is de boerderij met hooiberg te zien.

3. **Schuur Reijerskoop 196**

Dit is een vrijstaande schuur die in de achttiende of vroeg in de negentiende eeuw is gebouwd. Deze is onderdeel van het boerderijcomplex aan de Rijerskoop. De schuur is van algemeen belang omdat deze van cultuurhistorische en architectuurhistorische waarde is vanwege de ouderdom, het materiaalgebruik en de vormgeving van de schuur. Daarnaast is de schuur een belangrijk onderdeel van het boerderijcomplex (RCE, g.d.d.).

4. **Hooiberg Reijerskoop 196**

Dit is een hooiberg op het achtererf van de krukhuisboerderij. De hooiberg is van algemeen belang omdat het onderdeel is van het boerderijcomplex, aangezien deze een historisch-functionele en ruimtelijke relatie heeft met de boerderij (RCE, g.d.d.).

Figuur 3.3: Boerderij Reijerskoop 196 met de hooiberg (R. Woning, 2022).

5. **Kerkgebouw met orgel.**

Dit is een kerk (Figuur 3.4) met daarin een orgel uit 1897. Dit kerkgebouw met orgel is van algemeen belang omdat het een typisch voorbeeld is van een instrument voor de begeleiding van de calvinistische gemeentezang (RCE, g.d.d.).

Figuur 3.4: Dorpskerk Boskoop (R.Woning, 2022).

6. Winkel met bovenwoning Gouwestraat 8

Dit is een winkel met bovenwoning uit 1908 (Figuur 3.5) die gebouwd is in de art-nouveau-stijl. Het gebouw is van algemeen belang vanwege de cultuur- en architectuurhistorische waarde, omdat het een voorbeeld is van een winkel-woonhuis in de art-nouveau-bouwstijl. Het pand is ook van belang vanwege de samenhang met het in dezelfde stijl gebouwde pand aan de oostkant. Beide panden zijn ook van waarde doordat ze beeldbepalend gelegen zijn ten opzichte van de hefbrug in Boskoop (RCE, g.d.d.).

7. Winkel met bovenwoning Gouwestraat 10.

Dit is een winkel met bovenwoning uit 1908 (Figuur 3.6) die gebouwd is in de art-nouveau-stijl. Het gebouw is van algemeen belang vanwege de cultuur- en architectuurhistorische waarde, omdat het een voorbeeld is van een winkel-woonhuis in de art-nouveau-bouwstijl. Het pand is ook van belang vanwege de samenhang met het in dezelfde stijl gebouwde pand aan de westkant. Beide panden zijn ook van waarde doordat ze beeldbepalend gelegen zijn ten opzichte van de hefbrug in Boskoop (RCE, g.d.d.).

Figuur 3.5: Winkel met bovenwoning Gouwestraat 8 (R. Woning, 2022).

Figuur 3.6: Winkel met bovenwoning Gouwestraat 10 (R. Woning, 2022)

8. Verkeersbrug

Dit is een stalen hefbrug (Figuur 3.7) over de Gouwe uit 1935-1936. Deze is gebouwd doordat een verbreding en kanalisering van de Gouwe nodig was, voor de verbetering van de waterweg van Amsterdam naar Rotterdam. De hefbrug is van algemeen belang vanwege de cultuur- en architectuurhistorische waarde, omdat deze een voorbeeld is van een stalen hefbrug uit het

Figuur 3.7: Foto gemaakt van het zich op de stalen hefbrug over de Gouwe in Boskoop (Ad Spruijt, 2022).

midden van de jaren dertig en omdat deze een voorbeeld is van de infrastructurele ontwikkelingen rond de verbreding van de Gouwe. Identieke bruggen zijn te vinden in de omgeving. Samen met de andere bruggen vormt deze brug een uniek ensemble dat bestaat uit weinig bewaard gebleven hefbruggen (RCE, g.d.d.).

9. **Woonhuis Laag Boskoop 123**

Dit is een villa (Figuur 3.8) uit 1914, die gebouwd is met elementen van de chaletstijl en art-nouveau-stijl. Het pand is van algemeen belang vanwege de architectuur- en cultuurhistorische waarde, omdat het een voorbeeld is van een villa uitgevoerd in de overgangsstijl met elementen van de chalet- en art-nouveau-stijl. Ook is het pand van waarde vanwege de beeldbepalende ligging ervan aan de Vliet en Trekvaart (RCE, g.d.d.).

Figuur 3.8: Woonhuis te Laag Boskoop 123 (R. Woning, 2022).

10. **Gemeentehuis**

Dit is het oude gemeentehuis van Boskoop (Figuur 3.9) uit 1929, dat is ontworpen door de architect D.L. Landman in een bouwstijl die aan de Amsterdamse School verwant is. Het oorspronkelijke gemeentehuis is van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische waarde als expressie van de plaatselijke bestuurlijke ontwikkelingen (RCE, g.d.d.). Het oude gemeentehuis heet sinds 2020 het RaadHuis en is omgebouwd tot een bibliotheek en publieksruimte

Figuur 3.9: Oud gemeentehuis Boskoop (R.Woning, 2022).

11. Tentoonstellingsgebouw Flora

Aan de noordkant van Boskoop tegenover het station staat het tentoonstellingsgebouw Flora uit 1932 in de functionalistische stijl. Het gebouw is vanwege meerdere redenen van algemeen belang: het is een voorbeeld uit het oeuvre van architect D.L. Landman, het is een zeldzaam object, het is van cultuurhistorische waarde voor Boskoop als nationaal tuinbouwcentrum, het is multifunctioneel als expositieruimte (zowel binnen als buiten in het rosarium), café-restaurant en feestzaal, het ligt dicht bij het station, het heeft een opslagloods en het heeft een functioneel-ruimtelijke waarde door het rosarium. Figuur 3.10 geeft het gehele ensemble weer, dat bestaat uit het tentoonstellingsgebouw Flora, het park-rosarium en een koepel.

12. Expositiepaviljoen Flora

Aan de zuidkant van het tentoonstellingsgebouw Flora ligt een rechthoekig park met een rosarium en een koepel. Het park-rosarium werd in 1932-1933 aangelegd naar ontwerp van S.G.A. Doorenbos. Alle planten die zich in het park bevinden komen voort uit in Boskoop gekweekt plantenmateriaal. Het rosarium is van algemeen belang vanwege de vormgeving, waarbij het gebruik als expositietuin leidend was, en vanwege de functioneel-ruimtelijke waarde in relatie tot het gebouw Flora.

Figuur 3.10: Foto van het tentoonstellingsgebouw (op de achtergrond) met rosarium en koepel (R. Woning, 2022).

Opvallend is dat bij veel van dit aangewezen erfgoed nauwelijks de relatie tot het boomkwekerijlandschap wordt belicht. De objecten worden veelal individueel behandeld en de relatie met de geografische locatie en cultuur ontbreekt. Een voorbeeld is dat bewoners soms niet weten waarom delen van de boerderij Reijerskoop 196 een monument vormen. Deze boerderij is betiteld als monument, omdat dit een voorbeeld is van een streekkarakteristieke krukhuisboerderij. Hierbij ontbreekt echter de uitleg over waarom een krukhuisboerderij juist gevonden is in dit gebied en wat deze krukhuisboerderij bijzonder maakt. De eigenaar van de boerderij zelf gaf aan niet te weten waarom het als monument is betiteld, terwijl zijn familie al in het bezit van de boerderij is sinds het midden van de negentiende eeuw. Op de vraag waarom de boerderij een rijksmonument is, antwoordde de eigenaar: *“het is zo ’n oude boerderij”*.

3.2.2 Gemeentelijk erfgoed

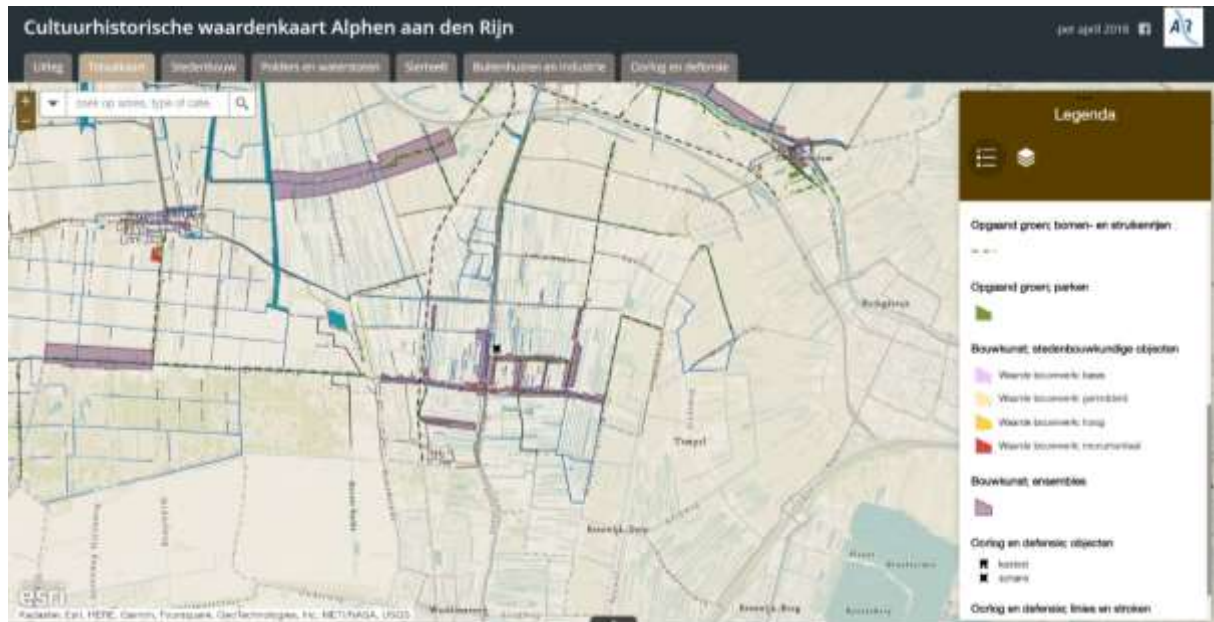
Ook de gemeente Alphen aan den Rijn heeft een aantal objecten aangewezen als gemeentelijke monumenten. Tabel 3.1 geeft een overzicht en een beschrijving van de gemeentelijke monumenten die zich bevinden in Boskoop. De (meeste) gemeentelijke monumenten zijn tot stand gekomen toen een cultuurhistorische waardekaart werd gemaakt. De monumenten zijn

gewaardeerd door gebruik te maken van de waarderingsmatrix. Informatie over de waarderingsmatrix is te vinden op de website over lokale wet- en regelgeving van de overheid (Overheid.nl, 2019). Ik ben in gesprek gegaan met Gesine Faken-Oudekerk, die beleidsadviseur Ruimtelijke ontwikkeling is en vanaf het begin verantwoordelijk is voor de cultuurhistorische waardenkaart, de planologische borging in het bestemmingsplan en de beheersverordening Cultuurhistorie bij de gemeente Alphen aan den Rijn. De cultuurhistorische waardekaart is gemaakt om bestemmingsplannen voor cultuurhistorie te maken als voorbereiding op de Omgevingswet. Een omgevingsplan moet als de Omgevingswet ingaat al deze bestemmingsplannen vervangen. De cultuurhistorische waardenkaart (Figuur 3.11) van de gemeente bevat bouwwerken, gebieden, stedenbouwkundige ensembles en landschappelijke elementen, patronen en lijnen met de waarde laag, gemiddeld, hoog of zeer hoog. De bouwwerken die gewaard zijn met zeer hoog zijn betiteld als gemeentelijke monumenten. Landschappelijke elementen, gebieden, patronen en structuren zijn, ondanks de soms zeer hoge waardering hiervan, niet betiteld als monumenten. De gemeente Alphen aan den Rijn heeft de focus vooral gelegd op de uitstraling van deze objecten, gebieden, patronen en structuren in de openbare ruimte, maar de landschappelijke relatie ermee ontbreekt. Naast de aangewezen gemeentelijke documenten wordt aan alles in de cultuurhistorische waardekaart waarde gehecht. Hierdoor zijn regels verbonden aan wat met en in de buurt van deze objecten, patronen, structuren en gebieden mag gebeuren. Deze regels zijn per waarde verschillend en verschillen per aard van de beschermde bouwwerken, de beschermde stedenbouwkundige ensembles en het beschermde landschappelijk erfgoed. Hierdoor worden verschillende landschapsobjecten, patronen en structuren die zijn ontstaan door de veenontginning en de sierteelt in het gebied beschermd, zoals houtsingels en lintbebouwingensembles. Echter, niet-monumenten zijn veel meer vergunningsvrij.

	<i>Adres</i>	<i>Object</i>	<i>Beschrijving</i>
1.	Biezen 51	Villa	Kwekersvilla Van Tol uit 1906.
2.	Burgemeester Colijnstraat 24	Kerk	Zaalkerk uit 1932 in Amsterdamse school stijl.
3.	Dwars Nieuwstraat 2	Kerk	Zaalkerk uit 1884.
4.	Kerkplein 1	Kerktoeren	Kerktoeren uit 1895 in neorenaissancistische bouwstijl.
5.	Laag Boskoop 10	Woonhuis	Hovenierswoning uit 1912.
6.	Laag Boskoop 14	Woning met werkplaats	Woning en werkplaats uit 1912.
7.	Nesse 9	Boerderijcomplex	Een langhuisboerderij uit de periode 1800-1850 met 2 hooibergen en 1 schuur.
8.	Nieuwstraat 79	Kerk	Zaalkerk uit 1892.
9.	Parklaan 2A	Stationsgebouw	Stationsgebouw uit 1934 in functionalistische stijl.
10.	Parklaan 6/8/10	Goederenloods	Goederenloods uit 1934.
11.	Reijerskoop 0	Begraafplaats	Begraafplaats met een poortgebouw uit 1875.
12.	Reijerskoop 32	Woonhuis	Villa in chaletstijl met invloeden van Jugendstil/art nouveau uit 1909.

13.	Reijerskoop 52/54/56	Boomkwekerijmuseum Bedrijfsruimten	Woonhuizen hoveniers.
14.	Reijerskoop 88	Kantoor	Boomkwekerskantoor in chaletstijl.
15.	Rozenlaan 4	Patronaatsgebouw	Patronaatsgebouw met conciërgewoning in chaletstijl uit 1912. Momenteel is dit monument verdwenen.
16.	Rozenlaan 9	Villa	Villa uit de periode 1900-1920 met elementen van de jugendstil-/art-nouveau-stijl.
17.	Spoelwijkschededijk 2	Boerderij	Langhuisboerderij uit de periode 1900-1920.
18.	Voorkade 40	Woning	Woonhuis uit 1686. Een bijzonder smal diep huis in een traditionele bouwstijl.
19.	Zijde 11	Kerk	Kruiskerk uit 1930 met elementen van de Amsterdamse school.

Tabel 3.1: Tabel met daarin de locaties en beschrijvingen van gemeentemonumenten gelegen in Boskoop.

Figuur 3.11: Screenshot van de totaalkaart van de cultuurhistorische waardenkaart Alphen aan den Rijn.

De Gemeente Alphen aan den Rijn heeft de cultuur van het kweken in het sierteeltgebied Boskoop op 11 januari 2022 aangewezen als immaterieel erfgoed en opgenomen in het gemeentelijk Erfgoedregister. Het sierteeltgebied Boskoop is hiervoor aangewezen, omdat het uniek is in de wereld qua landschap, cultuur en bedrijvigheid. Benadrukt wordt dat Boskoop

geen statisch gebied is en dat het geen museum moet worden waarbij alles verloopt zoals het vroeger verliep, maar dat de boomkwekerij mee moet gaan met de tijd, zodat deze in de toekomst ook een moderne sector blijft. De gedachte van de gemeente is niet om individuele gebouwen te beschermen met deze registratie, maar om het immaterieel erfgoed van het sierteeltcentrum Boskoop onder de aandacht te brengen (Alphen aan den Rijn, 2022). Daarbij worden een aantal aspecten van het sierteeltgebied uitgelicht:

1. **De lintbebouwing van het dorp Boskoop en Hazerswoude-Dorp.** Deze lintbebouwing is het gevolg van de ontginning van smalle percelen waarop de kwekerijen zich bevinden.
2. **Het landschap van smalle, bekwekte percelen.**
3. **De typische bebouwing van kwekersloodsjes en loodsen.**
4. **Het kwekers vak met alle specialistische facetten,** dat al generaties lang van vader op zoon (en dochter) wordt doorgegeven.
5. **De specifieke werkmethoden die zijn ontwikkeld en verfijnd op de bodem van het gebied.**
6. **Het (inter)lokale vakjargon van de kwekers.**

Opvallend is dat aspecten 1 tot en met 3 ook als materieel kunnen worden beschouwd en dat deze in het landschap zijn terug te vinden. Deze aspecten betreffen meer dan immaterieel erfgoed, want de werkmethoden op de bodem van dit gebied en het watersysteem zijn waarneembaar in het landschap. Ondanks dat waarde wordt gehecht aan het sierteeltgebied, wordt in de cultuurhistorische waardekaart bij veel objecten, gebieden, patronen en structuren niet de link gelegd met dit sierteeltlandschap, terwijl deze link wel duidelijk bestaat. Zo zijn de villa's ontstaan op deze plek door de stijgende welvaart van de kwekerscultuur en komen de afmetingen van de zeer smalle percelen ook voort uit de kwekerscultuur, zoals beschreven is in paragraaf 2.3. Het immaterieel erfgoed wordt niet juridisch beschermd. Het betitelen van immaterieel erfgoed is volgens Gesine Faken-Oudekerk een blijk van waardering met een certificaat. Doordat dit immaterieel erfgoed niet juridisch beschermd wordt, zijn andere partijen, zoals het waterschap, niet verplicht om dit erfgoed te beschermen.

Op de cultuurhistorische waardekaart ontbreekt landschappelijk erfgoed dat voortkomt uit de landschapsgeschiedenis, zoals deze in paragraaf 2.3 is beschreven. Daarbij hebben alleen bouwwerken een monumentale status gekregen, waardoor de landschappelijke objecten, gebieden, patronen en structuren in het gebied minder beschermd worden. Echter, andere partijen zijn alsnog verbonden aan de bestemmingsplannen, waarin deze landschappelijke onderdelen wel zijn opgenomen. Het is mogelijk om erfgoed of monumenten aan te dragen bij de gemeente, maar deze worden pas na twee jaar meegenomen als een reflectie plaatsgevonden heeft. Meer informatie over het gemeentelijke erfgoed is te vinden op de website van de Gemeente Alphen aan den Rijn. Verder kan de juridische regelgeving waaraan moet worden voldaan in de buurt van cultuurhistorie worden gevonden in de bestemmingsplannen op de landelijke website genaamd ruimtelijke plannen.

3.3 Niet-beschermd erfgoed Boskoop

Uit het vorige hoofdstuk is gebleken dat onder andere een aantal woningen, villa's, een tentoonstellingsgebouw en een brug, die allemaal kenmerkend zijn voor het waterrijke boomkwekerijlandschap, al worden beschouwd als erfgoed. Het beschermde erfgoed bestaat voornamelijk uit objecten en in twee gevallen wordt een complex (ensemble) als erfgoed beschouwd. Echter, meer dan het al beschermde erfgoed is in Boskoop van belang en

kenmerkend voor het gebied. Ook is het van belang om voor het al beschermde erfgoed de relatie met het landschap vast te stellen of om vanuit het landschap de waarde van het erfgoed te beredeneren, aangezien iets vaak niet zonder reden ergens is gepositioneerd. Deze paragraaf gaat in op wat, naast het beschermde erfgoed, karakteristiek is voor het landschap van Boskoop en daardoor als landschappelijk erfgoed betiteld kan worden.

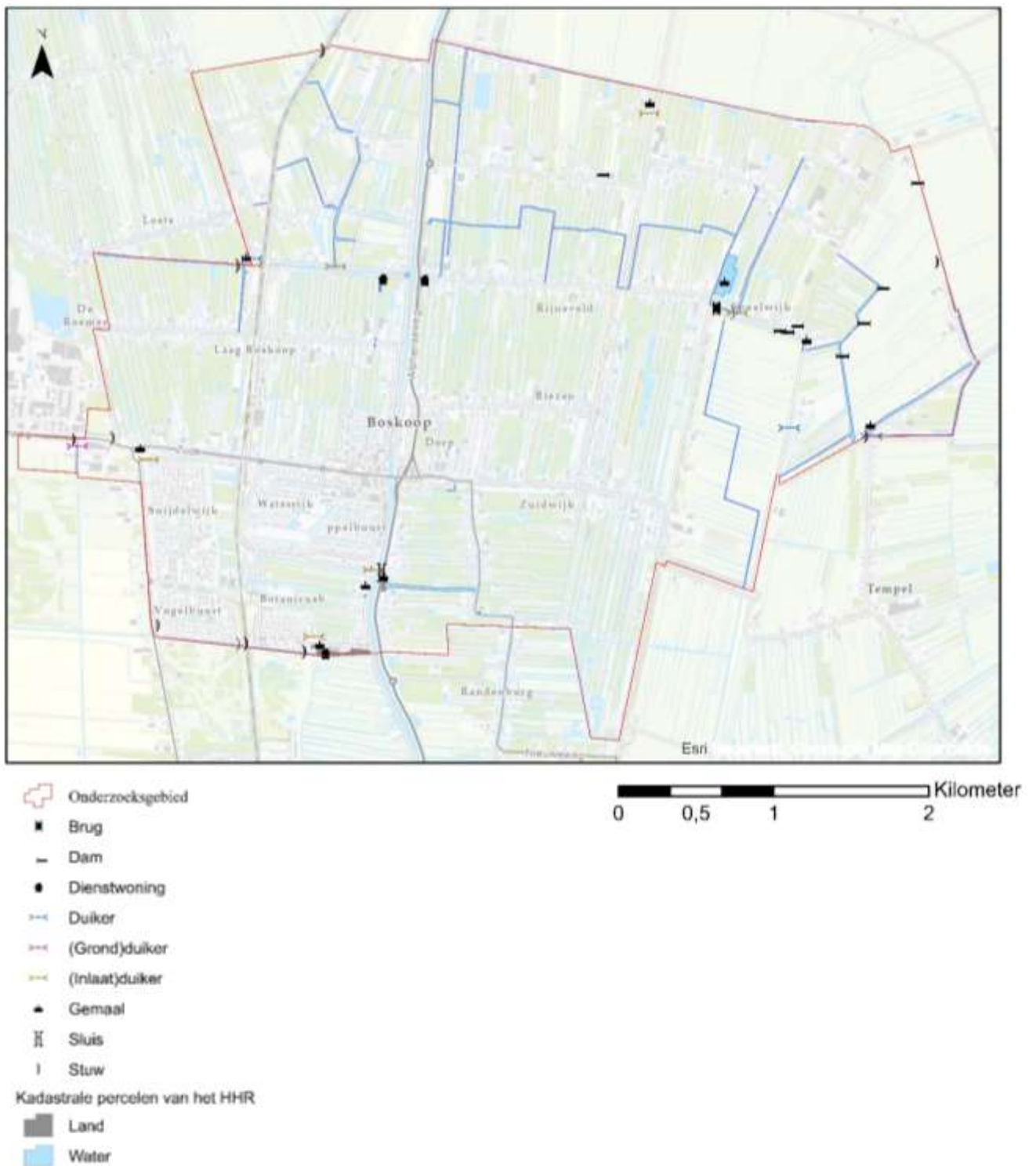
3.3.1 De Gouwe en bijbehorende watergerelateerde objecten, structuren en patronen

Het landschap van Boskoop is bepaald door de ligging ervan in een veengebied langs het veenriviertje de Gouwe. Voor lange tijd vormde de Gouwe de levensader van het dorp (Figuur 3.12). Vervoer en handel vonden plaats rond en op de Gouwe. De kades, sloten, vaarten, sluizen, gemalen, dijken, relictten van oude watergangen (zoals de Alphense Wetering) en andere polderwerken zijn nodig (geweest) om Boskoop te beschermen tegen het water dat door de Gouwe stroomt. Deze waterstaatkundige werken bepalen een groot deel van het aanzicht in Boskoop, evenals het hoogteverschil tussen de wateren in de polder en in de Gouwe. Een aantal kades in Boskoop zijn opgenomen in de cultuurhistorische waardekaart van de gemeente. Boskoop is verder rijk aan bruggetjes. Oorspronkelijk waren in het gebied vooral draaibruggen aanwezig, omdat de sloten intensief gebruikt werden. Het is echter niet haalbaar om al deze bruggetjes te betitelen als erfgoed. Wel kan ervoor gekozen worden om eisen te stellen aan de bruggen, die in lijn liggen met het historische verhaal van Boskoop.

In het onderzoeksgebied zijn percelen die bestaan uit land, vaarten en sloten in eigendom van het HHR. Alle watergerelateerde elementen en structuren die in eigendom zijn van het HHR en/of bestuurd en onderhouden worden door het HHR zijn te zien in Figuur 3.13.

Figuur 3.12: De Gouwe en de hefbrug als verbinders tussen de wegen de Zijde en Reijerskoop, met zicht op het centrum van Boskoop (Ad Spruijt, 2020).

Figuur 3.13: Watergerelateerde objecten en structuren, in eigendom van het HHR en/of bestuurd en onderhouden door het HHR, op de topografische kaart (Topografische kaart afkomstig uit Arcmap [bewerkt door auteur]).

3.3.2 De weg Zijde-Reijerskoop

De hoofdweg van Boskoop is een weg met twee namen. Ten westen van de Gouwe wordt deze weg de Zijde genoemd en ten oosten wordt deze Reijerskoop genoemd. De hefbrug over de Gouwe scheidt deze twee benamingen. De weg Zijde-Reijerskoop, die in het midden van het onderzoeksgebied ligt, vormt tegenwoordig de levensader van Boskoop (Figuur 3.14). Toen vroeger het vervoer nog over water plaatsvond, kon de Gouwe beschouwd worden als de levensader van het dorp. Langs de weg Zijde-Reijerskoop speelt het dorpsleven buiten de kwekerijen zich af. Daarnaast toont deze weg, vanwege de aanliggende woonhuizen, villa's, kerken en het gemeentehuis, de welvaart die de tuinbouwteelt heeft opgeleverd voor het gebied. Op Figuur 3.1 is ook te zien dat het aangewezen erfgoed zich clusterd rond of aan deze weg. De weg scheidt voor een groot deel de twee ontginningsrichtingen in Boskoop. Hierdoor heeft de weg een duidelijke verbinding met het omliggende landschap. De weg met al aangewezen monumenten, andere toonaangevende woonhuizen en villa's en laanbomen, is een belangrijke component en belangrijk resultaat van het omliggende landschap. Het is als ensemble van waarde voor het landschap van Boskoop. Op de cultuurhistorische waardekaart wordt het ensemble Zijde-Reijerskoop ook gewaardeerd, maar dan als twee losse ensembles. Echter, de brug en het verschil tussen Hoog en Laag Boskoop zijn juist typerend voor het dorp.

Figuur 3.14: Reijerskoop met aan de linkerkant twee Rijksmonumenten (winkelpanden met bovenwoning) en uitzicht op de hefbrug (Ad Spruijt, 2021).

3.3.3 De verhouding tussen land en water

Boskoop wordt getypeerd als een waterrijk kwekerijenlandschap op veen (BoschSlabbers landschapsarchitecten et al., 2020). De relatie tussen water en land staat centraal in het landschap van Boskoop. Al vanaf de ontginning draaide alles om het beheer van water: het veen onttrekken van water, het water uit het gebied krijgen en een plek vinden waar dat water heen kan. De lange smalle percelen die zijn ontstaan tijdens de ontginning van het veengebied vormen de oorsprong van dit waterrijke landschap. Toen Boskoop zich ging richten op de

boomkwekerij, werd deze relatie tussen het water en land nog dominantier. Een obstakel voor de boomkwekerij was en is dat Boskoop maar net boven het grondwaterpeil lag en ligt. Het geringe verschil tussen het waterpeil en het maaiveld is nog steeds zichtbaar in Boskoop. De kwekerijen moeten genoeg boven het waterpeil liggen en de bodem moet voldoende droog zijn voor een geslaagde kweek. Hiervoor dienden in het verleden veel sloten en vaarten gegraven te worden. Hierdoor ontstonden uiteindelijk de smalle en langgerekte percelen tussen brede sloten in Boskoop. Dit landschap is te zien in Figuur 3.15. In het jongere boomkwekerijgebied, verder van het centrum af zijn de watergangen smaller dan in het oude boomteeltgebied (Centrale Landinrichtingscommissie, 1998). Tegenwoordig worden percelen vergroot door intensivering, schaalvergroting en herstructurering, door sloten te dempen of te overkluisen (BoschSlabbers landschapsarchitecten et al., 2020). Het dempen van sloten en de verbreding van kavels in het verleden en het heden zorgen ervoor dat de verhouding tussen water en land verandert in het landschap, wat leidt tot een verarming van het historische landschap. Het water bepaalt samen met de kwekerijen het beeld van de kleinschalige verkaveling in Boskoop. De relatie tussen water en land is om die reden karakteristiek voor Boskoop. De relatie en verhouding tussen water en land is een ontwerpogave bij eventuele herontwikkelingen in het gebied. Het behouden of terugbrengen van de historische verhouding tussen water en land kan vernatting tegengaan en daardoor ervoor zorgen dat de bodem minder oxideert en er minder risico is op klink. Een afspraak waarbij gedeeltes mogen worden gedempt als andere gedeeltes worden afgegraven kan ongunstig uitpakken voor de waterproblematiek. Dit zijn aspecten waarbij het HHR op basis van het historische landschap huidige opgaven kan aanpakken, maar ook kennis kan halen uit de historische landschappen.

Figuur 3.15: Foto genomen vanuit de lucht ter hoogte van de weg De Insteek in Boskoop (Ad Spruijt, 2020).

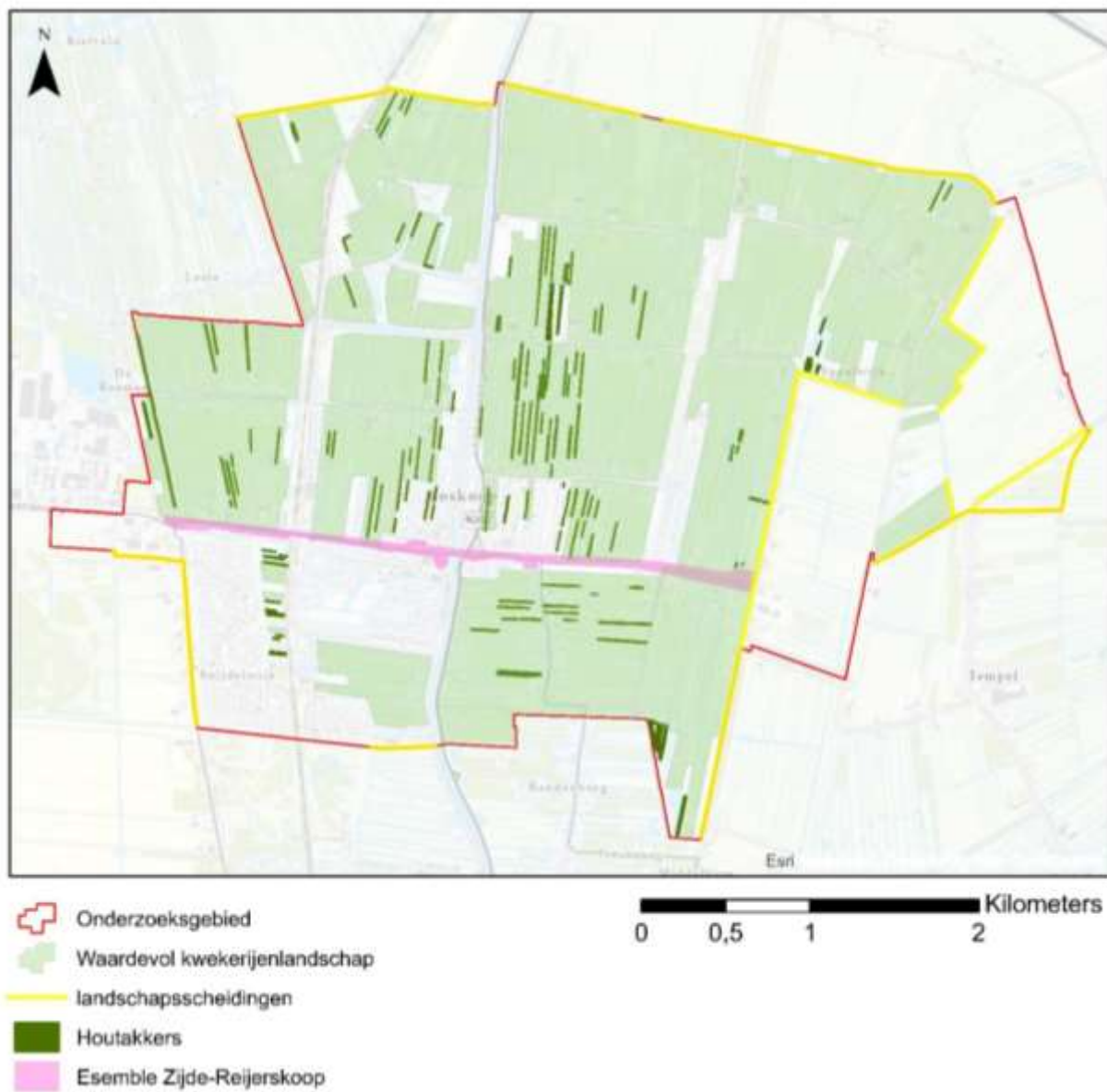
3.3.4 De lange smalle gekweekte verkavelingsstroken

Boskoop wordt vanaf de dertiende eeuw getypeerd door de tuinteelt in het gebied. De fysieke ondergrond en sociale verhoudingen in het gebied hebben ervoor gezorgd dat hier de

boomkwekerij tot bloei kwam. De export van producten, een eigen tuinbouwschool en tentoonstellingen gaven Boskoop als boomkwekerijcentrum een grote boost. Tegenwoordig vindt steeds meer verharding plaats van de percelen in de vorm van potteelt of teelt in kassen. De potteelt geeft nog enigszins hetzelfde beeld als de voorheen overheersende vollegrondsteelt in het gebied. De verharding zorgt ervoor dat regenwater sneller in het watersysteem terechtkomt. De vertragingstijd is hierdoor korter, waardoor door deze verharding sneller problemen ontstaan in de toenemende piekbuien. De verandering in het kweken van planten kan hierdoor inzicht geven in huidige wateropgaven. Het behoud van de lange smalle bekweekte verkavelingsstroken is een ontwerpogave bij een eventuele herontwikkeling in het gebied.

3.3.5 De grens tussen het landschap van Boskoop en omliggende landschappen

Wat waardevol is aan het landschap van Boskoop, is het contrast met de omliggende gebieden. Boskoop heeft door de kwekerijen een besloten groen karakter. In Figuur 3.16 is te zien waar in het onderzoeksgebied deze typische landschapsvorm, die bestaat uit lange percelen, vele waterwegen en een gesloten groen karakter, nog bestaat. Hierin zijn zowel de grootschalige kwekerijen als de kleinschalige kwekerijen meegenomen, omdat innovatie, schaalvergroting en herstructurering in een geglobaliseerde wereld onoverkomelijk zijn. Het boomkwekerijgebied van Boskoop wordt, afgezien van de droogmakerijen en verveningen, omringd door weidegebieden. Ook in Boskoop zijn nog enkele boerderijen te vinden, in bedrijf zijnde of zonder bedrijfsfunctie. Boskoop is met zijn kleinschalige besloten karakter met vele waterwegen aanzienlijk anders dan de open grazige veenontginningen en grootschaligere open verveningen en droogmakerijen rondom Boskoop. De grens tussen Alphen aan den Rijn en Boskoop is nog goed zichtbaar door de wetering die het veenlandschap en het kwekerijenlandschap scheidt. Daarnaast is een duidelijk verschil te zien tussen de hoogteligging van enerzijds Boskoop en anderzijds de aangrenzende vervening. De polder Middelburg is door zijn diepteligging duidelijk te onderscheiden van de kwekerijgronden van Boskoop. In Figuur 3.17 is dit hoogteverschil te zien op de grens tussen beide polders. De grens tussen deze polders ligt in het onderzoeksgebied en het is waardevol om deze zichtbaar te houden en maken. Hiervoor is het noodzakelijk dat de bomen langs het fietspad op de dijk, die dit zicht nu tegenhouden, lager worden gemaakt of verdwijnen. Echter, in het ontwerpplan Herinrichting Boskoop uit 1998 is juist besloten om singels te planten op de grenzen van landschappen, terwijl juist de zichtbaarheid van deze overgang het bijzondere karakter van Boskoop typeert (Centrale Landinrichtingscommissie, 1998). Het is wenselijk dat het verschil tussen de verschillende landschappen en Boskoop zichtbaar blijft en niet door schaalvergroting en intensivering verdwijnt. Het kwekerijenlandschap van Boskoop moet op waarde worden geschat op basis van de bijdrage ervan aan de ruimtelijke afwisseling met de groene oase in het gebied. Echter, een noodzaak voor de boomkwekerijsector is dat het landschap in ontwikkeling blijft en mee kan gaan met de tijd, zodat de kwekerijsector ook in de toekomst rendabel blijft. De scheidingslijnen van de verschillende landschappen zouden ondanks deze ontwikkelingen waarbaar en zichtbaar moeten blijven. Ondanks dat deze grenslijnen kunnen verschuiven door de verplaatsing, uitbreiding of verkleining van de boomkwekerij in het gebied, is het wenselijk om deze (verplaatsende) zichtlijnen zichtbaar te houden of maken. Daarnaast zou het kleinschalige slagenlandschap gestimuleerd kunnen worden om het unieke landschap te behouden en te redden van de schaalvergroting die plaatsvindt in het gebied.

Figuur 3.16: Ongeautoriseerd landschappelijk erfgoed in het onderzoeksgebied op de topografische kaart.

Figuur 3.17: Het zicht op de Polder Middelburg vanuit de Polder Boskoop (R. Woning, 2022).

3.3.6 Sierteelt in voortuinen en de houtakkers in het gebied

Houtakkers, laanbomen, sierlijke voortuinen (Figuren 3.18, 3.19 en 3.20), kassen en schuren leveren een bijdrage aan het gesloten karakter van Boskoop. In Figuur 3.16 zijn de nog aanwezige houtakkers in het onderzoeksgebied zichtbaar gemaakt. De informatie over de locaties hiervan is samengesteld aan de hand van de cultuurhistorische waardekaart van de gemeente Alphen aan den Rijn (Gemeente Alphen aan den Rijn, 2018), veldbezoeken, de functie Street view van Google Maps, luchtfoto's en de Algemene Hoogtekaart Nederland (AHN). In figuur 3.16 zijn houtwallen opgenomen die zowel oud als nieuw kunnen zijn, maar ook houtwallen waarbij een binnensloot ontbreekt, waardoor ze meer op windsingels zijn gaan lijken. Desondanks dragen alle houtakkers en windsingels bij aan het groene en besloten karakter van Boskoop. Het gesloten kwekerijenlandschap kan worden gestimuleerd door de teeltfuncties op de percelen te behouden en houtakkers te stimuleren (RRog stedenbouw en landschap, 2011). Houtakkers zijn kenmerkend voor Boskoop en waardevol voor het behoud van het gesloten karakter van Boskoop. Ze zijn nog meer waardevol als de binnensloot nog aanwezig is. In de cultuurhistorische waardekaart worden slechts een aantal van de aanwezige houtsingels in het gebied beschermd en wordt geacht dat ze van 'gemiddelde' waarde zijn. Wel hebben verschillende binnensloten volgens de cultuurhistorische waardekaart een 'zeer hoge waarde'.

Figuur 3.18: Voortuin gelegen te Laag Boskoop 144 (R. Woning, 2022).

Figuur 3.19: Voortuin gelegen te Laag Boskoop 132 (R. Woning, 2022).

Figuur 3.20: Voortuin gelegen te Halve Raak 81 (R. Woning, 2022).

3.3.7 Inbreng van inwoners

In de erfgoedsector wordt de inbreng van de bevolking steeds belangrijker. Daarom is ervoor gekozen om te onderzoeken welke kwaliteiten en karakteristieken Boskoop volgens de bewoners bezit (bijlage 7.3 toont het bevolkingsonderzoek). Het erfgoed wordt namelijk bewaard voor deze bewoners en daarom is het van belang dat zij het erfgoed in het gebied dragen. Het bevolkingsonderzoek bevat 15 ondervraagden, 9 vrouwen en 6 mannen, van verschillende leeftijden. De meerderheid van de ondervraagden had echter de pensioengerechtigde leeftijd al gepasseerd.

Naast de bestaande al beschermde elementen werden ook de slotjes, het groen, de dorpskern, de Gouwe, de bruggetjes, de bootjes, de smalle

Kenmerk	Frequentie
De boomkwekerijen	10
De talrijke slotjes	7
Het groen	6
De hefbrug	4
De gebouwen (kerken en villa's)	4
De dorpskern	2
De Gouwe	2
De <u>hoger gelegen</u> Gouwe	1
De bruggetjes	1
De bootjes	1
De watertoren	1
Het boomkwekerijmuseum	1
De huizen in landelijke stijl	1
De smalle percelen	1
De rust	1

Tabel 3.2: Genoemde karakteristieken in het bewonersonderzoek.

percelen en de rust benoemd als belangrijke kenmerken van Boskoop. Tabel 3.2 geeft de genoemde karakteristieken van Boskoop weer, met daarbij de frequentie. Uit dit onderzoek is gebleken dat de boomkwekerijen voor de meeste ondervraagden het meest typerende zijn voor Boskoop. Leegstaande percelen en woningbouw op deze percelen worden door de ondervraagden als storend voor het landschap beschouwd. Ook gaf één ondervraagde aan dat de monocultuur door de intensivering en schaalvergroting het beeld van de kwekerijen heeft veranderd. Het groen in Boskoop wordt ook beschouwd als een belangrijk kenmerk van Boskoop. Twee ondervraagden gaven aan dat het onderhoud van het groen achteruit is gegaan sinds Boskoop bij de Gemeente Alphen aan den Rijn is gaan horen. De talrijke slootjes werden ook als belangrijk kenmerk beschouwd. Eén ondervraagde gaf hierover aan: ‘Hier moet je de kikkers horen kwaken’.

Tijdens het bewonersonderzoek is gevraagd aan de ondervraagden om te reageren op een aantal aangedragen kenmerken van Boskoop. Zij konden kiezen of zij het volledig eens, eens, neutraal, oneens of volledig oneens waren met de aangedragen karakteristieken van Boskoop. In Tabel 3.3 zijn de scores weergegeven die deze karakteristieken kregen van de ondervraagden tijdens het bewonersonderzoek. Hierbij staat 5 voor volledig eens en 1 voor volledig oneens. Op een aantal aangedragen kenmerken werd wisselvallig gereageerd. Over het ensemble Zijde-Reijerskoop werd bijna volledig unaniem aangegeven dat het verkeer op deze weg het karakter van Boskoop verstoort, maar sommige ondervraagden vonden Zijde-Reijerskoop wel de ader van het dorp, waaraan kenmerkende gebouwen grenzen. Ook beschouwden veel ondervraagden de smalle verkavelingspatronen als karakteristiek, maar alleen als deze gebruikt worden als boomkwekerij. De grens tussen het landschap Boskoop en de omliggende landschappen willen veel mensen behouden, maar ook werd aangegeven dat dit niet mogelijk is door alle ontwikkelingen in het gebied. Op de sierteelt in voortuinen werd wisselvallig gereageerd. De mensen die oneens kozen deden dit vaak omdat volgens hen het onderhoud van deze tuinen de laatste tijd, vergeleken met vroeger, erg is achteruitgegaan.

	Karakteristiek	Score
1	De Gouwe en bijbehorende watergerelateerde objecten, structuren en patronen.	4,06
2	Het ensemble Zijde-Reijerskoop.	3,13
3	De verhouding tussen land en water.	4,33
4	De lange smalle verkavelingsstroken.	4,06
5	De grens tussen het landschap Boskoop en omliggende landschappen.	3,60
6	De sierteelt in voortuinen.	3,40
7	De houtakkers.	4,00

Tabel 3.3: Scores van de aangedragen karakteristieken tijdens het bewonersonderzoek.

3.4 Analyse

3.4.1 Landschappelijk erfgoed voor ruimtelijke kwaliteit

Samenvattend bepalen de eigenschappen die zijn weergegeven in Tabel 3.4 het karakter van het gebied en onderscheiden deze dit gebied van andere gebieden. Deze elementen worden in de tabel los van elkaar benoemd als bepalend voor het karakter van Boskoop, maar ze hangen allemaal met elkaar samen. Deze kernkwaliteiten bepalen de identiteit van Boskoop en zijn van belang voor de belevingswaarde van het gebied. Om de ruimtelijke kwaliteit en de daarbij horende belevingswaarde van het gebied te versterken en het karakter van het gebied te behouden, is het waardevol om deze landschappelijke kernkwaliteiten op waarde te schatten en mee te nemen in ruimtelijke ontwikkelingen in het gebied. Het is van belang dat deze kernkwaliteiten een juridische basis krijgen, zodat het voor burgers en andere partijen bindend wordt om rekening te houden hiermee. Om de ruimtelijke kwaliteit en de daarbij horende belevingswaarde en identiteit van het gebied te waarborgen, is het noodzakelijk dat het HHR in het dagelijkse werk en in de voorbereiding van projecten rekening houdt met deze kernkwaliteiten.

	<i>Bepalen het karakter van het gebied</i>	<i>Omschrijving</i>
1	De Gouwe en bijbehorende watergerelateerde objecten, structuren en patronen.	Het landschap van Boskoop is bepaald door de ligging aan de Gouwe. De Gouwe doorkruist Boskoop en vormde in het verleden de levensader van het dorp. De relatie tussen deze hoog liggende rivier en de lage polder heeft gezorgd voor watergerelateerde objecten, structuren en patronen die het verhaal van het landschap vertellen.
2	Het ensemble Zijde-Reijerskoop	De weg Zijde-Reijerskoop heeft een duidelijke verbinding met het omliggende landschap. Samen met monumenten, andere toonaangevende woonhuizen en villa's en laanbomen vormt de weg een belangrijke component. Het gehele ensemble is het resultaat van het omliggende landschap en is als ensemble van waarde voor het landschap van Boskoop. Daarbij is de weg Zijde-Reijerskoop de scheiding tussen de twee ontginningsrichtingen in het gebied.
3	De verhouding tussen land en water	Boskoop is een waterrijk landschap dat is ontstaan door de veenontginningen en dat verder verdicht is door de opkomst van kwekers in het gebied. De watergangen zijn essentiële onderdelen van het landschap die behouden moeten worden om het karakter van Boskoop in stand te houden. De verhouding tussen het water en het land in Boskoop kan verklaren waarom en waar wateroverlast in het gebied voorkomt.
4	De lange smalle verkavelingsstroken met daarop een boomkwekerij	Het lange smalle verkavelingspatroon is ontstaan tijdens de ontginning van het veengebied. Vanouds hadden kwekers relatief weinig grond nodig voor een rendabele kwekerij. Hierdoor zijn de percelen nog smaller geworden. De zeer smalle kavels zijn typerend voor het kleinschalige karakter van het boomkwekerijenlandschap van Boskoop. De bewoners waarderen de lange smalle verkavelingsstroken het meest als deze gebruikt worden voor de boomkwekerij.

		De verandering van bekweekte percelen in veelal percelen met kassen of verharding kan inzicht geven in de veranderende waterkwaliteit en waterkwantiteit in het gebied.
5	De grens tussen het landschap Boskoop en de omliggende landschappen	Het kleinschalige gesloten kwekerijenlandschap van Boskoop is onderscheidend in een gebied met veelal veenweide landschappen, droogmakerijen en verveningen. De grenzen tussen de verschillende landschappen en het landschap van Boskoop zouden zichtbaar moeten zijn om de ruimtelijke afwisseling, waarvoor het landschap van Boskoop zorgt, te behouden.
6	De sierteelt in voortuinen.	De sierteelt is bepalend geweest voor het ontstaan van het cultuurland in Boskoop en draagt bij aan het gesloten karakter dat het landschap van Boskoop onderscheidt van de omliggende landschappen. De voortuinen, die zijn beplant met sierteelt, helpen het gebied om zichzelf te onderscheiden en vormen het verkoopplaatje van de kweker.
7	De houtakkers	Houtakkers zijn percelen die zijn beplant met wilgen-, essen- of elzenhakhout om de boomkwekerijen te beschermen tegen wind. Ze dragen bij aan het gesloten karakter van het landschap en zijn typerend voor het boomkwekerijenlandschap van Boskoop.

Tabel 3.4: Tabel met daarin de waardevolle elementen, structuren, patronen en gebruiken die het karakter van Boskoop onderscheiden van de omgeving.

3.4.2 Landschappelijk erfgoed als inzicht voor wateropgave

De kernkwaliteiten en het aangewezen erfgoed hangen met elkaar samen en zijn ontstaan uit de fysische geografie van het gebied en/of belangrijke ontwikkelingen in het cultuurlandschap. De kernkwaliteiten en de daarbij horende landschapsgeschiedenis vertellen over het historische gebruik van het gebied, wat inzichten kan geven in huidige opgaven. Veel sloten, die zijn ontstaan door de veenontginning en die verdicht zijn door de boomkwekerijen in het gebied, zijn in de afgelopen jaren gedempt. Daarnaast wordt in plaats van de vollegrondsteelt veel meer geteeld in potten of kassen. Deze verhardingen zorgen voor minder wateropslag en een versnelde afstroom van water. Inzicht in de veranderende verhouding tussen water en land, in de veranderende teelt, in de ondergrond en in het daarop aangepaste historische gebruik kunnen een verklaring vormen voor de huidige waterproblematiek. Het historische gebruik van gebieden, wat het landschappelijk erfgoed weerspiegelt, is vaak meer gericht op de mogelijkheden en grenzen van het watersysteem, waardoor dit historische gebruik meer klimaatbestendig was dan het huidige gebruik. Zo waren er in het verleden meer sloten en een wetering om het water in Boskoop op te vangen en af te voeren. Het historische gebruik kan hierdoor inzicht geven in de grenzen van het watersysteem, op basis waarvan het HHR kan handelen.

3.4.3 Landschappelijk erfgoed binnen het HHR

In Boskoop vinden meerdere wateropgaven plaats waar het HHR verantwoordelijk voor is. Door de gevolgen van klimaatverandering en het huidige landgebruik hebben mensen steeds meer last van wateroverlast. Het watersysteem van Boskoop moet genoeg schoon en zoet water

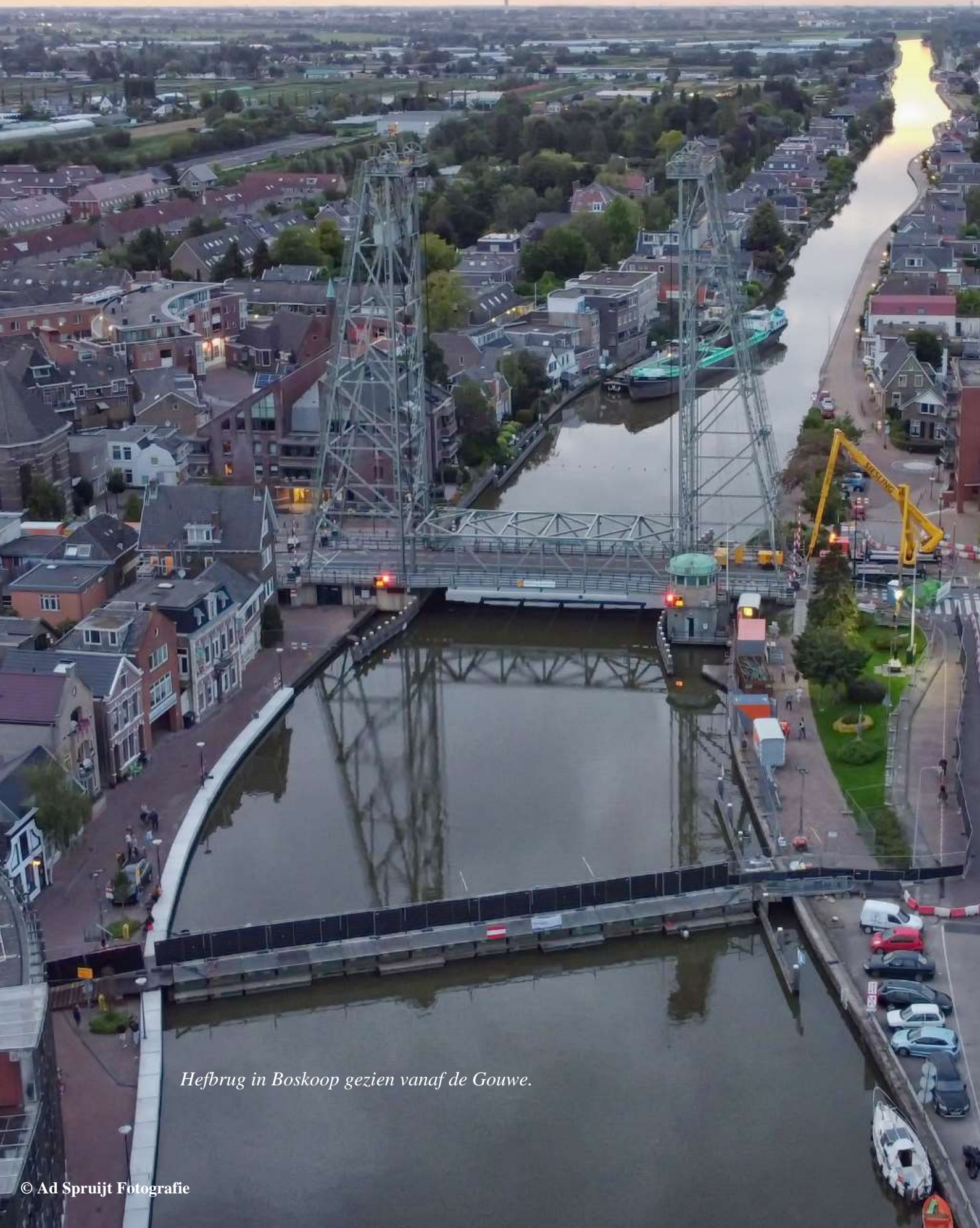
bevatten voor het bestaan van de boomkwekerijen in het gebied. Meer over de huidige (water)opgaven in Boskoop is te vinden in paragraaf 1.3.1. In het dagelijkse werk van het HHR is het bovengenoemde landschappelijk erfgoed, uitzonderingen daargelaten, zelden in gevaar. Een uitzonderlijk voorbeeld waarbij het landschappelijk erfgoed in gevaar zou komen is als teveel zout water vanuit de Gouwe in het watersysteem van Boskoop komt en de tuinteelt verstoort raakt. Bij projecten die in het gebied plaatsvinden, zoals het aanwijzen van overloopgebieden en het verbeteren of versterken van de dijken, kan het landschappelijk erfgoed in het gebied wel geschaad worden. Het overloopgebied of de verbreding van de dijk kan bijvoorbeeld de historische verkaveling verstoren of aantasten. Om dit te voorkomen, moet het HHR regels opstellen over hoe het omgaat met dit erfgoed. Zoals hierboven besproken kunnen het landschappelijk erfgoed, het (historische) gebruik en de ondergrond inzicht geven in de problemen in het gebied. Als bij projecten en dagelijks beheer vanuit de ondergrond en het (historische) gebruik naar problemen wordt gekeken, dan kan het HHR wellicht beredeneren waarom deze problemen waar voorkomen, inzien hoe deze problemen zijn ontstaan en leren van hoe deze problemen in het verleden zijn opgelost.

3.5 Conclusie

Het doel van het onderzoek naar het bestaande landschappelijk erfgoed in Boskoop is om een schatting te geven van of zich landschappelijk erfgoed in het beheergebied van het HHR bevindt. Aangezien het onderzoeksgebied een grote hoeveelheid kernkwaliteiten bevat naast het erfgoed dat beschermd wordt door het Rijk en de gemeente, kan geconcludeerd worden dat het beheergebied van het HHR rijk is aan landschappelijk erfgoed. Hierbij is in een waterland als Nederland sprake van een sterke relatie met het waterschap. Beleid voor dit landschappelijk erfgoed kan:

1. voorkomen dat landschappelijk erfgoed wordt geschaad in projecten van het HHR;
2. rekening houden met landschappelijk erfgoed tijdens projecten, waardoor het mogelijk wordt om te leren van het landschappelijk erfgoed en de landschapsgeschiedenis van een gebied.

4. Beleid

Hefbrug in Boskoop gezien vanaf de Gouwe.

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt onderzocht waar de verantwoordelijkheid ligt voor landschappelijk erfgoed. Daarna wordt in kaart gebracht wat voor beleid andere waterschappen hebben voor erfgoed en hoe dit in praktijk werkt. Vervolgens wordt vastgesteld of binnen het HHR behoefte is aan beleid voor landschappelijk erfgoed.

4.2 Verantwoordelijkheid voor het beheer en behoud van landschappelijk erfgoed

4.2.1 Genomen verantwoordelijkheid voor het beheer en behoud van landschappelijk erfgoed

Unesco is de culturele organisatie van de Verenigde Naties, die zich ervoor inzet om erfgoed wereldwijd te beschermen. Het Unesco Werelderfgoedverdrag uit 1972 heeft als doel om werelderfgoed te bewaren voor toekomstige generaties. Unesco-werelderfgoed is cultureel en/of natuurlijk erfgoed van unieke en universele waarde voor de mensheid. De selectiecriteria om te bepalen of iets werelderfgoed is zijn als volgt:

1. creatief meesterwerk;
2. uiting van culturele waarden;
3. visualiseert een (verdwenen) beschaving;
4. voorbeeld van de menselijke geschiedenis;
5. traditionele nederzetting of land- of zeegebruik;
6. cultuurlandschappen;
7. ongeëvenaard natuurfenomeen of -gebied;
8. laat belangrijke fases in de geschiedenis van de aarde zien;
9. voorbeeld van ecologische of biologische processen;
10. belangrijk voor het behoud van biodiversiteit.

Om beschermd te worden door Unesco moet erfgoed uniek en van universele waarde zijn en moet rekening worden gehouden met de geologische verspreiding. Hierdoor komt veel landschappelijk erfgoed dat meer verspreid is, vaker voorkomt, zich op kleinere schaal afspeelt en/of alleen van belang is voor een kleinere groep niet in aanmerking voor bescherming (Stichting Werelderfgoed & Nederlandse Unesco Commissie, 2022). Naast werelderfgoed worden ook geoparken en immaterieel erfgoed beschermd. Unesco-geoparken zijn gebieden waarin geologische erfgoed en landschappen van internationale waarde worden beheerd (Nederlandse Unesco Commissie, g.d.). Deze Unesco-geoparken omvatten hierdoor alleen de component gebieden uit landschappelijk erfgoed en bevatten niet objecten, structuren en patronen.

Het Rijk heeft puntlocaties en contouren van monumenten in Nederland aangewezen als beschermde monumenten. De RCE wijst namens de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap rijksmonumenten aan, verleent subsidie voor restauratie en onderhoud, houdt het Rijksmonumentenregister bij en adviseert gemeentes bij ingrijpende wijzigingen van rijksmonumenten. Een monument dat is ingeschreven in het Rijksmonumentenregister heeft een beschermde status (Overheid.nl, 2022; RCE, g.d.e.). Om beter inzicht te krijgen in hoe erfgoed wordt bepaald en aangewezen, heb ik gesproken met Gertjan de Boer, de adviseur Erfgoed en Klimaat bij de RCE. Bij de RCE is besloten dat minder nieuwe monumenten worden aangewezen als rijksmonumenten. De RCE streeft ernaar om het aanwijzen van erfgoed meer bij de eigenaren van het erfgoed te leggen, oftewel de bewoners. Volgens Gertjan kan namelijk alleen gestreefd worden naar het behoud van erfgoed als de bewoners dit besluit dragen. De bewoners beslissen en de experts nemen een stap terug. Dit wordt ‘democratisering van het erfgoeddiscours’ genoemd. Deze keuze van de RCE is genomen naar aanleiding van het

Verdrag van Faro van de Europese Unie, waarin staat dat erfgoed wordt behouden voor bewoners en dat zij daarom ook de waarde van bepaalde elementen moeten bepalen. Hij gaf aan dat de verantwoordelijkheid van erfgoed en cultuurgoederen van de Staat al langer bij alle overheden ligt, maar dat dit in de Erfgoedwet pas is uitgeschreven (artikel 2.1 In goede staat houden, artikel 2.2 Toegankelijkheid en artikel 2.3. Veilig stellen). Ieder overheidsorgaan moet hierdoor de verantwoordelijkheid op zich nemen voor het erfgoed dat de Staat heeft betiteld als zijn eigendom, maar ook voor andere rijksmonumenten die worden beïnvloed door activiteiten van dit overheidsorgaan (artikel 2.3 Veilig stellen van de Erfgoedwet). Voor de RCE is het moeilijker om landschappelijk erfgoed te behouden, volgens Gertjan de Boer. Hij gaf aan dat het enige constante in het landschap verandering is. Wel worden bepaalde elementen als waardevol beschouwd en worden daarom beschermd. Hierdoor zijn rijksmonumenten voornamelijk objecten.

Gemeentes wijzen in Nederland ook gemeentelijke monumenten aan. Deze monumenten zijn vaak niet van nationale betekenis, maar wel van plaatselijk of regionaal belang. Een gemeentelijk monument is een bouwwerk, archeologische vindplaats of landschappelijke structuur die vanwege zijn schoonheid, betekenis voor de wetenschap, cultuurhistorische waarde en/of architectonische waarde is aangewezen. Onder de cultuurhistorische waarde valt onder andere het belang van het monument als bijzondere uitdrukking van een geografisch, landschappelijk en/of historisch ruimtelijke ontwikkeling en het belang van het monument in relatie tot de structurele en/of visuele gaafheid van de dorps- of landschappelijke omgeving. Het is aan de gemeentes om monumenten aan te wijzen. Sommige gemeentes geven de gelegenheid om monumenten aan te dragen. Het verschilt hierdoor per gemeente hoeveel gemeentelijke monumenten er zijn en of de focus ligt op bouwwerken, archeologische vindplaatsen en/of landschappelijke structuren. Voorafgaand aan de ingang van de Omgevingswet (die is uitgelegd in paragraaf 4.2.3.) kan het zo zijn dat een gemeente geen enkel gemeentelijk monument heeft aangewezen. In de beleidsregel Selectiecriteria gemeentelijke monumenten uit 2019 wordt veelal gesproken over een object of complex als het gaat over een monument, waardoor (onbedoeld) de focus niet ligt op patronen of structuren. Ook bevindt de belevingswaarde van de monumenten in het landschap zich niet in de waarderingmatrix op basis waarvan de monumenten worden beoordeeld (Overheid.nl, 2019).

4.2.2 Verantwoordelijkheid voor het beheer en behoud van landschappelijk erfgoed

Erfgoed is een collectief goed en wordt bewaard voor bewoners. Dit maakt dat het bewaren van dit erfgoed ook een collectieve verantwoordelijkheid is (Halbertsma & Kuipers, 2014). Conijn en Van Hout (2022) stellen in hun rapport 'Eindrapport meerwaarde van cultuurhistorie in de waterpraktijk', dat ze hebben geschreven in opdracht van de RCE en STOWA, dat cultuurhistorie een verantwoordelijkheid is van alle overheden en daardoor ook van waterschappen. Landschap is voor het Rijk nooit een sterke beleidssector geweest in het ruimtelijk beleid. De oorzaak hiervan is volgens Van Dam, Pols en Elzenga (2019) dat het landschap moeilijk om te definiëren is en daardoor moeilijk om af te bakenen. Landschappen zijn opgebouwd uit historisch gelaagde patronen, structuren en elementen die gebieden karakteriseren. Elementen die cultuurhistorisch, archeologisch of aardkundig van waarde zijn kunnen eenvoudiger worden beschermd, doordat deze een vaste locatie hebben, de waarde kan worden beschreven en ze via omgevingsverordeningen worden beschermd. Bescherming van patronen en structuren is moeilijker, omdat deze voorkomen op een grotere schaal. Deze grotere gebieden kunnen moeilijker op 'slot', doordat een landschap dynamisch is. In landschappen moeten ontwikkelingen plaatsvinden, maar deze ontwikkelingen moeten niet de waarde van het

landschap verminderen. Door dit dilemma is landschapsbeleid nooit goed van de grond gekomen (Van Dam, Pols, & Elzenga, 2019).

Volgens Dekker (2019) is samenhangend beleid op alle overheidsniveaus nodig om het landschap te beschermen, maar ook om ruimtelijke kwaliteit te ontwikkelen. Samenwerking tussen het Rijk, provincies, gemeentes, waterschappen, natuurorganisaties, boeren en economische sectoren is nodig om de kwaliteit van de leefomgeving te behouden en te verbeteren. Met oog op de huidige opgaves, die het landschap ingrijpend veranderen, is deze samenwerking nog noodzakelijker geworden. Echter, sturing van de overheid op het behoud van het landschap en de samenwerking van verschillende partijen ontbreekt, terwijl dit wel nodig is om de kwaliteit en de waarde van de Nederlandse landschappen te behouden (Natuurmonumenten & Landschappen NL, 2021). Als het landschap niet op een goede manier wordt betrokken bij de grote ruimtelijke opgave, doordat het Rijk dit onvoldoende coördineert, dan kunnen noodzakelijke veranderingen voor huidige en toekomstige opgaven niet of moeilijker gerealiseerd worden (Raad voor de leefomgeving en infrastructuur, 2016). Als het landschap niet genoeg wordt meegenomen, dan kan weerstand ontstaan tegen aanpassingen of kunnen problemen optreden die voorkomen hadden kunnen worden als het landschap was geïntegreerd in het planproces.

4.2.3 Verantwoordelijkheid voor landschappelijk erfgoed voor het waterschap

Op 1 juli 2023 gaat de Omgevingswet in. Deze wet moet zorgen voor goede zorg voor de fysieke leefomgeving. De fysieke leefomgeving omvat volgens deze wet landschappen, cultureel erfgoed, watersystemen, water, bodem, lucht, natuur, bouwwerken, infrastructuur en werelderfgoed. Voor iedereen, zowel overheden, bedrijven als burgers, geldt een zorgplicht voor het landschap. Iedereen die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat zijn activiteit nadelige gevolgen kan hebben voor de fysieke leefomgeving is verplicht om:

1. alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevraagd om die gevolgen te voorkomen;
2. voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, ze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken;
3. als die gevolgen onvoldoende kunnen worden beperkt, die activiteit achterwege te laten voor zover dat redelijkerwijs van hem kan worden gevraagd.

De bovenstaande voorschriften uit artikel 1.7 (activiteit met nadelige gevolgen) van de Omgevingswet verplichten het waterschap om voorafgaand aan projecten na te denken over de nadelige gevolgen voor de fysieke leefomgeving, wat erfgoed en landschap omvat. Het waterschap moet proberen om deze nadelige gevolgen zoveel mogelijk te voorkomen. Als gevolgen voor de fysieke leefomgeving worden in ieder geval de gevolgen aangemerkt die kunnen voortvloeien uit het wijzigen van onderdelen van de fysieke leefomgeving of het gebruik daarvan en het nalaten van activiteiten. In artikel 2.5 van de Omgevingswet wordt gesteld dat het algemeen bestuur van het waterschap een waterschapverordening moet vaststellen, waarin regels over de fysieke leefomgeving zijn opgenomen (Ministerie van Infrastructuur en Milieu, 2016). Als de Omgevingswet intreedt, wordt verwacht dat ook het waterschap binnen zijn bevoegdheden verantwoordelijkheid neemt voor het landschap. De omgevingskwaliteit wordt tot nu toe niet getoetst aan vastgelegde normen, maar moet tot stand komen tijdens het proces van ontwikkelingen in de omgeving (Dekker, 2019). Waterschappen hebben vanouds een grote rol gespeeld in de vorming van het Nederlandse landschap en daardoor de omgeving. Dit is terug te vinden in allerlei waterstaatkundige werken en

landschappelijke structuren. Deze kunstwerken en structuren zijn vaak al honderden jaren aanwezig in het landschap. In huidige opgaven, zoals de klimaatadaptatie en waterveiligheid, de energietransitie, de transities in de landbouw en het landelijk gebied en de woningbouwopgave, spelen waterschappen een rol. Wanneer het waterschap deze opgave aangaat, dan kan het de kennis, kansen en verbindende kracht van het landschap benutten. Het landschap biedt kansen om gericht en integraal om te gaan met de omgeving. Het waterschap kan zich afvragen of ingrepen in dit landschap moeten plaatsvinden, waar deze ingrepen moeten gebeuren en hoe deze ingrepen het beste in het landschap passen (Waterschap Drents Overijsselse Delta, 2019). Zo kan het waterschap bijdragen aan de goede zorg voor het landschap en de kwaliteit van de leefomgeving, zoals die is omschreven in de Omgevingswet.

4.2.4 Analyse verantwoordelijkheid voor het beheer en behoud van landschappelijk erfgoed

Het waterschap krijgt als overheid steeds meer de verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor de fysieke leefomgeving. Het waterschap is al verplicht om erfgoed betiteld door andere overheden te onderhouden als deze in eigendom zijn en mag aan al dit erfgoed geen schade brengen. Als het HHR zorg wil dragen voor het landschap en het erfgoed is het aan te raden, het landschappelijk erfgoed, mee te nemen in de werkpraktijk.

Met de komst van de omgevingswet in januari 2023 wordt de zorg dragen voor de fysieke leefomgeving (omvat erfgoed en landschap) verplicht. Het waterschap moet volgens artikel 2.5 van de omgevingswet één waterschapsverordening vast stellen, waarin regels over de fysieke leefomgeving zijn opgenomen. Nadelige gevolgen aan de fysieke leefomgeving als resultaat van de werkpraktijk van het HHR moeten met de komst van de omgevingswet wettelijk zoveel mogelijk worden voorkomen. Het beleid van de gemeentes ten aanzien van erfgoed moet gevolgd worden, maar het waterschap moet ook zijn eigen keuzes ten aanzien van ingrijpen in de fysieke leefomgeving kunnen weerleggen.

Waterschappen zijn met de ingang van de Omgevingswet (mede) ervoor verantwoordelijk om zorg te dragen voor het landschap en het erfgoed. Om deze verantwoordelijkheid te nemen, is een aanbeveling dat het HHR vaststelt hoe om moet worden gegaan met landschappelijk erfgoed. Hiervoor moet het HHR weten wat er is aan landschappelijk erfgoed in het gebied van het HHR, door middel van een inventarisatie. Na deze inventarisatie kan het HHR besluiten om zelf beleid te maken of het erfgoed aan te dragen bij gemeentes. Door zelf beleid te maken, is het HHR niet afhankelijk van de gemeentes voor het aanwijzen van erfgoed en is het HHR niet verplicht om het beleid van de gemeentes op te volgen. Echter, zelf beleid opstellen kost wel meer geld, doordat er iemand moet zijn met kennis van het erfgoed, er geld moet zijn om in projecten rekening te houden met dit erfgoed en er geld moet zijn om dit erfgoed te onderhouden.

Het erfgoed dat een waterschap heeft aangewezen heeft geen juridische basis en heeft daarom geen gevolgen voor andere partijen, behalve als het beleid voor erfgoed is opgenomen in de waterschapsverordening. Het waterschap kan bij (sommige) gemeente, zoals gebleken is bij de gemeente Alphen aan den Rijn, erfgoed aandragen zodat het wel een monumentenstatus kan bemachtigen en juridisch kan worden beschermd. Maar het is (vaak) verschillend wanneer de periode is wanneer je dit kunt aandragen. Ook ligt de keuze of het aangedragen als erfgoed wordt beschouwd bij de gemeente. Door andere waterschappen is aangegeven dat het gewenst is dat erfgoed betiteld door het waterschap ook juridische verplichtingen met zich mee brengt.

4.2.5 **Conclusie verantwoordelijkheid voor het beheer en behoud van landschappelijk erfgoed**
 Het waterschap krijgt met de ‘democratisering van het erfgoeddiscours’ steeds meer de mogelijkheid en verantwoordelijkheid om zelf erfgoed aan te wijzen. Echter, wordt de verantwoordelijkheid voor het zorgen voor dit erfgoed en het landschap met de komst van de Omgevingswet ook een verantwoordelijkheid van het HHR als overheid, maar ook als bewoner en gebruiker van het landschap. Het waterschap moet zijn werkzaamheden in de fysieke leefomgeving kunnen verantwoorden. Het is aanbevolen dat het HHR beleid maakt voor landschappelijk erfgoed om de verantwoordelijkheid voor het erfgoed en landschap te nemen en keuzes die worden gemaakt in de werkpraktijk die een effect hebben op dit erfgoed en landschap te kunnen onderbouwen.

Voor beleid van landschappelijk erfgoed zijn de volgende aspecten nodig:

1. een inventarisatie van al het landschappelijk erfgoed in het beheergebied met de waarde van dit erfgoed;
2. budget voor landschappelijk erfgoed.

4.3 **Beleid van andere waterschappen ten aanzien van landschappelijk erfgoed**

In dit hoofdstuk wordt in hoofdlijnen weergegeven of andere waterschappen beleid hebben ten opzichte van landschappelijk erfgoed en wat van dit beleid geleerd kan worden. Hiervoor zijn systematische interviews gehouden met werknemers van waterschappen die beleid hebben voor landschappelijk erfgoed of water(schaps)erfgoed. Als water(schaps)erfgoed wordt soms ook landschappelijk erfgoed aangewezen. Elk interview had een vaste structuur en bestond uit vijf hoofdvragen, waarop verduidelijkingsvragen konden volgen. De uitwerkingen van deze interviews, aangevuld met informatie uit beleidsstukken, zijn per waterschap te vinden in bijlage 7.1. Deze uitwerkingen (bijlage 7.1) geven ook in hoofdlijnen weer hoe het beleid is vormgegeven. Tabel 4.1 bevat een overzicht van de geïnterviewde personen, het desbetreffende waterschap, de functie van de geïnterviewde en het erfgoed waarop het beleid gericht is.

	<i>Waterschap</i>	<i>Functie</i>	<i>Naam</i>	<i>Beleid</i>
1	Noorderzijlvest	Beleidsadviseur Ruimte en water	Leendert Visser	Beleid voor landschappelijk erfgoed.
2	Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier	Adviseur Watererfgoed	Ingrid Oud	Beleid voor waterschapserfgoed.
3	Waterschap Drents Overijsselse Delta	Adviseur Erfgoed en ruimtelijke kwaliteit	Hermine der Nederlanden	Beleid voor waterschapserfgoed en ruimtelijke kwaliteit.
4	Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden	Beheerder Kunstwerken en cultuurhistorie	Remco Lots	Beleid voor watererfgoed.
5	Waternet	Programma- adviseur/ projectleider Cultuurhistorie en recreatie	Anne Schopman	Beleid voor cultuurhistorie, landschap en recreatie.

Tabel 4.1: De geïnterviewde personen per waterschap en het desbetreffende beleid.

4.3.1 Overeenkomsten en verschillen ten aanzien van beleid voor landschappelijk erfgoed bij verschillende waterschappen

Alle waterschappen die zijn geïnterviewd bevinden zich in de beginfase met het ontwikkelen en/of het uitvoeren van beleid voor landschappelijk erfgoed. Het beleid voor erfgoed is bij al deze waterschappen niet voortgekomen uit (juridische) verplichtingen, maar uit het verantwoordelijkheidsgevoel en/of de interesses van de medewerkers van de waterschappen.

Alleen het waterschap Noorderzijlvest heeft in zijn beleid specifiek landschappelijk erfgoed opgenomen. De andere waterschappen richten zich tot nu toe alleen op watererfgoed of waterschapserfgoed. Desondanks hebben deze waterschappen wel behoefte aan landschappelijk erfgoed, omdat zij ervaren dat erfgoed ontbreekt dat wel relevant is voor het waterschap. De reden dat bij zoveel waterschappen nog geen landschappelijk erfgoed is geïnventariseerd, is dat zij geen interne medewerkers hebben met kennis hierover en/of niet de tijd hebben voor deze inventarisatie, omdat deze niet in hun werktaken past. Hierdoor wordt bij veel waterschappen met beleid voor erfgoed alleen nog het erfgoed gerelateerd aan het waterschap beschermd. Alleen het waterschap WDO Delta heeft iemand in dienst die zich bezig houdt met het landschap versterken binnen projecten. Deze medewerker is hierdoor bezig met ruimtelijke kwaliteit, maar deze aanstelling is tijdelijk. Deze functie is ontstaan doordat WDO Delta beleid voor waterschapserfgoed heeft gekoppeld aan het beleid voor ruimtelijke kwaliteit. De visie hiervan is dat erfgoed het landschap kan versterken en dus in contact staat met ruimtelijke kwaliteit. Het beleid heeft dus ook als ambitie om met het erfgoed, het landschap te versterken.

Of het beleid voor landschappelijk of water(schaps)erfgoed wordt uitgevoerd, is bij alle geïnterviewde waterschappen nog steeds afhankelijk van de projectleiders en/of omgevingsmanagers. Het is daarom belangrijk dat juist onder deze werknemers sprake is van draagvlak voor het beleid. In een gesprek met mij gaf Mirjam de Boer, een voormalige trainee bij Wetterskip Fryslân en afgestudeerde landschapshistoricus, aan wat zij zou doen in deze situatie. Ze gaf aan dat zij zou beginnen met het overtuigen van de uitvoerders van de werkzaamheden als zij landschap en cultuurhistorie mocht integreren in de werkpraktijk van het Wetterskip Fryslân.

Alle waterschappen zijn in het bezit van een inventarisatie van het landschappelijke en/of water(schaps)erfgoed in het beheergebied. Echter, bij het waterschap de Stichtse Rijnlanden, Waternet en het WDO Delta is deze inventarisatie verouderd. De inventarisatie kan naast het erfgoed in bezit van het waterschap ook gaan over erfgoed dat in het bezit is van andere partijen. Dit is per waterschap verschillend.

Voor erfgoed is vaak relatief eenvoudig een budget te genereren als het samengaat met een lopend project. Alleen bij Waternet is een budget vastgesteld en daarnaast is WDO Delta ermee bezig om ook buiten projecten geld uit te geven aan erfgoed.

Alle bovenstaande waterschappen geven aan dat er dankzij het beleid meer draagvlak is voor projecten van het waterschap, dat er een positiever beeld is van het waterschap en dat er meer kennis is over wat het waterschap doet. Ook ervaren de waterschappen dat cultuurhistorie meenemen zorgt voor koppelkansen, meestal voor recreatie en/of ruimtelijke kwaliteit. Het erfgoed onderhouden en zichtbaar maken en het verhaal vertellen van dit erfgoed zorgt voor toerisme en een verhoogde belevingswaarde van het erfgoed en/of de omgeving van het erfgoed. Ook worden door de inventarisatie en kennis van het erfgoed in het beheergebied weer elementen in gebruik genomen. Alle geïnterviewde waterschappen hadden geen voorbeeld van

hoe kennis gehaald kon worden uit het erfgoed. Echter, Anne Schopman van Waternet gaf wel aan dat het kennen en begrijpen van het landschap het eenvoudiger maakt om tot oplossingen te komen, zoals het in hergebruik nemen van waterbergingsplekken. Bij het WDO Delta zorgt het beleid voor waterschapserfgoed en ruimtelijke kwaliteit voor een beter integraal ontwerp, waarin zowel erfgoed als het landschap wordt meegenomen.

4.3.2 Analyse beleid van andere waterschappen

Hiervoor is een inventarisatie nodig, die gemaakt wordt door een deskundige op het gebied van landschap. Voordat deze inventarisatie gemaakt wordt, moet binnen het HHR worden besloten welk erfgoed moet worden geïnventariseerd: al het erfgoed in het gebied, erfgoed met een waterverhaal en/of erfgoed met een waterschapsverhaal. Beleid voor landschappelijk erfgoed moet gedragen worden door de werknemers van het waterschap, om ervoor te zorgen dat zij het beleid ook uitvoeren. Een alternatief is dat er iemand is die de werknemers kan controleren. Bij andere waterschappen valt op dat beleid of een visie is opgesteld, maar dat dit beleid of deze visie door een gebrek aan kennis en tijd, oftewel budget, niet (volledig) wordt nageleefd of dat niet kan worden gecontroleerd of dit beleid ook wordt nageleefd. In de praktijk blijkt dat andere waterschappen die beleid hebben voor water(schaps)erfgoed en/of landschappelijk erfgoed, behoefte hebben aan een interne medewerker die kennis heeft over het landschap en landschappelijk erfgoed. Dit is nodig om de visie of het beleid te kunnen naleven. Om goede invulling te kunnen geven aan beleid voor landschappelijk erfgoed, is het daardoor nodig dat er budget is voor (landschappelijk) erfgoed buiten projecten om en dat iemand intern kennis heeft over landschappelijk erfgoed.

Waterschappen zien landschappelijk erfgoed nu nog vaak los van ruimtelijke kwaliteit en/of landschappelijke inpassing, waardoor het beleid alsnog vaak gericht is op objecten of kunstwerken. Beleid dat los van ruimtelijke kwaliteit of landschappelijke inpassing gericht is op erfgoed, richt zich voornamelijk op het beschermen van het erfgoed.

Beleid voor erfgoed resulteert in een aantal kansen voor het waterschap. Het meenemen van erfgoed in projecten zorgt voor binding en begrip van de inwonenden voor het waterschap. Met dit beleid kan het erfgoed (soms) onderhouden worden. Echter, per waterschap verschilt het of hier buiten projecten om budget voor is. Als het erfgoed meegenomen wordt in projecten, dan wordt het volgens alle gesproken waterschappen wel eenvoudiger om budget vrij te maken om het erfgoed te onderhouden. Het erfgoed kan zorgen voor koppelkansen. Dit werkt het meest effectief bij erfgoed en recreatie. Door erfgoed zichtbaar en recreëerbaar te maken, wordt de belevingswaarde en daarmee de ruimtelijke kwaliteit van het erfgoed en de omliggende omgeving bevorderd. Door meer inzicht te krijgen in het erfgoed dat in het beheergebied aanwezig is, ontstaat verder vaker het idee om het erfgoed opnieuw een functie te geven. Als erfgoed een functie heeft, wordt het ook weer eenvoudiger om te onderhouden. Wanneer erfgoed wordt gecombineerd met ruimtelijke kwaliteit, kan een beter integraal ontwerp tot stand komen, wat het landschap en het erfgoed versterkt.

4.3.3 Conclusie

Beleid voor landschappelijk erfgoed kan het volgende met zich meebrengen:

1. een betere landschappelijke inpassing van projecten;
2. een beter integraal ontwerp van projecten;
3. de mogelijkheid om met het landschappelijk erfgoed het verhaal van het waterschap te onderbouwen;

4. meer draagvlak voor het waterschap;
5. ingelanden die een positiever beeld van het waterschap hebben;
6. het hergebruik van erfgoed;
7. koppelkansen die mogelijk worden door erfgoed (voornamelijk voor de ruimtelijke kwaliteit en recreatie).

Voor beleid van landschappelijk erfgoed zijn de volgende aspecten nodig:

3. een inventarisatie van al het landschappelijk erfgoed in het beheergebied met de waarde van dit erfgoed;
4. kaders voor het erfgoed dat moet worden opgenomen in deze inventarisatie;
5. budget voor landschappelijk erfgoed;
6. een aanstelling binnen het waterschap voor iemand met kennis over landschapsgeschiedenis.

Eventueel beleid voor landschappelijk erfgoed kan gericht zijn op drie ambitieniveaus:

- 1) Het HHR houdt in projecten rekening met het erfgoed uit het erfgoedloket.
- 2) Het HHR houdt in projecten rekening met het erfgoed uit het erfgoedloket en maakt projecten landschappelijk inpasbaar.
- 3) Het HHR beschermt en versterkt het erfgoed en het landschap.

6.4 Behoeftte voor aanvullend beleid binnen het beheergebied van Rijnland voor landschappelijk erfgoed.

In dit hoofdstuk wordt in hoofdlijnen aangegeven welke behoeften de dijkgraaf en werknemers van het HHR hebben voor beleid voor landschappelijk erfgoed. In Tabel 7.6 (bijlage 7.2), worden de resultaten weergegeven van interviews met de dijkgraaf en werknemers van het HHR. Daarbij is vermeld welke functie zij uitoefenen binnen het HHR.

6.4.1 Analyse behoefte aan beleid voor landschappelijk erfgoed binnen het HHR

Het erfgoedbeheer is bezig met het opzetten van een erfgoedloket, waarin landschappelijk erfgoed wordt meegenomen. Landschappelijk erfgoed wordt opgenomen in dit erfgoedloket, mede door het verzoek van de Dijkgraaf om dit te doen. Als een erfgoedloket is opgericht, moet er wel duidelijkheid zijn over hoe met het erfgoed moet worden omgegaan. De dijkgraaf en het erfgoedbeheer hebben de behoefte om landschappelijk erfgoed mee te nemen en daardoor beleid te maken voor landschappelijk erfgoed. Veel werknemers, waaronder de resultaatmanagers, zien landschappelijk erfgoed als een extra opgave, waarvoor nu geen tijd en geld wordt gereserveerd. Er is alleen tijd en geld beschikbaar als blijkt dat het meenemen van cultuurhistorie en/of het landschap een vereiste is voor het slagen van het project. Dit kan bijvoorbeeld juridisch het geval zijn, zoals bij een rijks-, provinciaal of gemeentelijk monument, of als er draagvlak ontstaat bij omwonenden en andere overheden als cultuurhistorie en/of het landschap worden meegenomen. De resultaatmanagers merken dat het primaire werk van het HHR moeilijker wordt als rond of met een monument gewerkt moet worden. De omgevingsmanagers en resultaatmanagers ervaren wel (vaak) dat het landschap en de cultuurhistorie meenemen in projecten zorgt voor een soepeler lopend project. Dit komt voornamelijk doordat er onder ingelanden meer draagvlak is voor een project als landschappelijk erfgoed wordt meegenomen. Omgevingsmanagers hebben nu de vrijheid om zelf keuzes te maken over het landschap en erfgoed en zij hebben geen behoefte om gebonden

te zijn aan beleid voor landschappelijk erfgoed. Doordat omgevingsmanagers nu niet gebonden zijn aan beleid, word cultuurhistorie ad hoc en niet uniform meegenomen. Om cultuurhistorie op dezelfde manier te behandelen in elk project, zijn regels hierover nodig binnen het HHR. Tijdens een ontwerpsessie waaraan een landschapsarchitect deelnam, keek deze landschapsarchitect met een holistische blik en op een grotere schaal naar het project. Hierdoor werd ook naar andere opgaven in het gebied rondom het project gekeken en vanuit andere perspectieven. De inbreng van de landschapsarchitect zorgde voor een meer integraal ontwerp. Het assetmanagement is niet bezig met de waarde van het landschap en erfgoed, maar is vooral bezorgd over eventuele risico's bij functieloze assets. Er moet worden bepaald welke assets het waard zijn om te behouden en/of op te knappen en welke assets gesloopt mogen worden om zo veiligheidsrisico's te voorkomen. Om de veiligheid te waarborgen, kan ook beoordeeld worden welke functieloze assets kunnen worden verkocht of ondergebracht bij instanties of stichtingen. Dit moet worden bepaald om te voorkomen dat erfgoed verloren gaat doordat dat alle assets met veiligheidsrisico's worden gesloopt. Het assetmanagement en erfgoedbeheer hebben hierdoor vooral behoefte aan duidelijkheid rondom assets en het erfgoed uit het erfgoedloket.

6.4.2 Conclusie behoefte aan beleid voor landschappelijk erfgoed binnen het HHR

Aanbevolen wordt dat het HHR beleid opstelt voor landschappelijk erfgoed, om:

1. de veiligheid te kunnen waarborgen rondom kunstwerken en gebouwen zonder huidige functie;
2. landschappelijk erfgoed op een uniforme manier mee te nemen in elk project;
3. vast te stellen hoe met het erfgoed uit het (toekomstige) erfgoedloket moet worden omgegaan.

Beleid voor landschappelijk erfgoed kan de volgende aspecten opleveren, concluderend uit de behoefte voor landschappelijk erfgoed binnen het HHR:

1. een soepeler lopend project;
2. duidelijkheid over hoe binnen het HHR om moet worden gegaan met erfgoed;
3. een beter integraal ontwerp van projecten.

5. Conclusie, discussie en aanbevelingen

Kwekerijen met schuur gelegen ten hoogte van het Zwarte Pad.

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag: *Welke landschappelijke waarden zijn aanwezig binnen het beheergebied van het HHR en hoe kan daar rekening mee worden gehouden bij behoud, bescherming, beheer, kennis en beleving?* Landschappelijk erfgoed wordt in dit onderzoek beschouwd als gebieden, patronen en structuren van culturele waarde die zichtbaar zijn in het landschap.

5.2 Conclusie

5.2.1 Landschappelijk erfgoed in het beheergebied van het HHR

Om vast te stellen welke landschappelijke waarden in het beheergebied van het HHR aanwezig zijn, is gebruikgemaakt van een casus. Voor deze casus is het onderzoeksgebied Boskoop gekozen.

Voor dit onderzoeksgebied is een landschapsbiografie geschreven en is het landschappelijk erfgoed bepaald. Hieruit is gebleken dat dit relatief kleine gebied al veel landschappelijke kernkwaliteiten bezit. Naast deze kernkwaliteiten zijn ook veel objecten al door het Rijk en de gemeente aangewezen als erfgoed. Om de ruimtelijke kwaliteit en de daarbij horende belevingswaarde en identiteit van een gebied te waarborgen, is het van belang dat rekening wordt gehouden met al dit landschappelijk erfgoed. Al deze kernkwaliteiten hangen met elkaar samen en zijn te relateren aan de fysische geografie en/of belangrijke ontwikkelingen in het cultuurland van Boskoop. Deze kernkwaliteiten zijn vaak ontstaan uit een samenspel tussen ecologische, fysisch-geografische en culturele processen. In de kernkwaliteiten van het landschap kan het verhaal van de ontstaansgeschiedenis vaak teruggevonden worden. In het huidige gebruik en de huidige opgaven kan, om het gebied en de huidige problemen beter te begrijpen, worden gekeken naar de ontstaansgeschiedenis van dit gebied. Het historische gebruik van een gebied is namelijk vaak ingericht op de mogelijkheden en grenzen van het gebied en watersysteem, in plaats van de menselijke maakbaarheid. Zo verklaren onder andere de ondergrond, de veranderende verhouding tussen water en land en de veranderende teelt de toegenomen druk op het watersysteem in Boskoop.

Uit de veelzijdigheid aan landschappelijke waarde in de casus kan geconcludeerd worden dat in het gehele beheergebied van Rijnland hoogstwaarschijnlijk veel landschappelijk erfgoed aanwezig is. Een aantal uitspringende elementen, patronen of structuren vertellen het waterverhaal van het HHR. Deze kunnen duidelijk aan de buitenwereld worden gepresenteerd. In het dagelijkse werk van het HHR is het landschappelijk erfgoed zelden in gevaar. Bij projecten van het HHR kan het landschappelijk erfgoed echter wel geschaad worden. Om dit te voorkomen, is het nodig om regels op te stellen voor hoe het HHR binnen projecten omgaat met het erfgoed. Daarnaast kent het HHR deelgebieden met ieder hun eigen kernkwaliteiten waarmee binnen projecten rekening gehouden kan worden.

5.2.2 Beleid voor landschappelijk erfgoed

Uit een literatuurstudie, interviews met andere waterschappen en interviews binnen het HHR, is gebleken dat het HHR beleid moet formuleren voor landschappelijk erfgoed. Een aanbeveling is dat dit beleid gericht is op de omgang van het HHR met landschappelijk erfgoed. Ook is een aanbeveling dat dit beleid aan het begin van het planproces en in de werkpraktijk van het waterschap gericht is op landschappelijke inpassing. Om meerdere redenen is het aan te raden dat het HHR beleid opstelt voor landschappelijk erfgoed:

1. Beleid voor landschappelijk erfgoed zorgt ervoor dat landschappelijk erfgoed niet verloren gaat in projecten van het HHR.

Beleid voor landschappelijk erfgoed zorgt ervoor dat landschappelijk erfgoed wordt meegenomen in projecten en daardoor niet verloren gaat. Ook geeft het beleid voor landschappelijk erfgoed aan dat het HHR waarde hecht aan dit landschappelijk erfgoed.

2. Het waterschap is met de komst van de Omgevingswet verplicht om zorg te dragen voor de fysieke leefomgeving.

Het waterschap krijgt bij ingang van de Omgevingswet de verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor de fysieke leefomgeving en moet daarom kunnen aangeven welke keuzes het heeft gemaakt binnen deze leefomgeving. Het HHR heeft met de ingang van de Omgevingswet de plicht om nadelige gevolgen van zijn werkzaamheden voor de fysieke leefomgeving te voorkomen. Het HHR moet één waterschapverordening vaststellen, waarin regels over de fysieke leefomgeving zijn opgenomen. Binnen het HHR is beleid nodig om de verantwoordelijkheid van het waterschap voor het landschap en het bijbehorende erfgoed, als onderdeel van de fysieke leefomgeving, te waarborgen in zijn eigen werkpraktijk. Het HHR is hierbij als overheid verantwoordelijk, maar ook als bewoner en gebruiker van het landschap.

3. Het waterschap moet de veiligheid kunnen waarborgen rondom kunstwerken en gebouwen zonder huidige functie.

Op dit moment worden objecten in het watersysteem, zoals sluizen, gemalen en dijken, die geen functie meer hebben verwaarloosd. Deze verwaarlozing gaat op den duur voor onveilige situaties zorgen, waardoor een beslissing dient te worden gemaakt om deze elementen op te knappen of te slopen. Een inventarisatie van deze objecten met de bijbehorende waarde is nodig om te voorkomen dat historisch waardevolle objecten worden gesloopt.

4. Het is gewenst dat landschap op een uniforme manier wordt meegenomen in projecten.

Op dit moment wordt ad hoc rekening gehouden met landschap. Het is afhankelijk van de omgevingsmanagers en projectleiders of landschappelijk erfgoed en/of het landschap worden meegenomen in projecten. Hierdoor worden projecten op verschillende manieren aangepakt.

5. Het HHR kan geen erfgoedloket inrichten zonder dat het heeft vastgesteld hoe het met het erfgoed, en daardoor ook landschappelijk erfgoed, omgaat.

Als het HHR landschappelijk erfgoed presenteert aan de buitenwereld via een erfgoedloket, dan is het verstandig om binnen het HHR beleid te hebben over de omgang met dit erfgoed. Zo kan het HHR ervoor zorgen dat dit erfgoed niet beschadigd of verloren raakt tijdens projecten. Een aanbeveling is om in een waterschapverordening regels op te nemen voor andere partijen, zoals ingeladen en externe partners, over de omgang met het erfgoed uit het erfgoedloket dat in eigendom is van het HHR.

Uit de werkpraktijk bij het HHR en andere waterschappen blijkt dat beleid voor landschappelijk erfgoed het volgende kan opleveren:

1. **inzicht in het historische gebruik en problemen door het huidige gebruik;**
Landschappelijk erfgoed geeft inzicht in het historische gebruik van een gebied, wat kan verklaren waarom sprake is van (water)problemen bij het huidige gebruik van het gebied.
2. **een betere landschappelijke inpassing van projecten;**
Het HHR kan in de werkpraktijk aan het begin van het planproces bepalen wat de invloed van een project op het landschap van een project is. Als een project een (grote) invloed heeft op een landschap of landschappelijk erfgoed, dan kan worden bepaald hoeveel waarde het behoud van het landschap in het project krijgt. Ook kan worden bepaald met welke kwaliteiten, zoals objecten, structuren of patronen, van dit landschap rekening gehouden moet worden. Een succesvolle landschappelijke inpassing van een project zorgt voor het behoud of het versterken van de ruimtelijke kwaliteit van de omgeving van het project.
3. **een beter integraal ontwerp van projecten;**
Het landschap betrekken in projecten resulteert in een meer integrale, holistische en multidisciplinaire blik op het project.
4. **de mogelijkheid om met het landschappelijk erfgoed het verhaal van het waterschap te onderbouwen;**
Landschappelijk erfgoed kan een bijdrage leveren aan het verhaal van het waterschap richting de buitenwereld. Het handelen van het waterschap uit het verleden is nog steeds zichtbaar in het huidige landschap.
5. **meer draagvlak voor het waterschap;**
Als elementen, structuren en patronen hiervan actief zichtbaar gemaakt worden, dan zorgt dat voor meer belangstelling en draagvlak voor het waterschap. Zichtbaar maken dat het waterschap zorgdraagt voor het landschap en erfgoed zorgt voor meer begrip van ingelanden.
6. **ingelanden die een positiever beeld hebben van het waterschap;**
Ingelanden zijn positiever over het waterschap als dit zorg draagt voor het erfgoed en de fysieke omgeving.
7. **het hergebruik van erfgoed;**
Doordat bekend is welk erfgoed zich in het gebied bevindt, kan eenvoudiger een functie worden gevonden voor dit erfgoed.
8. **koppelkansen dankzij erfgoed;**
Erfgoed kan opnieuw in gebruik worden genomen en daardoor een win-winsituatie opleveren voor het watersysteem. Het erfgoed kan gecombineerd worden met het recreëren van het erfgoed en de omgeving. Als erfgoed zichtbaar en recreëerbaar wordt, dan verhoogt dit de belevingswaarde en daarmee de ruimtelijke kwaliteit van het erfgoed en het

omliggende gebied. Als het waterschap een landschap met het bijbehorende erfgoed begrijpt, kunnen koppelkansen sneller zichtbaar worden.

9. **duidelijkheid;**

Binnen het HHR is het onduidelijk hoe met erfgoed moet worden omgegaan en welke gevolgen het heeft om (landschappelijk) erfgoed mee te nemen in projecten. Beleid voor (landschappelijk) erfgoed kan deze onduidelijkheid wegnemen.

10. **een soepeler project.**

Het meenemen van het landschap en landschappelijk erfgoed in een project kan, zoals hierboven aangegeven, zorgen voor meer draagvlak. Hierdoor is er minder weerstand tegen het project en verloopt het project soepeler.

5.2.3 Keuze voor het HHR om zelf beleid te maken of landschappelijk erfgoed aan te dragen bij andere overheden.

Het waterschap kan zelf beleid maken om het landschappelijk erfgoed te beschermen, maar kan ook het landschappelijk erfgoed dat het van belang vindt aandragen bij andere overheden. Echter, ook als het HHR erfgoed aandraagt bij andere overheden, dan moet het met de ingang van de Omgevingswet alsnog de gevolgen voor de fysieke leefomgeving van de werkprijktijk kunnen verantwoorden.

1. **Landschappelijk erfgoed aandragen bij andere overheden.**

Het HHR kan ervoor kiezen om het landschappelijk erfgoed aan te dragen bij andere overheden.

Voordelen hiervan zijn dat:

1. het HHR geen eigen beleid hoeft te maken voor het landschap;
2. het HHR op de kosten om eigen beleid te maken bespaart;
3. het landschappelijk erfgoed wordt beschermd door alle partijen.

De nadelen van het onderbrengen van landschappelijk erfgoed bij andere partijen zijn als volgt:

1. Het HHR moet het beleid volgen van andere overheden.
2. Het HHR heeft, wanneer andere overheden landschappelijk erfgoed aanwijzen, de plicht om erfgoed in zijn bezit te onderhouden, wat betekent dat hier financiële middelen en capaciteit voor moeten worden vrijgemaakt.
3. Niet al het aangedragen erfgoed wordt geaccepteerd als erfgoed door andere overheden, waardoor niet alles wordt beschermd.
4. Andere overheden inventariseren het erfgoed vaak in (vastgestelde) tijdsperiodes, waardoor het lang kan duren voordat het erfgoed weer aangedragen kan worden.
5. Projecten worden niet landschappelijk ingepast.
6. Het RCE streeft ernaar om eigenaren of burgers zelf het erfgoed te laten beschermen en dat gebeurt hiermee niet.

2. **Zelf beleid maken voor landschappelijk erfgoed.**

Het HHR kan ook zelf beleid maken voor landschappelijk erfgoed. Dit beleid kan gemaakt worden op drie verschillende ambities niveaus:

1. Het HHR houdt in projecten rekening met het erfgoed uit het erfgoed loket.

2. Het HHR houdt in projecten rekening met het erfgoed uit het erfgoed loket en maakt projecten landschappelijk inpasbaar.
3. Het HHR beschermt en versterkt het erfgoed en het landschap.

De voordelen van eigen beleid zijn:

1. dat er geen verplichte instandhoudingsplicht van andere overheden is;
2. dat het HHR het eigen beleid kan opvolgen.

De nadelen van eigen beleid zijn:

1. de kosten.

Om eigen beleid te formuleren zijn een aantal zaken nodig;

1. een inventarisatie van al het landschappelijk erfgoed in het beheergebied met de waarde van dit erfgoed;
2. kaders voor hoe binnen het HHR omgegaan moet worden met landschappelijk erfgoed;
3. budget en capaciteit om dit beleid uit te voeren;
4. toegekende uren aan een werknemer of een tijdelijke aanstelling voor iemand met landschappelijke kennis om kaders op te stellen, vragen te beantwoorden, cultuurhistorie en landschap in projecten te begeleiden en in de eerste periode toezicht te houden op het beleid;
5. een inventarisatie van of functieloos landschappelijk erfgoed ondergebracht kan worden bij stichtingen om geld te besparen.

5.3 Discussie

Landschappelijk erfgoed wordt in dit onderzoek gezien als patronen, structuren en objecten in een landschap die de samenleving van waarde acht om te bewaren. Dit erfgoed hoeft niet betiteld te zijn als erfgoed. Doordat het landschap en de perceptie van mensen op (landschappelijk) erfgoed continu in verandering zijn, kan per tijdperiode en per persoon veranderen wat als erfgoed beschouwd wordt. Landschappelijk erfgoed is iets wat altijd verandert. Het landschap is immers altijd in beweging. Het landschappelijk erfgoed in een gebied is daardoor moeilijk om te definiëren. Een landschap als geheel beschermen is niet mogelijk voor een waterschap, doordat het waterschap hiervoor de middelen noch de bevoegdheid heeft. Wel kan een waterschap beoordelen wat het erfgoed en/of de kernkwaliteiten van een gebied of landschap zijn, om ervoor te zorgen dat deze aanwezig blijven, om zo de kwaliteit van een landschap te waarborgen. Een discussiepunt is en blijft voor welk erfgoed het waterschap verantwoordelijkheid moet nemen. Moet dit erfgoed in bezit zijn van het waterschap of niet? Moet het al het landschappelijk erfgoed zijn, alleen het watererfgoed of alleen het waterschapserfgoed? Dit is een keuze die elk waterschap zelf moet maken. Bijkomend heeft de term 'erfgoed' de associatie dat erfgoed in een bepaalde staat moet blijven en niet veranderd mag worden. Culturele waarde heeft deze associatie minder, waardoor minder in vaste patronen en met stugheid gedacht wordt.

De waterschappen die zijn geïnterviewd voor dit onderzoek bevinden zich allemaal nog in de beginnende fase van de ontwikkeling en uitvoering van beleid voor (landschappelijk) erfgoed. Vaak hebben ze (duidelijk) beleid geformuleerd, maar leven ze dit anders of niet na. Hoe het beleid uitpakt moet veelal nog ontdekt worden. Alleen bij het waterschap Noorderzijlvest is de inventarisatie naar wens. De andere geïnterviewde waterschappen vinden de inventarisatie niet

compleet. Doordat andere waterschappen zich ook nog in een ontwikkelingsfase bevinden, kunnen weinig conclusies getrokken worden over beleid voor landschappelijk erfgoed en over de verschillen tussen dat beleid.

Tijdens het bewonersbelevingsonderzoek bleek dat vooral mensen op leeftijd tijd hebben voor een gesprek en dat jongere mensen liever niet in gesprek gaan met een onderzoeker. In het bewonersbelevingsonderzoek is ook opgevallen dat bewoners uit zichzelf niet uitgebreid hebben nagedacht over het erfgoed of belangrijke karakteristieken van hun gebied en dat hun meningen hierover pas naar boven komen naar aanleiding van afbeeldingen of aangedragen kenmerken.

Door erfgoed te betitelen, krijgt het HHR een verantwoordelijkheid. Deze verantwoordelijkheid leidt tot uitgaven op dit gebied. Dit zijn uitgaven die niet kunnen worden gekoppeld aan de kerntaken van het waterschap. Daarom zal het waterschap zonder incentives van buitenaf niet zo snel landschappelijk erfgoed betitelen of aandragen.

5.4 Aanbevelingen

Een aanbeveling voor het HHR is om nader onderzoek te verrichten naar de rol van het waterschap bij erfgoed en landschap volgens de Omgevingswet en naar hoe andere waterschappen dit implementeren. Op dit moment heeft het HHR alleen regels opgesteld voor externe partners en de verantwoordelijkheid voor de fysieke leefomgeving uit de Omgevingswet wordt niet geïmplementeerd in de eigen werkpraktijk. Om kosten te besparen, kan het lucratief zijn om te onderzoeken op welke subsidies het waterschap aanspraak kan doen ten aanzien van cultuurhistorie en ruimtelijke kwaliteit.

Om als waterschap zorg te dragen voor de fysieke leefomgeving is het van belang om te weten in welke verschillende landschappen het waterschap opereert. Het is daarom aan te raden om de verschillende landschappen in het beheergebied in kaart te brengen. Kennis over deze landschappen helpt ook om 'water en bodem' integraal sturend te maken binnen het HHR.

Het is tevens van belang voor het HHR om, ondanks of beleid gemaakt wordt, een inventarisatie te maken van alle objecten in eigendom. Daarbij kan het daaraan een waarde toekennen, om zo vast te stellen om hoeveel objecten in eigendom het gaat. Het is verstandig om een inventarisatie uit te laten voeren om te identificeren waar sprake is van veiligheidsrisico's.

Nog een aanbeveling is dat het HHR beleid maakt voor erfgoed, omdat hier sprake is van verschillende kansen. Erfgoed biedt inspiratie voor waterbeheer in de toekomst. Welke voordelen beleid voor landschappelijk erfgoed nog meer kan opleveren is weergegeven in paragraaf 5.3.

Voor het HHR is aan te raden om zelf beleid te maken voor landschappelijk erfgoed, omdat het waterschap dan zijn eigen beleid kan opvolgen en eigen keuzes kan maken. Het aandragen van erfgoed aan andere overheden zorgt ervoor dat soms de watertaak niet meer (volledig) uitgevoerd kan worden rondom dit erfgoed. Om eigen beleid te maken, is het nodig om bestuurlijke kaders op te stellen voor het erfgoed. Dat wil zeggen dat het HHR vaststelt welk erfgoed het betitelt en hoe het hiermee omgaat. Als dit besloten is, dan wordt aanbevolen om te inventariseren wat van dat erfgoed aanwezig is in het beheergebied. Aan te raden is om bij het oprichten van het erfgoedloket landschappelijk erfgoed zeker mee te nemen. Het waterschap heeft een grote invloed op het landschap en dit landschap, met deze relictten, vertelt de rijke geschiedenis van het waterschap. Daarbij geven waterschappen met beleid voor erfgoed aan dat

hun lijst incompleet is, doordat landschappelijke elementen, structuren en patronen veelal ontbreken. Het kan worden vastgesteld of een deel van het erfgoed in het bezit van het HHR overgedragen kan worden aan stichtingen die hiervoor zorgdragen. Ook kan onderzocht worden wat de voordelen en nadelen zijn van het overdragen van erfgoed. In projecten is het van belang dat landschappelijk erfgoed vanaf het begin van het project wordt meegenomen, zodat alle kansen benut kunnen worden. Deze kansen richten zich voornamelijk op het versterken van ruimtelijke kwaliteit en het vinden van duurzame oplossingen gericht op de kwaliteiten van een gebied.

Ten slotte wordt aanbevolen om kennis van alle waterschappen over cultuurhistorie te bundelen en te onderzoeken hoe cultuurhistorie een bijdrage kan leveren aan de huidige opgaves. Er zijn namelijk op dit moment te weinig voorbeelden die inspireren tot het gebruik en behoud van cultuurhistorie. Het HHR kan hiervoor aansluiten bij bijeenkomsten van de themagroep Cultuurhistorie waarbij het RCE, de Unie van Waterschappen en meerdere waterschappen betrokken zijn. Tijdens een vergadering van deze themagroep heb ik aanbevolen om resultaten te delen van projecten waarin cultuurhistorie en ruimtelijke kwaliteit een rol hebben gespeeld en spelen.

6. Lijst van geraadpleegde bronnen

Schuur gelegen ten hoogte van de Zuidwijk.

Archiefbronnen

Hoogheemraadschap van Rijnland, Leiden (NL-LdnHHR), Archief Achterof polder, Inv.nr. 2.3.6.1.1. Inleiding op de inventaris.

Hoogheemraadschap van Rijnland, Leiden (NL-LdnHHR), Kaarten van de Waddixveense kade in het dorp Boskoop, 1609 en 1670. A-0811.

Hoogheemraadschap van Rijnland, Leiden (NL-LdnHHR), Kartografische documenten en technische tekeningen. P-0250.

Literatuur

Antrop, M. & Van Damme, S. (1995). *Landschapszorg in Vlaanderen: onderzoek naar criteria en wenselijkheden voor een ruimtelijk beleid met betrekking tot cultuurhistorische en esthetische waarden van de landschappen in Vlaanderen*. Universiteit Gent.

ArcGIS. (2021). *Bodemkaart*. URL bezocht op 10 mei 2022. <https://www.arcgis.com/home/item.html?id=ee1d6acb82fe4f1d9b2442ff050015a4>.

Ashworth, G. J. (1997). Conservation As Preservation or As Heritage: Two Paradigms and Two Answers, *Built Environment*, 23(2), pp. 92-102.

Atlas Natuurlijk Kapitaal (ANK). (g.d.). *Natuurlijk erfgoed*. URL bezocht op 10 mei 2022. <https://www.atlasnatuurlijkkapitaal.nl/natuurlijk-kapitaal/natuurlijk-erfgoed>.

Bakker, H. de & Edelman-Vlam, A. W. (1976). *De nederlandse bodem in kleur*. Wageningen: Stichting voor Bodemkartering.

Bazelmans, J. (2012). Erf-goed: waarde in meervoud, *Vitruvius*, juli 2012.

Bleumink, H. & Neefjes, J. (2018). *Handboek beken en erfgoed: Beeklandschappen met karakter*. Amersfoort: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Beusekom, E. J. van. (2007). *Bewogen aarde : aardkundig erfgoed in Nederland*. Utrecht: Matrijs.

Bont, C., de. (2009a). Middeleeuws veen en middeleeuwse veenboeren. *Grondboor & Hamer*, 63(3/4), 85-93.

Bont, C. de. (2009b). *Vergeeten land : ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*. Wageningen: Alterra, Wageningen.

BoschSlabbers Landschapsarchitecten, Slabbers, S., Sorée, C., Bakker, K., Bergstra, E. (2020). *Landschapsbiografie Alphen aan den Rijn*. In opdracht van de Gemeente Alphen aan den Rijn.

Boxtel, C. van. (2009). *Geschiedenis, erfgoed en didactiek*. Amsterdam: Erfgoed Nederland.

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2021). *Wijk- en buurtkaart 2021*. URL bezocht op 13 mei. <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/nederland-regionaal/geografische-data/wijk-en-buurtkaart-2021>.

- Centrale Landinrichtingscommissie. (1998). *Ontwerpplan Boskoop*. Voorburg: Dienst Landelijk Gebied.
- Conijn, A.M. & Hout, L. van. (2022). *Eindrapport meerwaarde van cultuurhistorie in de waterpraktijk*. Deventer; RCE & STOWA.
- Dam, F. van., Pols, L., Elzenga, H. (2019). *Zorg voor landschap. Naar een landschapsinclusief omgevingsbeleid*. Den Haag; Planbureau voor de Leefomgeving.
- Dekker, J.N.M. (2019). *Revitalisering van het landschap*.
- Dosker, M.C.M.V. (2017). *Veenbehoud en cultuurhistorie welke mogelijkheden zijn er voor duurzaam beheer van veenweiden als waardevol cultuurlandschap?* Heiloo: Landschap Noord-Holland.
- Fockema Andreae, S. J. (1934). *Het hoogheemraadschap van rijmland: zijn recht en zijn bestuur van den vroegsten tijd tot 1857*. Leiden: Eduard IJdo.
- Gemeente Alphen aan den Rijn. (2018). *Cultuurhistorische waardenkaart Alphen aan den Rijn*. URL bezocht op 4 juli 2022. <https://alphenaanrijn.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=d5f673b638354946acb1f9f2b452483b>.
- Gemeente Alphen aan den Rijn. (2021). *Integrale visie op transformatiegebieden binnen de Greenport regio Boskoop*. URL bezocht op 31 mei 2022. <https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR653078>.
- Gemeente Alphen aan den Rijn. (2022). *Gemeentelijk Erfgoedregister*. URL bezocht op 4 juli 2022. https://www.alphenaanrijn.nl/Onderwerpen/Erfgoed_en_monumenten/Registers_voor_erfgoed_en_monumenten/Erfgoedregister.
- Gemeente Alphen aan den Rijn. (g.d.). *Alphen aan den Rijn Erfgoedregister: Immaterieel erfgoed*. URL bezocht op 4 juli 2022. <https://www.alphenaanrijn.nl/dsresource?objectid=9816ebf9-f0db-468c-ba35-2044545cef24&type=org&&>.
- Giebels, L. (2002). *Hollands water : het hoogheemraadschap van rijmland na 1857*. Utrecht: Matrijs.
- Gorp, van. (2000). *Nagelaten? Het stedelijke erfgoed 1850-1940 en de historische geografie*.
- Graham, B., Ashworth, G.J., Tunbridge, J.E. (2016). *A geography of heritage : power, culture, and economy*. Oxon: Routledge.
- Halbertsma, M. & Kuipers, M. (2014). *Het erfgoeduniversum: Een inleiding in de theorie en praktijk van cultureel erfgoed*. Bussum: Coutinho.
- Hein, C. (red., 2020). *Adaptive strategies for water heritage: Past, present and future*. Springer Nature.
- Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier. (2017). *Visie op het Watererfgoed van Hollands Noorderkwartier: Hoe ons Watererfgoed het Waterbewustzijn vergroot*. URL

- bezoekt op 3 augustus 2022. https://cuatro.sim-cdn.nl/hhmk/uploads/visie_op_het_watererfgoed.pdf.
- Ingen, M. van, Jonkergouw, S.R., Niemeijer, A.F.J., Nizet, L.A., Schiere, Th.A.J., de Snoo-van de Garde, E.B., Spooren, M., Sprinkhuizen, B.L., Verwey, M. (1999). *Jongere bouwkunst en stedebouw 1800-1945: Boskoop*. 's-Gravenhage: Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland.
- Intergovernmental panel on climate change (IPCC). (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaption and Vulnerability*. URL bezocht op 3 mei 2022. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>.
- Koomen, A.J.M. & Maas, G.J. (2004). *Geomorfologische Kaart Nederland (GKN); Achtergronddocument bij het landsdekkende digitale bestand*. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1039.
- Lantschap Adviesbureau voor landschap en cultuurhistorie. (2006). *Eindrapport onderzoek 'Omgaan met cultuurwaarden' Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden*. Haafden; Lantschap.
- L&O Architecten. (2022). *Ruimtelijke kwaliteit: Landschap en waarden MT-polder*. In opdracht van het Hoogheemraadschap van Rijnland.
- Linden, H. van der. (1955). *De Cope: Bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de openlegging der Hollands-Utrechtse laagvlakte*. Assen: Van Gorcum.
- Melman, J.G.E. (2019). *Boskoop, Rozenburcht: Gemeente Alphen aan den Rijn*. Transect-rapport 2428.
- Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. (1997). *Fysisch-Geografische Regio's*. URL bezocht op 30 mei 2022. <https://atlasnatuurlijkkapitaal.nl/kaarten?config=58bf95bc-67bf-402d-a355-af211ad33949&gm-z=7&gm-x=110125.47268505054&gm-y=442044.24683328875&gm-b=1544180834512,true,1;1554737392839,true,0.8>.
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu. (2016). *Wet van 23 maart 2016, houdende regels over het beschermen en benutten van de fysieke leefomgeving (Omgevingswet)*. URL bezocht op 18 juli 2022. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>.
- Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. (2022). *Beleidsprogramma Infrastructuur en Waterstaat*. URL bezocht op 31 oktober 2022. https://www.eerstekamer.nl/overig/20220517/beleidsprogramma_infrastructuur_en/document3/f=/vltae94xqbza_opgemaakt.pdf.
- Nederlandse Unesco Commissie. (g.d.). *Geoparken*. URL bezocht op 1 november 2022. <https://www.unesco.nl/nl/dossier/geoparken>.
- Natuurmonumenten & LandschappenNL. (2021). *Reactie op regeerakkoord: "Ambitieuze doelen maar zorgen over de uitvoering"*. URL bezocht op 18 juni 2022. <https://www.landschappen.nl/nieuws/reactie-op-regeerakkoord-ambitieuze-doelen-maar-zorgen-over-de-uitvoering>.

- Nijhuis, S. (2020). “*Landschappelijke Authenticiteit: Het Landschap Als Levend Systeem, Geschiedenis En Ruimtelijke Beleving*,” Bulletin KNOB: Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond, 119(4).
- Nota Belvedere. (1999). *Beleidsnota over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting*. VNG Uitgeverij, Den Haag.
- Oerlemans, H. (1992). *Landschappen in Zuid-Holland*. Den Haag: Sdu uitgeverij plantijnstraat.
- OKRA Landschapsarchitecten. (2011). *Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: Katern Groene Hart*. In opdracht van de Provincie Utrecht.
- Ouboter, M. (2022). *De integrale wateropgave* [videofragment]. URL bezocht op 13 mei 2022. <https://vimeo.com/686621352/4d4821c421>.
- Overbeek, G.H. (2004). Het ontstaan van het landschap rond Gouda. *Natura*, 101(5).
- Overheid.nl. (2019). *Beleidsregel selectiecriteria gemeentelijke monumenten 2019*. URL bezocht op 1 november 2022. <https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR625748/1>.
- Overheid.nl. (2022). *Rijksmonumenten*. URL bezocht op 1 november 2022. <https://data.overheid.nl/dataset/11584-rijksmonumenten>.
- Overheid.nl. (g.d.). *Erfgoedwet*. URL bezocht op 6 mei 2022. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0037521/2021-08-01>.
- Projectbureau Belvédère. (2010). *Peilwaarden: Omgaan met erfgoed in actuele wateropgaven*. Utrecht: Matrijs.
- Provincie Zuid-Holland. (2014). *Gebiedsprofiel Boskoop*. URL bezocht op 2 mei 2022. https://www.planviewer.nl/imro/files/NL.IMRO.0484.BKbiezenlanden-VA01/t_NL.IMRO.0484.BKbiezenlanden-VA01.html.
- Provincie Zuid-Holland. (g.d.). *Gebiedsprofiel Boskoop*. URL bezocht op 11 mei 2022. <https://gebiedsprofielen.zuid-holland.nl/Gebiedsprofielen/website/index.html?webmap=eefde1cec3e44db58832047ff19019c7>.
- Raad voor de leefomgeving en infrastructuur. (2016). *Verbindend Landschap*. Den Haag.
- Raap, E. (2022). *Rijn- en Gouwestreek*. In opdracht van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- Renes, J. (2010). *Op zoek naar de geschiedenis van het landschap: handleiding voor onderzoek naar onze historische omgeving* (Vol. 6). Uitgeverij Verloren.
- Renes, J. (2011a). *Erfgoed in interessante tijden*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Renes, J. (2011b). Landschap als erfgoed. *Historische processen en gelaagde landschappen. Bulletin KNOB*, pp 210-222.
- Renes, J. (2018). New nature in old landscapes: Some Dutch examples of the relation between history, heritage and ecological restoration. *Environmental Values*, 27(4), pp.351-375.

- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (RCE). (2014). *Eenheid en verscheidenheid : een zoektocht naar een integrale cultuurhistorische waardestelling van het materiële erfgoed*. Edited by H. Bleumink. Amersfoort: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). (2020). *Handreiking begrippenkader cultureel erfgoed onder de Omgevingswet*. Amersfoort.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). (2021). *Kennis uit het verleden bewijst nut voor wateropgaven van nu*. URL bezocht op 12 mei 2021. <https://www.cultureelerfgoed.nl/actueel/nieuws/2021/09/16/kennis-uit-het-verleden-bewijst-nut-voor-wateropgaven-van-nu>.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). (g.d.a). *Erfgoedwet*. URL bezocht op 6 mei 2022. <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedwet>.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). (g.d.b). *Omgevingswet*. URL bezocht op 6 mei 2022. <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/omgevingswet/voorbereiden-op-de-omgevingswet>.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). (g.d.c). *Erfgoedmonitor*. URL bezocht op 11 mei 2022. <https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=RCE%5FErfgoedmonitor#>.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). (g.d.d.). *Rijksmonumentenregister*. URL bezocht op 4 juli 2022. https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumentenregister?f%5B0%5D=field_plaats%3A4612&f%5B1%5D=field_gemeente%3A576.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). (g.d.e.). *Monumenten*. URL bezocht op 1 november 2022. <https://www.cultureelerfgoed.nl/domeinen/monumenten>.
- Rijksoverheid. (2021). *Coalitieakkoord 'Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst'*. URL bezocht op 31 mei 2022. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2022/01/10/coalitieakkoord-omzien-naar-elkaar-vooruitkijken-naar-de-toekomst>.
- RRog stedenbouw en landschap. (2011). *Gebiedsvisie Voorofsche Zoom: 'een vernieuwde dorpsrand'*. Amsterdam.
- Ruyter, J.S. de. (1904). *Boskoop in Woord en Beeld*. Boskoop: A.J. Mathot.
- Schaum, C.L.J. (1908). *De historie van Boskoop*. Boskoop: M.A. Wiegand Bruss.
- Schepers, M., Meijles, E. W., Bakker, J. P., & Spek, T. (2021). A diachronic triangular perspective on landscapes: a conceptual tool for research and management applied to Wadden Sea salt marshes. *Maritime Studies*, 20(3), 235-254.
- Sloot, A., & Meijles, E. (2009). "Van waterbeleid en biografie tot visie?"
- Stichting Werelderfgoed & Nederlandse Unesco Commissie. (2022). *Factsheet Unesco werelderfgoed*. URL bezocht op 1 november 2022. <https://www.werelderfgoed.nl/sites/default/files/2022-01/factsheet%20JAN%202022.pdf>.

- Straaten van Nes, J. H. van & Moerlands, C. P. (1925). *Boskoop in zijne historische ontwikkeling als centrum van boomkwekerijen*. Boskoop: Boskoopse Handelsdrukkerij.
- Stouthamer, E., Cohen, K.M. & Hoek, W.Z. (2020). *De vorming van het land: Geologie en geomorfologie* (Achtste geheel herziene druk). Utrecht: Perspectief Uitgevers.
- Studio Alphen. (2022). *Gebed zonder eind: gemeente en eigenaar Boskoopse watertoren weer om de tafel*. URL bezocht op 27 juli 2022. <https://www.studioalphen.nl/nieuws/gebed-zonder-eind-gemeente-en-eigenaar-boskoopse-watertoren-weer-om-de-tafel/>.
- Tielhof, M. Van, & Dam, P. J. E. M. van. (2006). *Waterstaat in stedenland. Het hoogheemraadschap van Rijnland voor 1857*. Matrijs; Utrecht.
- UNESCO. (1972). *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2019). *Kennis van ons erfgoed*. URL bezocht op 9 mei 2022. <https://www.unesco.nl/nl/publicatie/world-heritage-in-young-hands-deel-1-de-werelderfgoedconventie/2-kennis-van-ons-erfgoed#:~:text=Bij%20jou%20in%20de%20buurt,Dit%20noemen%20we%20natuurlijk%20erfgoed.>
- UNESCO. (g.d.). *Natural heritage*. URL bezocht op 10 mei 2022. <http://uis.unesco.org/en/glossary-term/natural-heritage#:~:text=Natural%20heritage%20refers%20to%20natural,science%2C%20conservation%20or%20natural%20beauty.>
- Van Dale Uitgevers. (2022a). *Betekenis 'Erfgoed'*. URL bezocht op 24 mei 2022. <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/erfgoed#.YoyW4qhBxEY>.
- Van Dale Uitgevers. (2022b). *Betekenis 'Natuur'*. URL bezocht op 10 mei 2022. <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/Natuur#.YnovtehBxEY>.
- Ven, G.P. van de. (2003). *Leefbaar laagland: geschiedenis van de waterbeheersing en landaanwinning in Nederland*. Matrijs: Utrecht. Vijfde druk.
- Verhoeven, P. J. (2018). *Beekherstel & Erfgoed: Sturen op integratie van ecologische en cultuurhistorische waarden (Master's thesis)*.
- Vries-Oosterveen, A., de. (2017). *Erfgoedvereniging Heemschut en waterschapserfgoed : een verkenning*. Terheijden : De Waterfabriek.
- Vuyk, A., Verjaal, A. S. P. & Fox, J. (1966). *Boskoop : vijf eeuwen boomkwekerij : 1466-1966*. Boskoop: Plant Propaganda Holland.
- Waterschap Amstel Gooi en Vecht. (2011). *Nota Recreatief medegebruik, landschap en cultuurhistorie*. URL bezocht op 21 september 2022. <https://waterrecreatienederland.nl/content/uploads/2018/04/Nota-Recreatief-medegebruik-landschap-en-cultuurhistorie-.pdf>.

- Waterschap Amstel Gooi en Vecht. (2017). *Beheer van Onroerende zaken en kunst van AGV*. URL bezocht op 21 september 2022. <https://www.agv.nl/siteassets/over-ons/commissies/beheer-onroerende-zaken-en-kunst-van-agv---eindrapport--.pdf>.
- Waterschap Amstel Gooi en Vecht. (2022). *Waterbeheerprogramma Amstel, Gooi en Vecht 2022-2027: Samen werken aan een toekomstbestendig watersysteem*. URL bezocht op 21 september 2022. <https://www.agv.nl/siteassets/wbp-2022-2027/waterbeheer-programma-agv-2022-2027.pdf>.
- Waterschap Amstel Gooi en Vecht. (g.d.). *Bijlage E: Richtlijnen medegebruik*. URL bezocht op 21 september 2022. <https://www.agv.nl/contentassets/82a4d08cb3ea4931a7cb9541c63f0697/bijlage-e-richtlijnen-medegebruik-goed.pdf>.
- Waterschap Drents Overijsselse Delta. (2019). *Beleid waterschapserfgoed en ruimtelijke kwaliteit*.
- Waterschap Noorderzijlvest. (2020). *Anker in een veranderende wereld :Beleid cultuurhistorie van het waterschap Noorderzijlvest*. <https://cuatro.sim-cdn.nl/noorderzijlvest/uploads/anker-in-een-veranderende-wereld-beleid-cultuurhistorie-waterschap-noorderzijlvest.pdf>.
- Wijk, J. van. (1941). *Het sierteeltcentrum boskoop*. dissertation. Kemink.
- Witsen, P. P., Dings, M., Linssen, M., & Eerden, M. (2009). *Belvedere.nu : praktijkboek cultuurhistorie en ruimtelijke ontwikkeling*. Matrijs.

Websites

www.ahn.nl/ahn-viewer
www.arcgis.com/apps/mapviewer
www.boskoops.nl
www.dinoloket.nl
www.google.com/maps
www.hisgis.nl
www.topotijdreis.nl
www.vandale.nl

Deskundigen

Boer, Gertjan, de. Adviseur Erfgoed en Klimaat. Werkzaam bij de Rijksdienst voor Cultureel erfgoed. Gesproken op 9 mei 2022, 31 mei 2022 en 26 juli 2022.

Boer, Mirjam, de. Voormalig Trainee bij Wetterskip Fryslân. Gesproken op 12 september 2022.

Bok, Louise, de. Erfgoedbeheerder. Werkzaam bij het Hoogheemraadschap van Rijnland. Gesproken op 24 en 30 augustus 2022.

Boogaard, Adrian. Omgevingsmanager Cluster Dijkverbeteringen Regionale keringen (DiRK). Werkzaam bij het Hoogheemraadschap van Rijnland. Gesproken op 31 mei 2022.

Eindhoven, Wilco, van. Omgevingsmanager Cluster Dijkverbeteringen Regionale keringen (DiRK). Werkzaam bij het Hoogheemraadschap van Rijnland. Gesproken op 7 juni 2022.

Faken-Oudekerk, Gesine. Beleidsadviseur ruimtelijke ontwikkeling. Werkzaam bij de Gemeente Alphen aan den Rijn. Gesproken op 9 september 2022.

Gaag, Wouter, van der. Beleidsadviseur. Werkzaam bij het Hoogheemraadschap van Rijnland. Gesproken op 25 augustus 2022.

Heuw, Ewout, ten. Juridisch Adviseur. Werkzaam bij het Hoogheemraadschap van Rijnland.

Kerstens, Marika. Assetregisseur Watersysteem. Werkzaam bij het Hoogheemraadschap van Rijnland. Gesproken op 14 september 2022.

Lots, Remco. Beheerder Kunstwerken en Cultuurhistorie. Werkzaam bij het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden. Gesproken op 7 september 2022.

Minnen, Niels. Resultaatmanager. Werkzaam bij het Hoogheemraadschap van Rijnland. Gesproken op 1 augustus 2022.

Nederlanden, Hermine, der. Adviseur erfgoed en ruimtelijke kwaliteit. Werkzaam bij het waterschap Drents Overijsselse Delta. Gesproken op 13 september 2022.

Oud, Ingrid. Watererfgoedadviseur. Werkzaam bij het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier. Gesproken op 23 augustus 2022.

Rooden, Jos, van. Hydroloog en is verantwoordelijk voor Beleid en Omgeving. Werkzaam bij het Hoogheemraadschap van Rijnland in team Beleid en Advies Waterveiligheid en Waterkwantiteit. Gesproken op 20 juni 2022.

Sande, Rogier, van der. Dijkgraaf van het Hoogheemraadschap van Rijnland. Gesproken op 7 september 2022.

Schopman, Anne. Programma-adviseur / projectleider cultuurhistorie & recreatie. Werkzaam bij Waternet. Gesproken op 22 september 2022.

Sloothaak, Manouk. Proces en relatiemanager. Werkt met kwekers en de Greenport. Werkzaam bij het Hoogheemraadschap van Rijnland. Gesproken 19 april 2022.

Tamerus, Johan. Gebiedscoördinator van Boskoop. Werkzaam bij het Hoogheemraadschap van Rijnland. Gesproken op 28 april 2022.

Visser, Leendert. Beleidsadviseur Ruimte en Water. Werkzaam bij het Waterschap Noorderzijlvest. Gesproken op 31 augustus 2022.

Verantwoording afbeeldingen

Voorpagina.	Spruijt, Ad. (2022).
1. Inleiding (p.9).	Spruijt, Ad. (2020).
Figuur 1.1 (p.13).	Woning, R. (2022).
Figuur 1.2 (p.14).	Woning, R. (2022).
Figuur 1.3 (p.14).	Woning, R. (2022).
Figuur 1.4 (p.15).	Aalst, J.W. van (2020). Open topo [bewerkt door auteur].
Figuur 1.5 (p. 21).	Screenshot van het Gebiedsprofiel Boskoop (Provincie Zuid-Holland, g.d.).
Figuur 1.6 (p. 26).	Schepers, Meijles Bakker & Spek (2021).
Figuur 1.7 (p. 29).	Woning, R. (2022).
2. Casus: de landschappelijke opbouw van Boskoop (p. 30).	Spruijt, Ad. (2009).
Figuur 2.1 (p. 31).	Aalst, J.W. van (2020). Open topo [bewerkt door auteur]. Ondergrond gegevens van het HHR.
Figuur 2.2 (p. 32).	Topografische kaart afkomstig van Arcmap met daarop de Geomorfolologische kaart (Koomen & Maas, 2004).
Figuur 2.3 (p. 33).	Screenshot van de bodemkaart in de map viewer van Esri Nederland (ArcGIS, 2021).
Figuur 2.4 (p. 34).	Woning, R. (2022) met gegevens uit Dinoloket. Gebruikte boringen: B31C0674, B31C0027, B31C0029, B31C0675, B31C0189, B31C0682, B31C0685, B31C2068, B31C0688.
Figuur 2.5 (p. 35).	Spruijt, Ad. (2020).
Figuur 2.6 (p. 36).	Luchtfoto afkomstig van Arcmap [bewerkt door auteur].
Figuur 2.7 (p. 38).	C. de Bont, (2009b).
Figuur 2.8 (p. 39).	Hoogheemraadschap van Rijnland, Leiden (NL-LdnHHR), Kartografische documenten en technische tekeningen. P-0250.
Figuur 2.9 (p. 40).	Spruijt, Ad. (2021).
Figuur 2.10 (p. 41).	Foto afkomstig van Boskoops.nl [bewerkt door auteur].
Figuur 2.11 (p. 43).	Douw, Jan Pieterszoon (1609). Hoogheemraadschap van Rijnland, Leiden (NL-LdnHHR), Kaarten van de Waddixveense kade in het dorp Boskoop, 1609 en 1670. A-0811.
Figuur 2.12 (p. 43).	Luchtfoto afkomstig van Arcmap [bewerkt door auteur].
Figuur 2.13 (p. 44).	Woning, R. (2022).
Figuur 2.14 (p. 47).	Woning, R. (2022).
Figuur 2.15 (p. 48).	Spruijt, Ad. (2022).
Figuur 2.16 (p. 48).	Woning, R. (2022).

Figuur 2.17 (p. 48).	Woning, R. (2022).
Figuur 2.18 (p. 49).	Bonnekaart uit 1875 afkomstig van Arcmap [bewerkt door auteur].
Figuur 2.19 (p. 50).	Aalst, J.W. van (2020). Open topo
Figuur 2.20 (p. 51).	Woning, R. (2022).
Figuur 2.21 (p. 52).	Woning, R. (2022).
Figuur 2.22 (p. 53).	Bonnekaarten uit 1875 afkomstig van Arcmap [bewerkt door auteur].
Figuur 2.23 (p. 54).	Topografische kaart afkomstig van Arcmap [bewerkt door auteur].
Figuur 2.24 (p. 55).	Woning, R. (2022).
Figuur 2.25 (p. 55).	Woning, R. (2022).
Figuur 2.26 (p.56).	Woning, R. (2022).
3. Erfgoed van Boskoop (p. 58).	Spruijt, Ad. (2021).
Figuur 3.1 (p. 60).	Topografische kaart afkomstig van Arcmap [bewerkt door auteur].
Figuur 3.2 (p. 61).	Woning, R. (2022).
Figuur 3.3 (p. 62).	Woning, R. (2022).
Figuur 3.4 (p. 63).	Woning, R. (2022).
Figuur 3.5. (p. 64).	Woning, R. (2022).
Figuur 3.6. (p. 64).	Woning, R. (2022).
Figuur 3.7. (p. 64).	Spruijt, Ad. (2022).
Figuur 3.8. (p. 65).	Woning, R. (2022).
Figuur 3.9. (p. 66).	Woning, R. (2022).
Figuur 3.10. (p. 67).	Woning, R. (2022).
Figuur 3.11. (p. 69).	Screenshot van de totaalkaart van de Cultuurhistorische waardenkaart Alpen aan den Rijn (Gemeente Alphen aan den Rijn, 2018).
Figuur 3.12. (p. 71).	Spruijt, Ad. (2020).
Figuur 3.13. (p. 72).	Topografische kaart afkomstig van Arcmap [bewerkt door auteur]. Gegevens van het HHR.
Figuur 3.14 (p. 73).	Spruijt, Ad. (2020).
Figuur 3.15 (p. 74).	Spruijt, Ad. (2020).
Figuur 3.16 (p. 76).	Topografische kaart afkomstig van Arcmap [bewerkt door auteur].
Figuur 3.17 (p. 77).	Woning, R. (2022).
Figuur 3.18 (p. 78).	Woning, R. (2022).
Figuur 3.19 (p. 78).	Woning, R. (2022).
Figuur 3.20 (p.79).	Woning, R. (2022).
4. Beleid (p. 84).	Spruijt, Ad. (2020).
5. Conclusie (p. 94).	Spruijt, Ad. (2020).
6. Lijst van geraadpleegde bronnen (p.102).	Spruijt, Ad. (2022).
7. Bijlage (p.114).	Spruijt, Ad. (2020).
Figuur 7.1 (p. 132).	Afbeelding uit de ‘‘Nota Recreatief medegebruik landschap en cultuurhistorie’’ (Waterschap Amstel Gooi en Vecht, 2011).

Figuur 7.2 (p. 132).	Afbeelding uit de “Nota Recreatief medegebruik landschap en cultuurhistorie” (Waterschap Amstel Gooi en Vecht, 2011).
Afbeelding 1 t/m e uit het landschapsbelevingsonderzoek (p.140-142).	Spruijt, Ad.

Tabel 6.1: Tabel met daarin de verantwoording van de gebruikte afbeeldingen.

7. Bijlage

Het centrum van Boskoop aan de westkant van de Gouwe

7.1 Uitwerking van de interviews met andere waterschappen

In deze bijlage is per waterschap een tabel te zien met daarin de systematisch uitgevoerde interviews. Deze interviews zijn in alle gevallen aangevuld met beleidstukken.

7.1.1 Noorderzijlvest

Het waterschap Noorderzijlvest heeft beleid voor landschappelijk erfgoed. Enerzijds probeert dit waterschap dit erfgoed te beschermen en anderzijds probeert het kernkwaliteiten van een landschap te waarborgen of te verbeteren in projecten. In Tabel 7.1 staat de belangrijkste informatie over dit beleid. Deze informatie is tot stand gekomen uit een interview met Leendert Visser, beleidsadviseur Ruimte en Water bij het Noorderzijlvest, en is aangevuld met het beleidsdocument ‘Anker in een veranderende wereld: Beleid cultuurhistorie van het waterschap Noorderzijlvest’ (Waterschap Noorderzijlvest, 2020).

Kernvragen	Antwoord
<i>1. Hoe wordt er in de werkp praktijk omgegaan met het landschap?</i>	<p>De volgende informatie is overgenomen uit het beleidsdocument ‘Anker in een veranderende wereld: Beleid cultuurhistorie van het waterschap Noorderzijlvest’. Om ruimtelijke kwaliteit mee te nemen in een project worden in verschillende fases de kwaliteiten in kaart gebracht:</p> <p>1. Analysefase</p> <p>Bij de uitvoering van een nieuw project wordt een projectgebied bepaald. Hierna wordt een beschrijving gemaakt van het aanwezige erfgoed van het waterschap en andere partijen binnen dit gebied. Vervolgens wordt een korte omschrijving gegeven van het cultuurland waarin het projectgebied zich bevindt, wat de ondergrond is en welke landschappelijke elementen aanwezig zijn. Tegelijkertijd worden puntsgewijs de kwaliteiten, knelpunten en kansen benoemd. Tot slot wordt benoemd wat het project beoogt te bereiken en waar zich meekoppelkansen bevinden (Waterschap Noorderzijlvest, 2020).</p> <p>2. Synthesefase</p> <p>Van het projectgebied worden een aantal kernkwaliteiten benoemd die behouden en/of versterkt moeten worden. Deze kernkwaliteiten worden gevormd door een drietal ‘lagen’ in beschouwing te nemen die het landschap vormen:</p> <ol style="list-style-type: none">de natuurlijke ondergrond (bodem, water en levende natuur);het cultuurlandschap (landschap en bewoningspatronen);het stedelijk netwerk (kernen en infrastructuur). <p>Afhankelijk van de schaal van het project kunnen kernkwaliteiten per schaalniveau benoemd worden (Waterschap Noorderzijlvest, 2020).</p> <p>3. Ontwerpfase</p> <p>De inrichtingsopgave houdt, bij de ontwikkeling van het landschap ten behoeve van de opgave, rekening met de eerdergenoemde kernkwaliteiten en behoudt of versterkt deze. De</p>

(tijdelijke) landschapsarchitect en/of architectuurhistoricus en/of bijvoorbeeld ontwerpateliers kunnen dit doen en dit draagt zodoende bij aan een goede landschappelijke inpassing van de maatregel(en) (Waterschap Noorderzijlvest, 2020).

In de praktijk is gebleken dat niet gecontroleerd kan worden of deze fases worden doorlopen en of het landschap in beschouwing wordt genomen. Of de afweging wordt gemaakt om het landschap en landschappelijk erfgoed mee te nemen in projecten, ligt nog steeds in handen van de projectleider. Voor een project moet een handleiding worden afgevinkt waar ruimtelijke kwaliteit een onderdeel van is. Leendert Visser zegt hierover: *“In theorie zal met het moeten doen, alleen wordt dit niet gecontroleerd”*. Hiervoor zijn niet de werkuren beschikbaar. Ook is binnen het Noorderzijlvest geen landschapshistoricus aanwezig. Hierdoor is het niet bekend of ruimtelijke kwaliteit, waaronder landschapsinpassing en landschappelijk erfgoed vallen, altijd wordt overwogen. Nu lijkt het vooral ad hoc te gebeuren. Dat dit systematisch niet gebeurt, blijkt bijvoorbeeld uit de verschillende stijlen waarin gemalen gebouwd worden (Waterschap Noorderzijlvest, 2020).

4. *Is er beleid voor landschappelijk erfgoed?*

Het Noorderzijlvest heeft beleid voor landschappelijk erfgoed. Het Noorderzijlvest beschouwt landschappelijk erfgoed als het landschap in de breedste zin. Alles in het landschap kan hierdoor als erfgoed beschouwd worden. Voorbeelden zijn bomenrijen, sluizen, sloten en maren.

Naast het landschappelijk erfgoed draagt het waterschap Noorderzijlvest zorg voor archeologisch erfgoed, gebouwd erfgoed, collecties en voorwerpen en immaterieel erfgoed (Waterschap Noorderzijlvest, 2020). Het waterschap Noorderzijlvest brengt erfgoed op orde en maakt het zichtbaar, inventariseert het immaterieel erfgoed en is een deelnemer van erfgoedgroepen, met als doel om op tijd koppelkansen te identificeren en benutten. Het waterschap maakt een visie over de ruimtelijke kwaliteitsaspecten voor ingrepen en aanpassingen in het watersysteem en een waterbiografie, waarin wateren een waarde krijgen. Deze biografie moet de cultuurhistorische identiteit van het landschap versterken. Het Noorderzijlvest heeft aandacht voor de koppeling tussen erfgoed, landschap, ruimtelijke kwaliteit en biodiversiteit. Ook vraagt het Noorderzijlvest op de website aan burgers om contact op te nemen als zij een idee hebben over waarbij het erfgoed van het Noorderzijlvest een rol kan spelen (Waterschap Noorderzijlvest, 2020).

5. *Wat is de aanleiding of motivatie geweest om beleid te maken voor landschappelijk erfgoed of watererfgoed?*

Het beleid voor cultuurhistorie is tot stand gekomen doordat niet bekend was welk erfgoed het waterschap Noorderzijlvest bezat en welk erfgoed in het bezit van het waterschap verwaarloosd was. Dit beleid is opgesteld om in kaart te brengen wat voor erfgoed er is en om de verwoesting hiervan te voorkomen. Eerst is geïnventariseerd wat andere overheden in het beheergebied van

6. *Hoe is het beleid voor landschappelijk of watererfgoed geformuleerd?*

Noorderzijlvest hebben aangewezen als erfgoed of monument, om te voorkomen dat het waterschap hier niet vanaf wist en elementen zou verwijderen. Deze inventarisatie heeft samenwerkingen met andere overheden voor erfgoed en het landschap op gang gebracht. Het waterschap heeft voor zichzelf vastgesteld wat het als definitie gebruikt voor cultuurhistorie en erfgoed, om vervolgens een inventarisatie te laten uitvoeren van het erfgoed dat het (deels) in bezit heeft. Deze inventarisatie moet volgens Leendert Visser redelijk compleet zijn, maar als ander erfgoed in het bezit van het waterschap wordt aangedragen, dan hecht het hier waarde aan. Deze inventarisatie is bewust uitgevoerd voor erfgoed dat (deels) in het bezit van het waterschap is, omdat het hier alleen invloed op heeft. Bij projecten wordt, als een erfgoedanalyse wordt gemaakt, ook erfgoed van andere partijen meegenomen. Het is volgens Leendert Visser belangrijk om erfgoed mee te nemen in projecten, omdat het waterschap anders het erfgoed niet kan beschermen.

Het Noorderzijlvest heeft een beleidsdocument voor cultuurhistorie, genaamd: 'Anker in een veranderende wereld: Beleid cultuurhistorie van het waterschap Noorderzijlvest'. In dit beleidsdocument wordt uitgebreid uitgelegd hoe het landschappelijk erfgoed gebruikt kan worden en hoe met dit erfgoed om wordt gegaan. De volgende informatie is overgenomen uit het beleidsdocument 'Anker in een veranderende wereld: Beleid cultuurhistorie van het waterschap Noorderzijlvest'. Het beleidsdocument voor cultuurhistorie bevat drie focuspunten:

1. Zorg voor het erfgoed.

Het waterschap draagt zorg voor het erfgoed uit het verleden, omdat het waarde hecht aan dit cultuurhistorisch erfgoed. Goede zorg voor het erfgoed past bij het uitdragen van het verhaal, als opvolger van de monniken van Aduard. Om zicht te houden op het cultuurhistorisch areaal, moet het erfgoed gemonitord worden en moeten de objecten worden opgenomen in een onderhoudssysteem.

- Het Noorderzijlvest heeft 25 landschappelijke elementen aangewezen die als landschappelijk erfgoed beschouwd kunnen worden. Hieronder vallen 8 landschappelijke objecten die al een erfgoedstatus hebben gekregen van de gemeente, de provincie of het Rijk.
- Omdat het waterschap eigendom is van (een deel van) het aangewezen landschappelijk erfgoed, heeft het een onderhoudsplicht en streeft het naar eigen zeggen naar om deze objecten te onderhouden.
- Het Noorderzijlvest geeft aan dat landschappelijk erfgoed een kans biedt om een win-winsituatie te creëren voor erfgoed, natuur en biodiversiteit. Vanuit cultuurhistorisch oogpunt sluit natuurlijk beheer vaak aan op de wijze waarop elementen vroeger beheerd werden. Een natuurlijk beheer zou volgens het waterschap landschappelijk erfgoed behouden op een

traditionele wijze, om zo de natuur te behouden of ontwikkelen. Een randvoorwaarde hiervoor is volgens hen dat de historische structuren in het landschap zichtbaar blijven en dat de locaties waar het landschappelijk erfgoed zich bevindt niet cruciaal zijn voor de waterveiligheid (Waterschap Noorderzijlvest, 2020).

2. De leefomgeving en het erfgoed

Het Noorderzijlvest ziet erfgoed en de leefomgeving als twee elementen die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn in het heden. Door de drie elementen (erfgoed, landschap en ruimtelijke kwaliteit) in samenhang te bezien, wil het waterschap bijdragen aan het doorgeven van het mooie landschap aan de volgende generaties en ervoor zorgen dat nieuwe objecten zich hechten aan de omgeving. Tegelijkertijd kan het erfgoed bijdragen aan de zichtbaarheid van het waterschap in de leefomgeving. Het erfgoed kan bovendien gecombineerd worden met opgaven waarmee het waterschap geconfronteerd wordt en zodoende het draagvlak voor maatregelen vergroten. Erfgoed kan daarnaast een koppelkans vormen voor andere opgaven.

- Provincies, gemeentes en waterschappen hebben een belangrijke rol, vanuit hun omgevingsvisies en omgevingsverordeningen en -vergunningen bij het creëren van draagvlak in de samenleving voor ruimtelijke ingrepen en bij het verdelen van de claims op het landschap van de verschillende sectoren. Een principe dat in toenemende mate leidend is om goed om te gaan met het landschap, is om functies te combineren waar mogelijk en functies te scheiden waar noodzakelijk. Het waterschap houdt zich primair bezig met het watersysteem. Dit systeem is in een groot deel van het beheergebied bepalend geweest voor de vorming van het landschap. Vanuit die gedachte kan landschap gebruikt worden als ordenend kader om de verschillende opgaven van nu en in de toekomst aan elkaar te verbinden.
- Landschappelijk erfgoed draagt waar mogelijk bij aan een robuust watersysteem en een verhoogd veiligheidsniveau. Hiertoe kan het landschappelijk erfgoed verder ontwikkeld worden.
- Landschappelijk erfgoed wordt waar mogelijk meer herkenbaar gemaakt, onder andere door de zichtbaarheid te verbeteren en het verhaal uit te dragen (Waterschap Noorderzijlvest, 2020).

3. Samen werken aan erfgoed

Het erfgoed van het waterschap is kenmerkend voor de omgeving. Het is tevens een bindmiddel met diezelfde omgeving, doordat bewoners en partners ook geven om het erfgoed. Vanuit de betrokkenheid bij het erfgoed en het eigenaarschap van dat erfgoed zal het waterschap waar mogelijk de omgeving actief betrekken.

- In de toekomst blijft de druk op het landschap groot, waardoor het belangrijk is om oog te houden voor grote en kleine landschappelijke elementen, zoals windsingels, sloten, hagen en houtwallen. Door juist deze kleine elementen meer uit te lichten, kan de belevingswaarde van het landschap verhoogd worden.
- (Vaar)recreatie en landschap kunnen elkaar versterken en worden om die reden zoveel mogelijk aan elkaar gekoppeld (Waterschap Noorderzijlvest, 2020).

Om het beleid voor cultuurhistorie volledig tot zijn recht te laten komen, is volgens Leendert Visser een interne medewerker nodig die over kennis beschikt over dit onderwerp .

Dit was een beknopt overzicht van het landschappelijk-erfgoedbeleid van Noorderzijlvest. Meer informatie over landschappelijk erfgoed in dit gebied is te vinden op: <https://www.noorderzijlvest.nl/landschappelijk-erfgoed> en in het beleidsdocument uit 2020 ‘Anker in een veranderende wereld: Beleid cultuurhistorie van het waterschap Noorderzijlvest’.

7. Welke invloed heeft het beleid in de praktijk?

- Het beleid heeft ervoor gezorgd dat het thema op de agenda van het waterschap is komen te staan.
- Vanwege het beleid is budget vrijgemaakt voor het beheer en onderhoud van erfgoed. Momenteel wordt invulling gegeven aan het onderhoudsplan, wat aangeeft wanneer welk erfgoed wordt onderhouden. Echter, de beste manier om erfgoed te behouden is volgens Leendert Visser als volgt: “*de beste manier om erfgoed te behouden is het een functie te geven*”. Zo wordt de Hunsigosluis opnieuw in gebruik genomen en daardoor opgeknapt.
- Door het beleid kan het waterschapswerk zichtbaar gemaakt worden en kunnen mensen betrokken worden bij het waterschap. Leendert Visser noemde dit ‘*erfgoed als uithangbord*’.
- Door iets te doen met de leefomgeving en het erfgoed, kan het waterschap iets teruggeven aan de samenleving. Mensen worden blij van dit beleid.
- In erfgoedopgaven kan soms aanspraak gemaakt worden op subsidie. Deze subsidie wordt gebruikt om een extra element toe te voegen.
- In de werkpraktijk zorgt erfgoed soms voor koppelkansen. Een voorbeeld hiervan is een project in Zoutkamp. In Zoutkamp is het nodig om een gemaal te vergroten. Hiervoor moeten de kades worden verhoogd, maar hiervoor is in het dorp geen ruimte. De Hunsigosluis wordt als oplossing opnieuw in gebruik genomen en als gemaal gebruikt. In de Hunsigosluis bevond zich een keersluis, maar door hierin een schutsluis te plaatsen, kan het vaarverkeer ook als het gemaal in werking is doorvaren. De Hunsigosluis was dusdanig verwaarloosd dat het opknappen ervan een prioriteit werd toen besloten was om

het weer in gebruik te nemen. Hier komen hierdoor meerdere opgaves bij elkaar: een wateropgave, recreatieopgave en erfgoedopgave. De mooiste winst is volgens Leendert Visser te behalen als erfgoed gekoppeld kan worden aan een wateropgave, maar de meeste winst wordt vaak gehaald door terug te geven aan de samenleving, door recreatieopgaven en erfgoedopgaven aan elkaar te koppelen.

Tabel 7.1: Kernvragen van het interview met Lennert Visser (Noorderzijlvest), aangevuld met het beleidsdocument ‘Anker in een veranderende wereld :Beleid cultuurhistorie van het waterschap Noorderzijlvest’ (Waterschap Noorderzijlvest, 2020).

7.1.2 Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier

Het waterschap Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK) heeft beleid voor watererfgoed. Hieronder kan landschappelijk erfgoed vallen. In Tabel 7.2 staat de belangrijkste informatie over het beleid voor watererfgoed van het HHNK. Deze informatie is tot stand gekomen uit een interview met Ingrid Oud, adviseur Erfgoed bij het HHNK, en is aangevuld met een visiedocument over het watererfgoed: ‘Visie op het Watererfgoed van Hollands Noorderkwartier: ‘Hoe ons Watererfgoed Waterbewustzijn vergroot’ (Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, 2017).

Kernvragen	Antwoord
1. Hoe wordt in de werkpraktijk omgegaan met het landschap?	Bij projecten wordt rekening gehouden met de omgevingsplannen van de provincie en de gemeentes. De visie voor het watererfgoed is tot nu toe vooral gericht op objecten. Het landschap komt hierin weinig voor. Bij grote projecten, bijvoorbeeld bij de dijkversterking van de Markermeerdijken of bij de aanleg van een viskringloop bij het Wieringermeer, wordt het landschap vaker meegenomen, terwijl dit bij kleinere projecten soms over het hoofd wordt gezien.
2. Is er beleid voor landschappelijk erfgoed?	Er is geen beleid voor specifiek landschappelijk erfgoed, maar er is wel beleid voor watererfgoed. Binnen het HHNK is bewust gekozen voor watererfgoed, omdat dit erfgoed naar de mening van het HHNK ontbrak, terwijl het waterschap is verbonden aan watererfgoed. Voor het watererfgoed is een visie opgesteld in 2017. Deze visie moet ervoor zorgen dat het HHNK zorgdraagt voor het watererfgoed en dat het verhaal van het waterschap verteld wordt door onder andere dit erfgoed. Landschappelijke elementen vallen onder dit watererfgoed als het erfgoed verbonden is met waterschaptaken, zoals bij de Westfriese Omringdijk, de Wierdijk en de Noorder IJ-plas en zeedijken. Het watererfgoed is objectgericht en een blik op het landschap ontbreekt. Wat de rol van het waterschap is rondom erfgoed is een continu dilemma, aangezien dit geen directe taak is en het waterschap vaak alleen elementen in eigendom heeft. Echter, Ingrid Oud zegt hierover: “Als ik de visie zelf opnieuw mocht schrijven, zou het landschap meer aanwezig zijn”.
3. Wat is de aanleiding of motivatie geweest	De werknemers van het HHNK hadden behoefte aan beleid voor watererfgoed. Voornamelijk hebben ze de behoefte om te

om beleid te maken voor landschappelijk erfgoed of watererfgoed?

4. Hoe is het beleid voor landschappelijk of water erfgoed geformuleerd?

formuleren hoe het HHNK zich verhoudt tot het erfgoed dat het waterschap bezit. De afdeling Communicatie heeft een visie voorgesteld. Het bestuur heeft deze visie goedgekeurd. Ingrid Oud is degene die is aangenomen voor de functie adviseur Watererfgoed, nadat de visie was goedgekeurd door het bestuur.

Het HHNK heeft een visie opgesteld voor watererfgoed. Het watererfgoed ligt niet vast en het watererfgoed uit de visie is een voorbeeld van het erfgoed dat er is. Het HHNK is bezig met een kaart waarin het watererfgoed zichtbaar is. Echter, dit betekent niet dat alleen de aanwezige objecten op deze kaart worden meegenomen en beschermd. Voor de visie op het watererfgoed zijn drie leidende principes benoemd die moeten helpen om op een goede wijze om te gaan met het watererfgoed, het erfgoed in te zetten voor de vergroting van het waterbewustzijn en de (h)erkenning te vergroten van de belangrijke taken van het hoogheemraadschap. De volgende informatie is overgenomen uit visiedocument over het watererfgoed: 'Visie op het Watererfgoed van Hollands Noorderkwartier: 'Hoe ons Watererfgoed Waterbewustzijn vergroot'.

1. Het waterschap is onze zorg.

- Het operationele en niet-operationele watererfgoed wordt met zorg onderhouden.
- Het watererfgoed wordt zo lang mogelijk operationeel of functioneel gehouden.
- De zorg voor het watererfgoed is expliciet gemaakt en intern en extern gedeeld.
- Er wordt altijd gecontroleerd of iets tot het watererfgoed behoort.
- Bij herbestemmingen en/of een overdracht van het erfgoed wordt gekozen voor partijen die de erfgoedwaarden van het waterschap delen.

2. Watererfgoed is van en voor iedereen.

- Het waterschap maakt en houdt het watererfgoed voor alle bewoners toegankelijk.
- Het waterschap maakt en houdt het watererfgoed digitaal en op locatie zichtbaar.
- Het waterschap streeft naar een hechte samenwerking met de erfgoedpartijen in het gebied.
- Het waterschap zet zich er actief voor in om watererfgoed onder de aandacht te brengen door bijvoorbeeld gastlessen, evenementen, recreatieve routes en sociale media te hanteren.

3. Het operationele waterstaatkundige gebruik van het erfgoed gaat altijd voor.

- Het waterschap kiest bij watererfgoed voor het primaat van het waterstaatkundig gebruik.
- Het waterschap zoekt naar creatieve oplossingen om het watererfgoed in stand te houden.

- Bij uitzondering is een aanpassing of transformatie mogelijk bij watererfgoed (Hoogheemraadschap Noorderkwartier, 2017).

Volgens deze visie moet worden bepaald wat de erfgoedwaarden zijn in een project. Om deze visie ook te realiseren in het werkveld, is een stappenplan gemaakt voor hoe watererfgoed in de praktijk gebracht kan worden:

1. Bepaal en controleer.

Met deze stap controleert de programmamanager of projectleider aan de hand van de lijst Watererfgoed en de GIS-kaart of in een project sprake is van erfgoed. Zo ja, dan neemt deze contact op met het Loket Watererfgoed.

2. Verzamel de basisgegevens.

De programmamanager of projectleider laat een QuickScan Watererfgoed uitvoeren door het Loket Watererfgoed. Het Loket Watererfgoed bestaat uit een historicus, een conservator/adviseur Watererfgoed en een adviseur Landschappelijke kwaliteit.

3.

a. Bij objecten die hun watertaak behouden:

De programmamanager of projectleider bepaalt het benodigde budget, waarbij rekening wordt gehouden met de cultuurhistorische waarde.

b. Bij objecten die hun watertaak verliezen:

Objecten die hun waterstaatkundige functie verliezen gaan over naar het vastgoedbeheer van het HHNK bij het cluster Facilitair en worden daar in de onderhoudsbegroting opgenomen. In overleg met het Loket Watererfgoed wordt bepaald wat het HHNK met het watererfgoed wil doen.

4. De projectleider sluit af.

De projectleider levert informatie aan na de afronding van het project aan het Loket Watererfgoed, zodat de kaart en inventarisatielijst met het Loket Watererfgoed kan worden geactualiseerd (Hoogheemraadschap Noorderkwartier, 2017).

Ondanks het bestaan van deze visie, is het moeilijk om buiten projecten budget vrij te maken om erfgoed in goede staat te brengen en houden. Het stappenplan in de visie heeft ervoor gezorgd dat vaker wordt geïnformeerd, vooral over de waarde en omgang met het erfgoed in een project, maar het is niet verplicht om het stappenplan te volgen. Het Loket Watererfgoed uit de visie is niet gerealiseerd. Wel zijn binnen het HHNK een historicus en een adviseur Watererfgoed aanwezig, maar een adviseur Ruimtelijke kwaliteit ontbreekt. Ondanks dat het stappenplan niet volledig wordt nageleefd, vinden werknemers intern wel de adviseur

Watererfgoed en kunnen ze dit erfgoed beter dan zonder de visie meenemen in hun werkzaamheden. Ingrid Oud zei hierover: “Ze weten mij of mijn collega echt wel te vinden”.

Meer informatie over deze visie is te vinden op: <https://www.hhnk.nl/watererfgoed>.

5. Welke invloed heeft het beleid in de praktijk?

Het beleid heeft als invloed dat het verhaal van het landschap actief wordt verteld en dat intern de zorg voor het watererfgoed bekend is. Er is veel belangstelling voor het watererfgoed en inwoners weten beter wat het waterschap doet. In sommige gevallen kan het erfgoed opnieuw in gebruik genomen worden. Zo is het gemaal 1879 te Akersloot, een gemaal dat voorheen als museumgemaal diende, opnieuw in gebruik genomen. Dit gemaal vormt een oplossing voor de extra capaciteit die nodig is tijdens clusterbuien. In een samenwerking met partners is dit gemaal weer in gebruik genomen. Of erfgoed wordt meegenomen in projecten om dit te behouden, verbeteren, gebruiken of hiervan te leren is bij het HHNK nog steeds afhankelijk van de projectleiders. Dit is het geval ondanks de in 2017 opgestelde visie voor watererfgoed, waarin aangegeven wordt dat het HHNK erfgoed wil behouden en verbeteren en dat het wil leren van dit erfgoed.

Tabel 7.2: Kernvragen van het interview met Ingrid Oud (HHNK), aangevuld met de visie van het waterschap voor watererfgoed (Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, 2017).

7.1.3 Waterschap Drents Overijsselse Delta

Het Waterschap Drents Overijsselse Delta (WDO Delta) heeft beleid voor watererfgoed. In Tabel 7.3 staat de belangrijkste informatie over hoe het WDO Delta omgaat met erfgoed. Deze informatie is tot stand gekomen uit een interview met Hermine der Nederlanden, adviseur Erfgoed en ruimtelijke kwaliteit bij het WDO Delta, en is aangevuld met het beleidsdocument ‘Beleid waterschapserfgoed en ruimtelijke kwaliteit’ (Waterschap Drents Overijsselse Delta, 2019).

Kernvragen

Antwoord

1. Hoe wordt in de werkpraktijk omgegaan met het landschap?

In het WPB 2022-2027 wordt aangegeven dat het waterschap zijn verantwoordelijkheid neemt en bewuste afwegingen maakt tussen de functiebediening en de kwaliteit van de leefomgeving.

Volgens Hermine der Nederlanden is het doel om naar een integraal ontwerp toe te werken. Hierbij wil het WDO Delta niet alleen projecten landschappelijk inpasbaar maken, maar ook het landschap versterken en ervoor zorgen dat iets wordt toegevoegd. Bij elk project moet rekening gehouden worden met ruimtelijke kwaliteit en erfgoed, maar hoe dat gedaan moet worden is nog niet duidelijk. Daarvoor zijn in de toekomst kaders nodig. Op dit moment stelt Hermine voor projecten op maat een klanteis op op het gebied van erfgoed en ruimtelijke kwaliteit en daarmee moet rekening worden gehouden.

2. *Is er beleid voor landschappelijk erfgoed?*

Er is beleid voor waterschapserfgoed en daar vallen landschap en landschapselementen, -patronen en -structuren onder. *“Waterschapserfgoed is het aan de waterschapstaken verbonden geheel van historische voorwerpen, gebouwen, kunstwerken, landschap(elementen, patronen en structuren), archeologie en archieven”*. Op de kaart Waterschapserfgoed is te zien wat al het waterschapserfgoed volgens WDO Delta is in het gebied van dit waterschap. Hermine der Nederlanden geeft aan dat dit een verouderde inventarisatie is die toe is aan een update. Bepaald erfgoed kan in het nieuwe overzicht worden weggelaten, maar ook moet nieuw erfgoed worden toegevoegd. Zo is slechts één vaart en slechts één waterloop aangewezen als erfgoed. Hermine der Nederlanden geeft aan dat het verhaal rond het erfgoed bekend moet zijn en dat ook ensembles moeten worden aangewezen.

Ook is er beleid voor ruimtelijke kwaliteit. Ruimtelijke kwaliteit wordt gedefinieerd in het beleidsdocument ‘Beleid waterschapserfgoed en ruimtelijke kwaliteit’ als *“de mate waarin tegemoet wordt gekomen aan de gebruikswaarde (‘doelmatig’), belevingswaarde (‘mooi’) en toekomstwaarde (‘toekomstbestendigheid’) van verschillende belangen bij ruimtelijke ontwikkelingen”*. Het gaat niet alleen om de vraag of een ruimtelijke ingreep moet plaatsvinden, maar ook hoe en waar die het beste ingepast kan worden. In het kader van de Omgevingswet wordt ruimtelijke kwaliteit vaak aangeduid als de kwaliteit van de leefomgeving.

3. *Wat is de aanleiding of motivatie geweest om beleid te maken voor landschappelijk erfgoed of watererfgoed?*

De werknemers van het waterschap beschikken over intrinsieke motivatie om zorg te dragen voor erfgoed en ruimtelijke kwaliteit en om deze onderdelen op de agenda te zetten.

4. *Hoe is het beleid voor landschappelijk of water erfgoed geformuleerd?*

De volgende informatie is overgenomen uit het beleidsdocument ‘Beleid waterschapserfgoed en ruimtelijke kwaliteit’. In het beleidsdocument ‘Beleid waterschapserfgoed en ruimtelijke kwaliteit’ worden een aantal doelen genoemd. De doelen van het WDO Delta zijn:

1. het in stand houden van waterschapserfgoed;

Het waterschap heeft de maatschappelijke verantwoordelijkheid om aandacht en zorg te besteden aan waterschapserfgoed. Bij monumenten heeft het een zorgplicht.

2. het versterken van de relatie tussen waterschapserfgoed en de leefomgeving;

Waterschapserfgoed en ruimtelijke kwaliteit zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden: beide dragen in belangrijke mate bij aan de omgevingskwaliteit van de fysieke leefomgeving.

3. het benutten van de verbindende kracht van waterschapserfgoed en ruimtelijke kwaliteit.

Om dit te waarborgen, zijn de volgende procesafspraken gemaakt:

1. Het waterschap zorgt op een passende wijze voor waterschapserfgoed.

- a) Het verhaal, de uniciteit en de esthetische waarde vormen de basis van waardering van en omgang met het watererfgoed. Het WDO Delta werkt aan een lijst met objecten en landschappelijke structuren. De regel is om erfgoed te behouden door conservering of door ontwikkeling. Als de waarde minder hoog is, dan is er ruimte voor transformatie of wellicht zelfs vernieuwing.
- b) Waterschapserfgoed 'buiten' houdt het waterschap in stand op een kosteneffectieve wijze.
 - zelf het erfgoed 'actief' gebruiken;
 - zelf het erfgoed 'passief' gebruiken;
 - het erfgoed in gebruik geven, overdragen of verkopen;
 - financieel het erfgoed ondersteunen;
 - erfgoed beschermen binnen de mogelijkheden en samen met partners, zoals de gemeente en provincies.

2. Het waterschap deelt het waterschapserfgoed met een breder publiek.

- a) locaties en de waterschapsarchieven beschikbaar en openbaar maken;
- b) laten zien dat het waterschap waterschapserfgoed en ruimtelijke kwaliteit kan combineren met verduurzaming en andere maatschappelijke opgaven.

3. Waterschapserfgoed en ruimtelijke kwaliteit zijn onderdeel van het dagelijks beheer, bij groot onderhoud en investeringsprojecten.

- a) Waterschapserfgoed is een vaste klanteis specificatie bij gebieds- en renovatieprojecten (planverkenning, planuitwerking, planrealisatie, evaluatie, beheer en onderhoud), bij onderhoud en bij beheer. Tijdens de planuitwerking wordt het erfgoed gedegen in beeld gebracht. De mate van aandacht is passend voor de (financiële) omvang van het project en de waarde (maatschappelijk, landschappelijk, ecologisch, historisch).
- b) Ruimtelijke kwaliteit is een vaste randvoorwaarde. Het waterschap streeft ernaar om de ruimtelijke kwaliteit van het landschap in projecten te versterken. Dit doet het door onder andere dijken, weteringen, gemalen en kaden te accentueren in opgaven en deze ruimtelijk effectief in te passen.

Vaak moet het in stand houden van het waterschapserfgoed gebeuren in projecten, maar soms kan ook geld gebruikt worden uit een ander potje. Meer informatie over het beleid en welke maatregelen zijn getroffen voor waterschapserfgoed en ruimtelijke kwaliteit zijn te vinden in het document 'Beleid waterschapserfgoed en ruimtelijke kwaliteit'.

5. Welke invloed heeft het beleid in de praktijk?

Het beleid resulteert in een beter integraal ontwerp waarin ecologie, duurzaamheid, wateropgave en ruimtelijke kwaliteit worden gebundeld. Dit integrale beleid zorgt er op zijn beurt voor dat het waterschap trots kan zijn op het resultaat en kan verklaren waarom keuzes zijn gemaakt op het gebied van erfgoed en ruimtelijke kwaliteit.

Tabel 7.3: Kernvragen van het interview met Hermine van der Nederlanden (WDO Delta), aangevuld met het beleidsdocument 'Beleid waterschapserfgoed en ruimtelijke kwaliteit' (Waterschap Drents Overijsselse Delta, 2019).

7.1.4 Het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden

Het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (HDSR) heeft geen beleid voor landschappelijk erfgoed. Wel heeft het een inventarisatie uitgevoerd van het watererfgoed in het gebied. Hieronder vallen een aantal landschappelijke elementen. In Tabel 7.4 staat de belangrijkste informatie over hoe het HDSR omgaat met erfgoed. Deze informatie is tot stand gekomen uit een interview met Remco Lots, programma-adviseur en projectleider Cultuurhistorie en recreatie bij het HDSR. Deze informatie is aangevuld met informatie uit het eindrapport 'Omgaan met cultuurwaarden: Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden' (Lantschap Adviesbureau voor landschap en cultuurhistorie, 2006).

Kernvragen	Antwoord
1. Hoe wordt in de werkpraktijk omgegaan met het landschap?	De omgevingsmanagers nemen, volgens Remco Lots, in projecten de landschappelijke waarde van het projectgebied mee, maar dit verschilt per omgevingsmanager. Projecten waarbij dit is gedaan zijn bijvoorbeeld de <i>Sterke Lekdijk</i> en de <i>Gekanaliseerde Hollandsche IJssel</i> .
2. Is er beleid voor landschappelijk erfgoed?	Er is geen beleid voor landschappelijk erfgoed. Wel is er beleid voor watererfgoed. Hieronder vallen een aantal landschappelijke objecten. Het HDSR heeft de behoefte om het watererfgoed compleet te maken met al het landschappelijk erfgoed. Daarvoor is een inventarisatie nodig van het landschappelijk erfgoed, waarna bepaald kan worden hoe met dit erfgoed wordt omgegaan. Echter, Remco Lots geeft aan: "Het is een hele opgave hoe we als waterschappen landschappelijk erfgoed oppakken".
3. Wat is de aanleiding of motivatie geweest om beleid te maken voor landschappelijk erfgoed of watererfgoed?	Beleid is gemaakt voor watererfgoed, om een beter beeld te krijgen van wat in het beheergebied aan erfgoed bestaat dat gerelateerd is aan het waterschap.

4. *Hoe is het beleid voor landschappelijk of water erfgoed geformuleerd?*

In opdracht van het HDSR heeft Lantschap Adviesbureau voor landschap en cultuurhistorie onderzoek verricht naar de omgang met cultuurhistorie binnen het HDSR. Hiervoor is een inventarisatie gemaakt voor het watererfgoed in het beheergebied. In de periode september 2005 tot januari 2006 heeft een inventarisatie plaatsgevonden van waterstaatkundige elementen in het gebied. Deze inventarisatie betrof waterstaatsobjecten die (mede) eigendom zijn van het waterschap en verschillende gebouwde en niet-gebouwde elementen die van belang zijn voor de geschiedenis van het waterbeheer en/of deel uitmaken van waardevolle elementen. Per item is een aantal gegevens ondergebracht:

- het identificatienummer;
- de naam;
- het type (sluis, molen, gemaal, et cetera);
- de locatie;
- de oorspronkelijke functie;
- het ensemble;
- de ouderdom;
- de cultuurhistorische waardering;
- toegankelijkheid;
- het advies;
- een korte omschrijving van het object.

Deze inventarisatie heeft geresulteerd in circa 200 elementen. Deze lijst is tot op heden uitgebreid tot circa 500 elementen.

De volgende informatie is overgenomen uit het eindrapport 'Omgaan met cultuurwaarden: Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden'. Een visie is opgesteld over hoe het HDSR kan omgaan met watergebonden cultuurhistorie. Deze visie kan samengevat worden in 3 punten:

1. Het HDSR beschouwt de watergebonden cultuurhistorie als onderdeel van zijn identiteit als waterschap.
2. Cultuurhistorie is geen kerntaak van het waterschap. Wel is het HDSR verantwoordelijk voor het watererfgoed in zijn gebied, in het bijzonder waar sprake is van eigendom en/of beheer.
3. Het HDSR wil een voorbeeldfunctie vervullen als zorgvuldige beheerder van het huidige en het toekomstige watererfgoed.

Doelen die zijn gebonden aan deze visie zijn:

1. het behouden en versterken van de cultuurhistorische waarden van het watererfgoed;
2. het zichtbaar houden van de rol van het water en vooral van het waterbeheer in de geschiedenis van het beheersgebied;
3. het informeren over en tonen van de waardevolle cultuurhistorische elementen;
4. het benadrukken van de regionale diversiteit met het watererfgoed.

De strategieën die het HDSR wil toepassen om dit te bereiken zijn als volgt:

1. waardevolle elementen zoveel mogelijk in eigendom en eigen beheer houden;
2. bij de vervreemding van waardevolle elementen de cultuurhistorische waarden veilig;
3. een regionale benadering hanteren: kenmerkende elementen voor een regio behouden en versterken;
4. een ensemblebenadering hanteren: mede de verantwoordelijkheid nemen voor elementen die geen eigendom zijn, maar die onderdeel zijn van een waardevol ensemble;
5. een planmatige aanpak hanteren: de te nemen maatregelen voor behoud en versterking vastleggen in meerjarenplannen;
6. waar mogelijk samenwerken met andere partijen;
7. zoveel mogelijk de waardevolle elementen aan de burgers laten zien en hen laten meebeleven.

Meer informatie is te vinden in het 'Eindrapport onderzoek 'Omgaan met cultuurwaarden' Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden' (Lantschap Adviesbureau voor landschap en cultuurhistorie, 2006). Omdat dit rapport al oud is, is deze visie op de achtergrond komen te liggen. Desondanks wordt nog steeds gestreefd naar de doelen en hecht het HDSR waarde aan cultuurhistorie. Het is intern ermee bezig om het watererfgoed uit te bereiden. Dit watererfgoed heeft niet altijd een beschermde status, waardoor het niet altijd verplicht is om het erfgoed in projecten mee te nemen. Binnen het HDSR bestaat ook nog geen beleid om dit erfgoed wel mee te nemen in projecten. Remco Lots zegt hierover: *“Theoretisch wil je een waterschapserfgoedmonument”*. Een waterschapserfgoedmonument zou ertoe leiden dat elke overheid rekening met dit erfgoed moet houden. Nu wordt cultuurhistorie naast het reguliere werk uitgevoerd. Of er in de toekomst meer budget vrijkomt voor cultuurhistorie als het bij projecten misgaat, is afhankelijk van het bestuur.

5. Welke invloed heeft het beleid in de praktijk?

Remco Lots' antwoord op deze vraag is: "Heel veel". Volgens Remco Lots levert het hebben van erfgoed een aantal gevolgen op:

1. Als bekend is wat erfgoed is en waaraan waarde gehecht wordt, dan kan hier in projecten en bij vergunningsverleningen rekening mee worden gehouden.
2. Erfgoed levert betrokkenheid van de buitenwereld op.
3. Met het erfgoed kan het HDSR het verhaal van het waterschap onderbouwen.

Tabel 7.4: Kernvragen van het interview met Remco Lots (HDSR). De bevindingen zijn aangevuld met informatie uit het "Eindrapport onderzoek 'Omgaan met cultuurwaarden' Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden" (Lantschap Adviesbureau voor landschap en cultuurhistorie, 2006).

7.1.5 Waterschap Amstel, Gooi en Vecht

Alle uitvoerende werkzaamheden van het Waterschap Amstel, Gooi en Vecht (AGV) worden verricht door Waternet. In Tabel 7.5 staat de belangrijkste informatie over hoe AGV omgaat met erfgoed. Deze informatie is tot stand gekomen uit een interview met Anne Schopman, programma-adviseur en projectleider Cultuurhistorie en recreatie bij Waternet. Deze informatie is aangevuld met informatie uit het ‘Waterbeheerprogramma Amstel, Gooi en Vecht 2022-2027: Samen werken aan een toekomstbestendig watersysteem’ en de ‘Nota Recreatief medegebruik landschap en cultuurhistorie’ (Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, 2022).

Kernvragen	Antwoord
1. Hoe wordt in de werkpraktijk omgegaan met het landschap?	Volgens Anne Schopman worden landschappelijke waarden meegenomen in de M.E.R.-beoordeling van een project.
2. Is er beleid voor landschappelijk erfgoed?	Ja, er is een visie voor recreatief medegebruik, landschap en cultuurhistorie. Echter, het landschap heeft in de praktijk een kleinere rol dan cultuurhistorie en recreatie. Anne Schopman geeft hierover aan: ‘ <i>Landschap valt soms wel tussen wal en schip</i> ’.
3. Wat is de aanleiding of motivatie geweest om beleid te maken voor landschappelijk erfgoed of watererfgoed?	Het waterschap AGV ziet recreatief medegebruik, cultuurhistorie en landschap als belangrijke neventaken van het waterschap als overheid. De beleving en het genieten van water dragen bij aan begrip en draagvlak voor de kerntaken van het waterschap, volgens AGV. Ook dat is een reden voor AGV om invulling te willen geven aan de taken recreatief medegebruik, landschap en cultuurhistorie (Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, 2022). De zorg voor erfgoed en het landschap wordt niet alleen als een neventaak gezien, maar ook als een maatschappelijke verantwoordelijkheid. Anne Schopman geeft hierover aan: ‘ <i>We hebben een plicht om goed voor ons erfgoed te zorgen. Waterschappen zijn ook erfgoed</i> ’.
4. Hoe is het beleid voor landschappelijk of water erfgoed geformuleerd?	In het Waterbeheerprogramma 2022-2027 van AGV is vastgelegd dat: <ol style="list-style-type: none"> 1. het waterschap beheer en onderhoud aan watererfgoed uitvoert, rekening houdend met biodiversiteit, recreatie en klimaatverandering; 2. het waterschap watererfgoed toegankelijk maakt (op open dagen) en informatie digitaal toegankelijk maakt, ook uit het historisch archief; 3. dat het waterschap subsidieregelingen voortzet voor het stimuleren van projecten op het gebied van cultuurhistorie en recreatie. <p>Meer informatie is te vinden in het ‘Waterbeheerprogramma Amstel, Gooi en Vecht 2022-2027: Samen werken aan een toekomstbestendig watersysteem’ (Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, 2022).</p> <p>De volgende informatie is afkomstig uit de ‘Nota Recreatief medegebruik landschap en cultuurhistorie’ (Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, 2011). In het beheergebied zijn in 2004 circa 300</p>

watergerelateerde objecten en elementen met een cultuurhistorische waarde geïnventariseerd. Deze elementen zijn voorzien van een advies voor behoud of herstel. Voorbeelden zijn de vesting Naarden, de nationale landschappen rond de Stelling van Amsterdam, de Oude Waterlinie, de verkavelingspatronen in het Groene Hart en de talrijke petgaten in het oude veenlandschap. Voor eigendommen van AGV met een landschappelijke en/of cultuurhistorische waarde gelden het beleid en de richtlijnen, zoals die zijn vastgelegd in de ‘Beleidsuitgangspunten Onroerende Zaken AGV’ en ‘Praktijkrichtlijnen Onroerende Zaken AGV’. Hierin wordt het volgende aangegeven: *‘Het grootste deel van het beheergebied van AGV is cultuurhistorisch en landschappelijk waardevol, met bijvoorbeeld het veenweidelandschap en tal van historische objecten. Voor wat betreft cultuurhistorische waarden is de focus van AGV verschoven van herstel en restauratie naar communicatie en educatie over watererfgoed’* (Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, 2017). De ‘Praktijkrichtlijnen Onroerende Zaken AGV’ is voornamelijk gericht op de verantwoordelijkheid voor onderhoud, compensatie en terugplaatsingen (Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, g.d.).

De volgende informatie is overgenomen uit het ‘Waterbeheerprogramma Amstel, Gooi en Vecht 2022-2027: Samen werken aan een toekomstbestendig watersysteem’. De visie van AGV op de invulling van de taken recreatief medegebruik, landschap en cultuurhistorie is om dichterbij het wensbeeld voor 2027 te komen. Het wensbeeld voor 2027 houdt het volgende in.

1. Waterbeheer en watererfgoed worden in 2027 gezien als meerwaarde voor de ruimtelijke kwaliteit van de leefomgeving.
2. Inwoners en bezoekers van AGV-gebieden ervaren de wateren, dijken, gemalen, sluizen en bruggen als onmisbare onderdelen van het landschap en de cultuurhistorie van het gebied. De eigen AGV-objecten met ieder een cultuurhistorische waarde dragen hier wezenlijk aan bij.
3. Het waterschap onderzoekt en benut kansen om, binnen de hoofdtaken van het waterschap voor het watersysteembeheer en daarnaast de taken voor het vaarweg- en nautisch beheer, (mee) te werken aan maatregelen op het gebied van recreatief medegebruik, cultuurhistorie en landschap.

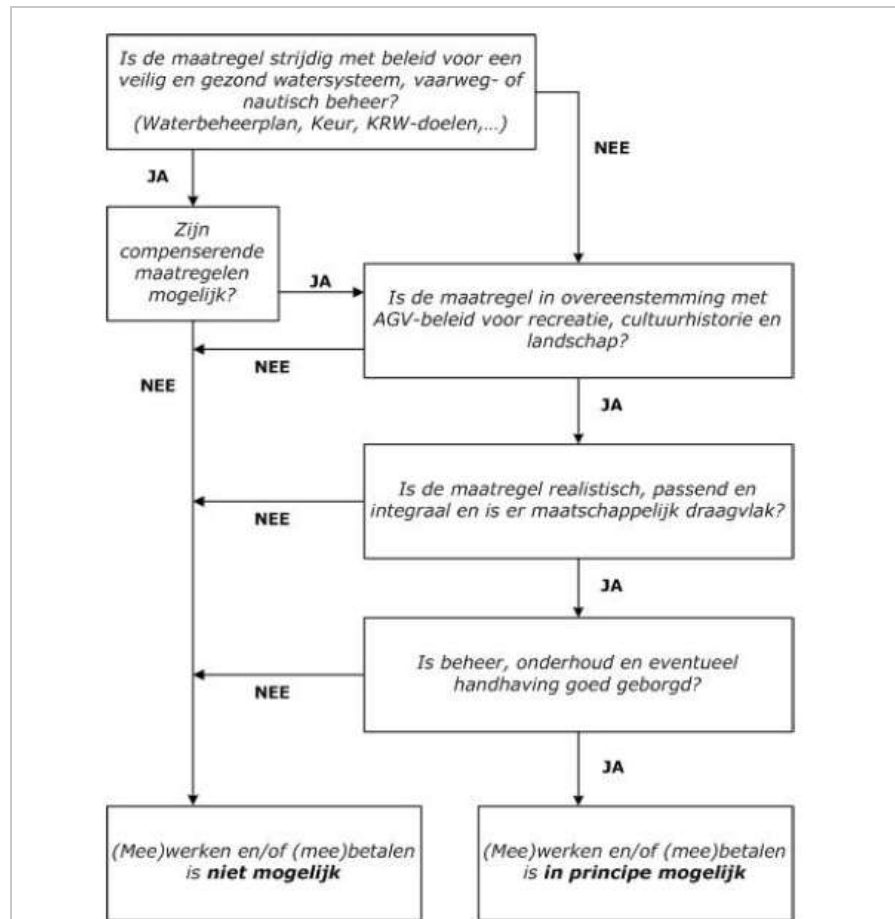
In de opdrachtbrief van een project wordt cultuurhistorie meegenomen. Als een project wordt uitgevoerd, wordt (soms) beoordeeld wat nog meer kan gebeuren, zoals het opknappen van erfgoed of het aanleggen van steigers voor de recreatie van het gebied. De projectleider en opdrachtgever hebben volgens Anne Schopman een grote invloed op hoe cultuurhistorie en het landschap worden meegenomen in projecten. Soms worden koppelkansen hierdoor gemist, omdat de ene projectleider meer heeft met cultuurhistorie en landschap dan de andere.

4. Het waterschap werkt (mee) aan en/of betaalt (mee) voor passende initiatieven van derden.
5. Het waterschap denkt mee in landelijke en regionale platforms.
6. Communicatie.

Hiermee wordt de communicatie naar de buitenwereld bedoeld volgens, Anne Schopman.

AGV voert al dan niet samen met andere partijen soms maatregelen uit op het gebied van recreatief medegebruik, cultuurhistorie of landschap. Dit doet het waterschap als het project of de maatregel sterk verbonden is met de hoofdtaken voor het watersysteembeheer of voor het nautisch beheer of vaarwegbeheer en/of als het project betrekking heeft op een eigendom van het waterschap zelf. Het project moet daarnaast voldoen aan een aantal criteria (paragraaf 3.4 in de 'Nota Recreatief medegebruik landschap en cultuurhistorie'). Voor (mede)financiering van maatregelen om cultuurhistorische, inclusief landschappelijke en architectonische, waarden te behouden, herstellen of ontwikkelen is ook jaarlijks een gelijkblijvend budget van € 177.500 beschikbaar. Het AGV heeft een afwegingskader (Figuur 7.1) gemaakt om te bepalen of het (mee)werkt aan of (mee)betaalt voor maatregelen op het gebied van recreatie, cultuurhistorie of landschap. Omdat de middelen beperkt zijn, wordt de prioriteit van een maatregel getoetst aan de aspecten in Figuur 7.2 (Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, 2022). Volgens Anne Schopman is in 2016 ook een aparte subsidieregeling gemaakt voor recreatie, cultuurhistorie en landschap.

Naar deze visie wordt volgens Anne Schopman niet veel meer gekeken maar de strekking klopt wel nog steeds. Meer informatie over deze visie, projecten waarin cultuurhistorie en landschap zijn meegenomen, het afwegingskader of wanneer een maatregel in aanmerking komt voor (mee)werken of (mee)betalen is te vinden in de 'Nota Recreatief medegebruik landschap en cultuurhistorie' (Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, 2011).

Figuur 7.1: Afwegingskader van het AGV om te bepalen of het (mee)werkt aan of (mee)betaalt voor maatregelen op het gebied van recreatie, cultuurhistorie of landschap (Waterschap Amstel Gooi en Vecht, 2011).

Extra prioriteit	
De maatregel heeft een toegevoegde waarde (win-win-situatie) voor het watersysteem (waterkwantiteit, waterkwaliteit, ecologie).	+++
De maatregel heeft een toegevoegde waarde voor vaarweg- of nautisch beheer.	+++
De maatregel komt voor in de top-10 van te herstellen watergerelateerde cultuurhistorische elementen.	+++
De maatregel draagt bij aan een grotere belevingswaarde van het watersysteem.	++
De maatregel betreft een eigendom van het waterschap.	++
De maatregel draagt bij aan een grotere kennis over het water(systeem) in relatie tot zijn omgeving.	+
De maatregel past in het duurzaamheidsbeleid van AGV/Waternet.	+
De maatregel draagt bij aan de naamsbekendheid van het waterschap.	+
De maatregel heeft betrekking op 1 van de 3 waterlinies.	+

Figuur 7.2: Aspecten waaraan de prioriteit van een maatregel wordt getoetst (Waterschap Amstel Gooi en Vecht, 2011).

5. Welke invloed heeft het beleid in de praktijk?

1. Ingelanden hebben een positiever beeld van het waterschap: “Het levert je heel veel waardering op”.
2. Het creëert meer draagvlak.
3. Ingelanden weten beter wat het waterschap doet.
4. Cultuurhistorie wordt hergebruikt.
 - Het Waternet heeft met bodemscans onderzocht waar zich vroeger een sluis bevond. Op die locatie is een kunstwerk geplaatst om de historie van de plek toch nog weer te geven.
 - In samenwerking met verschillende partijen wordt een kansenkaart gemaakt met daarop waar in de Hollandse Waterlinie sprake is van waterbergingsmogelijkheden.
 - De polder Blokhoven is weer onder water gebracht en heeft daardoor weer een functie voor waterberging.
5. Koppelkansen ontstaan.
 - Bij de dijkverbetering bij het Fort Nieuwersluis gaat Waternet aan de slag, ook om het wandelpad dat op de dijk ligt te verharderen. Dit doet Waternet om op een positieve manier bij te dragen aan de beleving van het fort. Natuurmonumenten, dat verantwoordelijk is voor dit wandelpad, heeft zelf niet genoeg budget om dit te doen.
6. zorgt ervoor dat AGV beter begrijpt in welk landschap het opereert, zodat het waterschap het landschap kan gebruiken om tot oplossingen te komen.
 - Anne Schopman wist hiervan niet zo snel een praktijkvoorbeeld te noemen. Echter, het eerdergenoemde voorbeeld om de Waterlinie en polder opnieuw in gebruik te nemen is ontstaan door de kennis dat deze gebieden ook (tijdelijk) ondergelopen waren.

Tabel 7.5: Kernvragen van het interview met Anne Schopman (Waternet). De informatie is aangevuld met informatie uit het ‘Waterbeheerprogramma Amstel, Gooi en Vecht 2022-2027: Samen werken aan een toekomstbestendig watersysteem’ en de ‘Nota Recreatief medegebruik landschap en cultuurhistorie’ (Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, 2022).

7.2 Uitwerking van de interviews naar de behoefte van beleid binnen het HHR

Naam	Functie	Behoeftes ten aanzien van landschappelijk erfgoed.
Rogier van der Sande	Dijkgraaf	<p>Volgens Rogier van der Sande is het landschappelijk erfgoed een vergeten onderdeel. Hij geeft aan: <i>“Als je kijkt naar de ontstaansgeschiedenis van de waterschappen: dan is dat landschapsgeschiedenis en daarmee landschapserfgoed”</i>. Ook geeft hij aan dat hij denkt dat het zorgvuldig zijn met erfgoed bij de zorgplicht van het HHR hoort. Ook moet een waterschap zich volgens hem afvragen of iets de moeite waard is om te bewaren. Volgens Rogier van der Sande is <i>“Erfgoed meer dan het bewaren waard, omdat het gaaf en uniek is. Het kan niet zo zijn dat erfgoed pas mee telt als het nuttig is”</i>. Als het nut heeft is het niet moeilijk om te beschermen.</p> <p>Volgens Rogier van der Sande is een inventarisatie nodig om te weten wat er aan landschappelijk erfgoed is. Het erfgoed betitelen is nodig om het erfgoed in de wet- en regelgeving te verankeren. Als het HHR niet weet wat er aan erfgoed is, dan kan het ook bepalen waar het waarde aan hecht, om hier rekening mee te houden. Rogier van der Sande geeft aan: <i>“Uit overzicht komt inzicht”</i>. Vanuit het inzicht kan wet- en regelgeving opgesteld worden en vandaaruit kan overgegaan worden op de uitvoering. Volgens hem is altijd beleid nodig om iets in de werkprijktijk te waarborgen. Hij zegt hierover: <i>“Geen beleid is geen prioriteit”</i>.</p>
Louise de Bok	Erfgoedbeheerder	<p>Louise de Bok werkt aan het oprichten van een erfgoedloket voor het HHR. Dit erfgoedloket moet het voor mensen binnen en buiten het HHR eenvoudiger maken om het archief en erfgoed van het HHR te vinden. Louise de Bok probeert hiermee al het erfgoed binnen het HHR overzichtelijk te maken en een invulling te geven aan dit erfgoed. Dit erfgoedloket moet bestaan uit meerdere medewerkers met kennis van verschillend erfgoed. In dit erfgoedloket moet ook landschappelijk erfgoed een rol krijgen. Louise de Bok zegt hierover het volgende: <i>“Ik snap dat landschappelijk erfgoed hier onderdeel van moet zijn. Het wordt steeds meer gevraagd en er wordt steeds meer gekeken wat was er en wat is er nog”</i>. Het doel hiervan is om het verhaal van het waterschap te vertellen en om kennis te halen uit dit verleden. Louise de Bok geeft hierover het volgende aan: <i>“Geen toekomst zonder het verleden goed te vertellen en het verleden is altijd belangrijk voor de toekomst”</i>.</p>

Om dit te realiseren, zijn een aantal zaken nodig.

1. Binnen het HHR is iemand nodig met kennis over landschap. Deze persoon moet weten hoe bepaald erfgoed tot stand is gekomen.
2. Het is niet bekend welk landschapserfgoed aanwezig is binnen het HHR. Een inventarisatie is nodig van al het erfgoed. Naast dit erfgoed moet er ook iemand zijn die buiten deze lijst informatie kan geven over niet-aangewezen erfgoed. Voorbeelden die Louise de Bok gaf van landschappelijk erfgoed zijn vaarten, zoals de hoofdvaart van het Haarlemmermeer en de oude dijken.
3. Nu zijn het erfgoed en het budget verdeeld over verschillende afdelingen. Er is behoefte aan één budget voor erfgoed.
4. Er is behoefte aan duidelijkheid. Hiervoor moet sprake zijn van eenduidig beleid over hoe het HHR om moet gaan met erfgoed en verder moet bekend zijn wat er op de verschillende afdelingen speelt op het gebied van erfgoed.

Niels
Minnen

Resultaatmanager:
bepaalt de scope van
projecten.

Op dit moment is cultuurhistorie, of het landschap, geen criterium om mee te nemen in een project. Bij grotere projecten worden het landschap, de ruimtelijke kwaliteit en/of het erfgoed wel vaker meegenomen, omdat dan sprake is van een groter omgevingsproces. Bij een groter omgevingsproces wordt het natuurlijker om deze criteria mee te nemen, volgens Niels Minnen. Dan moet immers aan mensen uitgelegd worden wat het HHR gaat doen. De verhalen van een landschapsarchitect zijn voor mensen veel begrijpelijker en beeldender dan de technische technieken. Volgens Niels Minnen ziet het HHR de laatste jaren de voordelen in van een landschapsarchitect inhuren, die niet verward moet worden met een landschapshistoricus. Daarom gebeurt het tegenwoordig steeds vaker. Hij noemt het *“een stukje investering in wat extra werk, maar het proces gaat er veel soepeler door”*. Niels Minnen geeft als voorbeeld een dijkverbetering bij Zoetermeer. De dijk landschappelijk inpassen was hier een randvoorwaarde om het project te doen slagen, omdat de gemeente en omwonenden anders te veel weerstand zouden bieden. Technisch heeft cultuurhistorie ook vaak een meerwaarde, volgens Niels Minnen. Cultuurhistorie is niet voor niets op een bepaalde manier ontstaan. Een molen staat vaak op een lage plek waar het water natuurlijk naartoe loopt. Hieruit kan worden geleerd dat dit de beste locatie voor het gemaal is.

Echter, als het landschap en landschappelijk erfgoed echt als integraal onderwerp meegenomen moeten

worden bij elke opdracht die het HHR uitvoert, dan is een bestuursopdracht nodig. Dit kan immers extra geld en capaciteit gaan kosten, volgens Niels Minnen. Daarnaast moeten er dan standaard criteria voor worden opgesteld. Echter, Niels Minnen zegt hierover dat er op dit moment te veel transitieopgaves zijn en dat het daardoor niet mogelijk is om de omgang met erfgoed en landschappelijke inpassing er nog bij te klussen. Ruimtelijke kwaliteit is volgens hem wel een punt waarop het bestuur, als het wordt aangedragen, zelden ‘nee’ zegt, ondanks dat het bestuur het zelf niet prioriteert.

Niels Minnen zegt het volgende: *“Er zal ongetwijfeld meer kunnen, maar ik heb niet het gevoel dat we het heel slecht doen op dat gebied. Zeker vanuit de meer aardkundige kant zijn we het heel erg gewend om zo te denken. De cultuurhistorische kant en de landschappelijke inpassing begint te komen. Maar sinds de omgevingsmanagers er meer aan doen, krijgen we er voldoende aandacht voor”*. Volgens Niels Minnen vormen voorbeelden van voordelen die het meenemen van landschap en cultuurhistorie in projecten opbrengt de beste stimulans voor medewerkers om hier wat mee te doen. Door kennis te delen via bijvoorbeeld kenniskringen, worden de kansen die het landschap en de cultuurhistorie opleveren kenbaar gemaakt binnen de organisatie. Echter, Niels Minnen geeft ook aan: *“Het wordt lastig als de belangen tegenstrijdig worden, als landschappelijk ontwerp of inpassing voor de veiligheid niet optimaal is. Dan kan het wel eens gaan schuren”*.

Henno
van
Dokkum

Resultaatmanager

Henno van Dokkum is van mening dat alle objecten die van waarde zijn al door andere overheden worden beschermd. Objecten, patronen en structuren als erfgoed betitelen zorgt ervoor dat het moeilijker wordt om de primaire functie van het waterschap uit te voeren. Henno van Dokkum geeft hierover aan: *‘Monumentaal kunnen we niks meer’*. Daarbij neemt het assetmanagement in projecten monumenten mee en het landschap wordt meegenomen door de omgevingsvisies van de provincies en gemeentes te volgen. Of extra doelen in een project worden meegenomen of samenwerkingen met andere overheden tot stand komen, is afhankelijk van wat de omgevingsmanager tegenkomt en van het ondernemerschap van de projectleider. Henno van Dokkum zegt hierover: *‘Rijnland gaat niet over de ruimtelijke ordening, we gaan niet over de inrichting van het landschap. Dat is aan de provincies en gemeente. Wij faciliteren dat dit mogelijk is’*. Volgens Henno van Dokkum is het HHR wel zijn regels aan het

*Adrian
Boogaard
en Wilco
van
Eindhoven*

Omgevingsmanagers

aanscherpen om zo wel invloed te hebben op de ruimtelijke ordeningsplannen, omdat niet alles meer maakbaar is.

De omgevingsmanagers van projecten huren soms bij projecten een landschapsarchitectenbureau in. Of een landschapsarchitectenbureau wordt ingehuurd, hangt nu af van de personen die bij het project betrokken zijn. Het HHR heeft voor een dijkverbetering een landschapsarchitect ingehuurd om de kwaliteit van de omgeving te waarborgen en het karakter van het landschap met zijn objecten, structuren en patronen te behouden. Tijdens een ontwerpessie binnen het HHR heb ik de volgende observaties gedaan:

1. De landschapsarchitect kwam met nieuwe en out-of-the-box oplossingen en ideeën.
2. De landschapsarchitect fungeerde als een tussenpersoon tussen het ingehuurde ingenieursbureau en het HHR. De landschapsarchitect begreep beide partijen en zorgde ervoor dat een beslissing genomen kon worden, door alle informatie en/of belangen te structureren.
3. De landschapsarchitect dacht in een grotere schaal dan het project. In plaats dat alleen gekeken werd naar de dijk en de aanliggende percelen, veranderde de schaal naar het gehele landschap.
4. De landschapsarchitect stelde verschillende mogelijkheden voor, benoemde deze of droeg deze aan voor het project. Voorbeelden hiervan zijn de volgende:
 - In dit project kwam aan het licht dat een waternetwerk in een polder eenvoudig de waterhoeveelheid aan kan. De landschapsarchitect gaf aan dat hier kansen liggen voor extra waterberging. Aangezien dit project gaat over de veiligheid van de dijk en niet over het bergen van water werd hier niets mee gedaan.
 - In projecten zoals dit project, waarbij sloten betrokken zijn en soms sloten verlegd moeten worden, kan ervoor gekozen worden om natuur inclusieve sloten aan te leggen. Zeker in het heden, waarin de wens bestaat voor meer biodiversiteit in een veeteeltgebied, kan een kans zijn om te beoordelen hoe sloten hier nog aantrekkelijker gemaakt kunnen worden voor flora en fauna, zonder dat het (open) karakter van het gebied verloren gaat.

Marika
Kerstens

Assetregisseur
Watersysteem

Beide omgevingsmanagers geven aan zelf goed in te kunnen schatten of een landschapsarchitect in een project nodig of gewenst is. Het aantal betrokken omwonenden en het karakter van het gebied spelen bij deze keuze een rol. Als hierover twijfels bestaan, dan informeren zij bij Chris Mudde. Dit werkt voor hen op dit moment goed. Beide managers geven ook aan dat de kosten die voor een landschapsarchitect gemaakt worden geen probleem zijn en op het project afgeschreven kunnen worden.

Voor het assetmanagement zijn er twee problemen.

1. Er is geen overzicht van waardevolle monumenten.

Het is niet duidelijk welke elementen in het watersysteem van waarde zijn. Als er duidelijkheid is over de waarde van elementen, kunnen per waarde kaders worden gesteld voor hoe om moet worden gegaan met deze elementen.

2. Besloten is dat niets gedaan wordt met deze monumenten, maar deze verwaarlozing zorgt voor veiligheidsrisico's in de toekomst.

Elementen in het watersysteem die geen functie meer hebben worden niet onderhouden. De verwaarlozing van deze objecten kan in de toekomst zorgen voor veiligheidsrisico's.

In de toekomst gaat assetmanagement volgens Marika Kerstens vragen om een overzicht van elementen in het watersysteem met waarde, om de veiligheid te borgen. De verwaarlozing van deze elementen gaat namelijk in de toekomst de veiligheid van mensen rondom deze elementen in gevaar brengen.

Wouter
van der
Gaag

Beleidsadviseur

Binnen het waterschap worden voornamelijk regels opgesteld als iets invloed heeft op het watersysteem. De regels die het HHR opstelt vloeien bijna altijd voort uit de watertaken van het waterschap en zijn daardoor niet gericht op het landschap of erfgoed. Het belangrijkste is volgens Wouter van der Gaag *'dat wij niet degenen zijn wie het landschap moeten beschermen, maar wel opletten hoe die regels die wij opstellen in het landschap passen'*. Dat dit wordt gedaan is niet vanzelfsprekend of verplicht. Wouter van der Gaag geeft als voorbeeld dat Rijnland een regel had opgesteld waarin verplicht werd gesteld om hekken op een dijk te plaatsen, om zo te voorkomen dat het vee de dijk kapot kan lopen. De gemeente bood hier weerstand tegen, omdat vee op de dijk karakteristiek was aan het gebied. Deze regel is toen niet doorgezet.

	<p>Wouter van der Gaag gaf aan dat het wel eens gebeurt dat effecten van werkzaamheden op het landschap in beschouwing worden genomen, maar dat hier zeker nog winst in te halen is, omdat het HHR soms onbedoeld het landschap beïnvloedt.</p>
<p><i>Ewout ten Heuw</i></p>	<p>Juridisch adviseur</p> <p>De landschappelijke waarde van een gebied wordt door de gemeente en provincie gewaarborgd in de omgevingsvisie of het bestemmingsplan. Het HHR houdt zich hieraan. Volgens Ewout ten Heuw is het meenemen van het landschap of eigen erfgoed buiten rijksmonumenten om een te grote opdracht. Momenteel zijn er al (te) veel zaken waarop gelet moet worden.</p>

Tabel 7.6: De naam, de functie en de resultaten van interviews met de dijkgraaf en medewerkers van het HHR over de behoefte van aanvullend beleid voor landschappelijk erfgoed.

7.3 Invulformulier voor het landschapsbelevingsonderzoek

Achtergrond informatie

Leeftijd

Woonachtig in Boskoop

Hoe lang woonachtig in Boskoop?

Geboren in de regio?

Beroep

Ja/Nee

Mag ik u een vraag stellen?

Ik ben Romée Woning en ik doe onderzoek naar het landschappelijk erfgoed in Boskoop. Daarvoor ben ik benieuwd wat de bewoners van Boskoop vinden. Ik doe dit onderzoek als afstudeerscriptie om te onderzoeken hoe het waterschap gebruik kan maken van landschappelijk erfgoed bij toekomstige projecten en plannen en hoe het waterschap om moet gaan met dit landschappelijk erfgoed. Zou u mij willen helpen en het leuk vinden om een aantal vragen te beantwoorden?

1. Hoe zou u het landschap van Boskoop omschrijven?
2. Wat zijn de belangrijkste kenmerken van het landschap?
3. Wat vindt u het meest waardevolle aan Boskoop?
4. Welke elementen verstoren dit landschap? \
5. Welke karakteristieken van Boskoop zijn aanwezig in deze foto's ?

a.

a.

b.

c.

d.

6. In hoeverre bent u eens dat dit een beeldbepalend karakter is van Boskoop?

<i>Elementen/patronen/structuren in Boskoop</i>	<i>Oneens</i>	<i>Neutraal</i>	<i>Eens</i>		
1. De Gouwe en bijbehorende water gerelateerde objecten, structuren en patronen.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Het ensemble Zijde-Reijerskoop	☐	☐	☐	☐	☐
3. De verhouding tussen land en water	☐	☐	☐	☐	☐
4. De lange smalle verkavelingsstroken	☐	☐	☐	☐	☐
5. De grens tussen landschap Boskoop en omliggende landschappen	☐	☐	☐	☐	☐
6. De sierteelt in voortuinen en op percelen	☐	☐	☐	☐	☐
7. De houtakkers	☐	☐	☐	☐	☐